

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

G. BACOVIA, M. BEZA, L. BLAGA, V. BOGREA, G. BRĂESCU, EMANOIL
BUCUȚA, N. BUDURESCU, G. CARDAȘ, N. M. CONDIESCU, C. DIAMANDY,
G. M. IVANOV, ADRIAN MANIU, M. MIHĂILEANU, VASILE MUNTEANU, I.
OJOG, PERPESSICIUS, ION PILLAT, G. ROTICA, ION MARIN SADOVEANU,
VLADIMIR STREINU, VINTILĂ RUSSU ȘIRIANU.

APRIL-MAI

No. 4-5. ANUL II 1923

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

I. Agârbiceanu	Mircea Djuvara	Perpessicius
Al. Alimănișteanu	Leon Donici	Camil Petrescu
Em. N. Antonescu	Bogdan-Duică	Cezar Petrescu
C. Ardeleanu	Bucura Dumbravă	Al. A. Philippide
Tudor Arghezi	Horia Furtuna	Ion Pillat
G. Bacovia	G. Galaction	Dragoș Protopopescu
Jean Bart (Eug. P. Botez)	I. Găvănescul	Sextil Pușcariu
M. Beza	Dr. Marius Georgescu	Vintilă Russu-Șirianu
Ion Bianu	N. Iorga	Mihail Sadoveanu
Lucian Blaga	Cora Irineu	Ion M. Sadoveanu
Demostene Botez	G. M. Ivanov	V. Sângereu
V. Bogrea	N. H. Lahovary	Francisc Șirato
Ion I. C. Brătianu	Traian Lalescu	Theodor Solacolu
Vintilă Brătianu	Dinu Lance	H. Stahl
G. Brăescu	Prof. N. Leon	Maria Dr. Stănculeanu
Emanoil Bucuța	Al. Lepădatu	I. D. Ștefănescu
N. Budurescu	Adrian Maniu	Vasile Stoica
Al. Busuioceanu	D. Marmeliuc	Vladimir Streinu
Ion Buzdugan	Ion Mateiu	Al. O. Teodoreanu
Oscar Walter Cisek	M. Mihăjleanu	Ionel Teodoreanu
Gh. Cardaș	Gil Mihăescu	G. Tătărescu
G. Cifarelli	Claudia Millian	Urmuz
N. M. Condiescu	Ion Minulescu	I. Valaori
A. Cotruș	Vasile Munteanu	V. Vălcovici
Nichifor Crainic	I. Nistor	I. Vinea
Const. Diamandy	Ramiro Ortiz	V. Voiculescu

Proză și versuri inedite de: D. Anghel, Barbu Delavrancea, Al. Macedonski, Al. Mateevici, Duiliu Zamfirescu.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug necitite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasagiul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.—

Orele de birou: 6—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

AMINTIRI DIN VIAȚA DIPLOMATICA ¹⁾

II. In temnița dela Petropavlovsk.

Cetatea Petru și Pavel, unde eram acum conduși de bolșevici pentru a fi întemnițați, datează din veacul al XVIII.

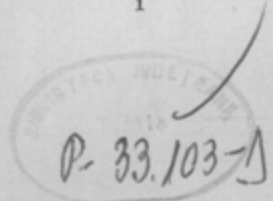
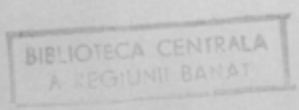
Către anul 1703, Petru I, cel Mare, impresionat de blocarea de către Suedezi a gurilor Nevei, își dă seama că stăpînirea lor de către o armată dușmană, constituie o amenințare pentru Petersburg, noua sa capitală. El se hotărăște să ridice în insula de pe Neva, Ieni Sarai (în limba finlandeză: Insula Iepurilor) pe slabele întărituri de pământ care-i alcătuiau singura apărare, o adevărată cetate. Cu voința stăruitoare care îl caracterizează, Petru își pune tot interesul urmărind personal zidirea cetății; tot odată pentru a grăbi lucrările, le pune sub supravegherea colaboratorilor lui mai de seamă, Menkicoff, Golovin, Trubetzkoi, cari în urmă au lăsat numele lor diferitelor sectoare ale citadelei. Apoi, după cum era și datina, el ridică în curtea cetății, între zidurile ei înalte, marea biserică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

Insula Ieni Sarai este în urmă legată de oraș prin podul Troitzky (Troitzky most) aruncat peste Neva și care, în istoria Rusiei, poate fi asemănat cu „podul suspinelor” al tăcutei Veneții; — căci, de timpuriu casmatele citadelei slujesc de temniță deținuților politici.

Petropavlovskiaia Krespost, cum îi zic Rușii, nu are după cât știu, o istorie scrisă: o asemenea publicațiune nici nu putea apărea până acum. Sbuciumata istorie a Rusiei însă, se împletește cu aceia a fortăreței și firul care o însăilează trece adesea ori, însângerat, pe scena ei tragică.

Dela Petru cel Mare și până la Lenin, în zilele noastre, toate glasurile cari s'au ridicat contra cărmuitorilor zilei, au amuțit acolo, înăbușite. Abia în scurte intervale, cetatea a fost „goliță de oaspeți” și mulți dintre cei cari i-au trecut pragul, nu s'au mai reintors, nici odată.

¹⁾ Vezi No. 1, anul I: „In drum spre temnița dela Petropavlovsk”.

Adeverind pare că legendele populare după care în clădirile noi și mândre, — o tainică chemare cere jertfa unei vieți omenești — cetatea Petru și Pavel a văzut intrând ca primul osândit, ursita unei soarte blestemată — pe însă-și odrasla Împăratului ctitor, pe fiul lui Petru: Tareviciul Alexi.

Ciocniri între părinți și copii provenind din rivalitate ori nepotriviri de caractere, alteori simbolizând profunda divergență între două generații, din care cea din urmă intrupează pornirile și aspirațiunile vremurilor vijelioase ce vin — asemenea drame sufletești, tragedii de familii apar în multe dinastii ca și la simplii muritori. Alta este aceia de la curtea marelui Romanoff; ea întrece prin grozăvia ei pe cele mai impresionante și merită cred să fie reamintită.

Plăpând, slab din fire, lăsat din copilărie pe seama unor oameni cari nu îngrijesc de educațiunea lui, împins de timpuriu la viață, fiul lui Petru I și al primei lui soții Evdohia Lapuhkin, desamăgește rând pe rând toate speranțele tatălui său, care râvnește să facă din el un om oțelit și mai presus de toate un războinic; căci prin războaie își înșebase el Împărăția și tot prin războaie ea trebuia să fie apărută. Din decepțiuni, în decepțiuni se surpă între ei o prăpastie.

În preajma fiului, căzut în disgrăție, se tese urzeala intrigilor în conta regimului novator al țarului Petre, la cari nu au lipsit nici ațătarile femeiești. Fără urerea lui, Alexi devine centrul nemulțumirilor și al uneltirilor opoziției; opoziție care află principalul sprijin în tradiționalismul reacționar care la poporul moscovit îmbracă forme necunoscute aiurea. Interesele nobilei îmbinate cu acele ale preoțimei și a mănăstirilor se razimă pe rezistența pasivă și neorganizată a maselor, temperată, s'ar putea spune, prin izbucnirile violente ale unui fanatism mistic contra inovațiunilor venite din occident. Concepția că tot ce vine din occident e putred, că Rusia își indetulează ea singură toate nevoile ei materiale și morale, o aflăm nu numai pe vremea primilor țari, dar persistând și mai târziu până în timpurile noi și ascunde nu numai bănuială dar și dispreț pentru tot ce vine din străinătate și ori ce este străin: Rusia trebuie să trăiască izolată, ferită de un contact care nu poate decât să o strice, să o degradeze. Acest sentiment

legat de mentalitatea unui popor de stepă, în care distanța „marele nostru aliat”, cum zic rușii, a jucat la ei un rol însemnat și de o covârșitoare importanță, reiese mai aparent în curentul slavofil.

Persistența acestui sentiment, o regăsesc și într-o amintire personală care se referă — și aceasta merită să fie notat — la epoca de după revoluția din 1917.

Mă dusesem să văd pe noul Ministru al Cultelor, titlu care înlocuia acum pe anahronicul (*Oberprocuror al Sfântului Sinod*) din guvernul provizoriu, Kartaseff. Venind vorba de religia catolică și de cultura occidentală, cărora eu le aduceam laude, cu o politeță care ascundea convingerea lui în superioritatea desprețuitoare a geniului rusesc, Kartaseff îmi răspunde: „Ori care ar fi meritele lor, în ziua în care acele concepțiuni occidentale vor fi dat faliment, eu am credința neștrămutată că tot în prea — adâncul misticismului rusesc se vor afla ideile cari vor stăpâni lumea”.

Adeseaori m'am gândit la cele spuse de dânsul, la disprețul rusesc pentru cultura „artificială și stearpă” a occidentului. Privite sub alt aspect, zisele lui au un fond de adevăr.

Dacă prin lumină se înțelege cultura, ce ne vine din occident. Din orient ne vin însă religiile și acele revărsări mistice cari mai toate își au leagănul, nu în occidentul ordonat cu rânduiala lui nivelatoare, ci în acel orient unde omul este mai aproape de natură, unde contrastul social al vieții este mai izbitor, — mai adâncă simțirea și suferința — mai răbdătoare resemnarea; unde la flacăra durerii, sufletul pare că se desparte de trupul încă în viață și căpătând o purificare neprihănită, își caută locaș în afară de micimile vieții, în mila universală.

Să revenim la drama de la Curtea Impărătească.

Exilat, pribegind prin Europa, Alexi, aflându-se la Neapole unde ceruse adăpost și protecție de la Împăratul Austriei, este, după îndemnul Țarului, ademenit de Tolstoi și readus la Petersburg spre a fi judecat.

Lui Petru — care trăia acum cu o a doua nevastă Caterina, iubită, și care îi dăduse și un moștenitor în care el își pusese toată nădejdia, Alexi, îi apare ca o stărpitură degenerată și răufăcătoare. Il vede ca o amenințare în mâinile instigatorilor contra operei căreia își închinase toată viața lui.

În sufletul lui, pustiu de orice afecțiune pentru cel

vinovat, devenit un străin, un dușman, se încuibează rațiunea de stat. Fire mâniașă și brutală deprinsă să sfărâme prin violență tot ce îi stă în cale, năprasnic, se năpustește ca o pasăre răpitoare—săgeată a văzduhului—asupra pradei și, o sfâșie. În ziua de 26 Iunie 1718, Alexi este executat în bastionul Trubezkoi.

Doar istoricii mai au nedumeriri asupra amănuntelor crimei, Petru I cel Mare rămâne în fața istoriei călăul fiului său.

Inaugurată printr-o asemenea nelegiuire, fortăreața își deschide, rând pe rând, porțile în tot cursul istoriei moscovite.

Sub Caterina a II-a apare între zidurile ei, fapta unei femei, a cărei origine rămasă un mister, reamintește de „masca de fier” dela închisoarea Bastiliei din vremea lui Ludovic al XIV. Voi avea prilejul să vorbesc de ea în altă parte. Tot sub domnia Marei Impărătese între 1790—1794, au fost închiși la Petropavlovsk, Radiseff, în urma publicării celebrei sale scrisori „Călătoria dela Sf. Petersburg la Moscova” și Novikoff, cunoscutul publicist franc-mason.

La 1801, cu prilejul suirei sale pe tron, Alexandru I, decretează o amnistie generală și mai bine de o sută de persoane cari fuseseră întemnițate sub Paul I, sunt puse în libertate. Atunci, se zice că generalul Ermoloff, liberat și el, ar fi scris pe zidurile bastionului Trubezkoi celebrele cuvinte: „liberă de oșpeți”.

Aceasta a durat scurtă vreme: căci sub Nicolae I, tipul autocratului, soldat uriaș care ține cu o mână de fier varga ordinii, așa cum o înțelegea el, înăbușind toată viața intelectuală rusească, sunt aruncați în temniță romanticii șefi ai mișcării constituționale a „decembriștilor”, unii din ei sunt spânzurați chiar în casmatele citadelei, alții, ca Trubitzkoi, sunt grațiați și trimiși în Siberia. Dela 1825, data suirei pe tron a Tarului Nicolai I și în tot decursul domniei lui, cetatea este veșnic plină. Printre oaspeții mai de seamă sunt înscrși Dostojevsky, Bakunin (teoreticianul doctrinei anarhiste extrădat de Austria) malorusul Kostomaroff etc.

În primii ani ai domniei lui Alexandru al II-lea, iarăși pentru câțva timp fortăreața rămâne goală. Apoi, apar scriitorii Cernișevsky și Pissarieff.

După 1866, două procese celebre: acel al lui Karakowtzeff și acel al atentatului contra Impăratului, aduce la Petro-

pavlowsk un mare număr de deținuți. La 1870 începe un alt proces, acel al partizanilor lui Naciaieff care mărește încă numărul lor.

Dela această dată plutește peste bastionul Trubetzkoi un văl misterios. Nu se mai cunoaște soarta celor intrați în el.

Potrivit cu progresele mișcării revoluționare, crește și numărul deținuților politici; printre ei figurează: Principele Kroapotkni colaboratorul lui Elysé Reclus și celebrul doctrinar al comunismului, precum și membrii partidului „Narodnoi Voli“, mulți din acești din urmă au fost spânzurați. Tot în bastionul Trubetzkoi au fost închiși asasinii țarului Alexandru al II-lea.

Sub Alexandru al III deținuții politici din fortăreața Petropavlovsk sunt duși în închisoarea de la Schlussemburg; aceasta, după ce două femei Vera Vetroff și Sofia Günsburg își curmaseră singure zilele în casmatele de pe Neva: cea dintâi mistuindu-se, de vie în flăcările pe cari le aprinsese vărsându-și petrol pe haine, cea de a doua tăindu-și gâtul cu ciobul unei sticle de lampă....

Sub Nicolaie al II-lea, Savinkoff, cunoscutul terorist, mai târziu fost ministra de război în guvernul Kerenski, ispășește și el propaganda ce o făcea ca student.

O clipă golit de oaspeți în primele ceasuri ale revoluției din Martie 1917, răbojul osândiților este creat din nou, cu creștături tot mai dese. Ușile se deschid, tot mai largi lăsând mai întâi să treacă sfetnicii, fatali, ai ultimului țar, Bielitzky, Suhomlinoff, Seglovitoff, Protopopoff....

După lovitura de stat bolșevică din 25 Octombrie 1917, celebrul socialist Burtjew, denunțatorul agenților provocatori ai secțiunii a III a poliției rusești, Okhrana, este adus la Petropavlovsk și închis în aceiaș celulă unde fusese intermițat în vremea țarismului....

Defileul continuă. Apar membrii guvernului provizoriu eșit din revoluție: Konovaloff, Tetriakoff, Singarieff, Kokoskin, Bernatzsky, Tereșenko. Inchiisoarea geme de lume pestriță, sfetnici țariști alături cu figurile cele mai de seamă ale revoluției și însfârșit în rânduri strânse închizând cortegiul toți cei ce nu se complac regimului bolșevic, care deține puterea, toate nuanțele socialiste, resocialiștii revoluționari, ca și social democrați.

Astfel fie care epocă din istoria Rusiei, își plătește tributul ei de prizonieri fortăreței dela Petropavlovsk.

În Martie 1917, în timpul revoluției rusești, mulțimea răsvrătită, mănătată aci ca și pretutindeni, cu fatalitatea unui gest al instinctului, săvârșește, ca un act spontan al libertății, slobozirea osândiților, deschizând porțile închisorilor și distrugând arhivele compromițătoare. Porțile se deschid tuturor laolaltă, omului politic și cugetătorului, tâlharului și paricidului.... Este ziua condamnaților, ziua lor, a celor cari trăesc în afară de societate, a celor ce nu se adaptează nici cu dreptul, nici cu legalitatea, ziua exclușilor.... Durează o clipă.... apoi totul reîntră.... în ordine. Noua așezare politică și socială se apără și exclude la rândul ei germenii cari pot să o distrugă.... Prigoniții de eri, devin prigonitorii de mâine; un val înlocuiește alt val și istoria fortăreței, ca și istoria lumii, se repetă.

Automobilul nostru se oprește în fața unei scări. O urcăm cu toții și suntem introduși într'o sală al cărui mobilier se compunea dintr'o masă, lângă care sunt așezate două bănci și câte-va scaune. Doi din soldații care ne însoțeau rămân cu noi. Ei își reazimă puștile de masă. Unul din ei, cel mai tânăr, scoate din buzunar o oglindă mică, rotundă, cu fundul de tinichea și privindu-se în ea începe a se pieptăna cu o satisfacțiune naivă, neîmpărtășită, se vede, de tovarășul lui care sta, mohorât, ținând coatele pe masă.

La celălalt capăt al camerei ne așezăm noi, locotenentul și cu mine. Din odăița vecină se aude cântecul răgușit al unui gramofon și glasuri subțiri de femei.

Ușa se deschide, smuncită și vedem intrând pe Iohann, curierul Legațiunii, îmbrăncit pe la spate de doi soldați. Zărindu-ne se apropie de noi:

„Excelență este cea mai frumoasă zi a vieții mele, m'au luat și pe mine drept un diplomat și m-au adus aci“...

Declarația lui zisă cu oarecare solemnitate ne-a stârnit râsul și-am râs amândoi, privind mulțumirea ce se arăta în ochii lui albaștrii spăliciți, mai holbați decât de obicei.

— Bine Iohann, îi zisei eu, dacă este așa, uite ea un scaun și așează-te lângă noi, colega“...

Convorbem între noi, ne întrebam ce s'o fi mai întâmplat la Legație?. Ce deveniseră camarazii noștri?. Când, apărui în pragul ușei, un om purtând uniformă de soldat și ținând subțioară o condică și o carte. Era comisarul închisorei.

Se așeză în dreptul meu: o față bălaie, înfățișare moale

și blândă; în ochii lui clari și umezi o privire blajină, visătoare.

— Numele d-voastră, mă întreabă el, deschizând registrul. I-l spusei.

Între rubricile de pe fila condiceii văzui că scria, *Grajdanin* (cetățeanul) Constantin Ivanovici D.

— Pot să vă întreb, cetățene, îmi zice el cu politeță, motivul pentru care sunteți aduși aici?

— Aceasta era întrebarea pe care îmi propuneam să v'o pun eu, Domnule Comisar.

— Dar totuș trebuie să știți ceva?

— Știu numai, îi zisei cam apăsător, că sunt reprezentantul unui stat aliat al Rusiei, ai cărui soldați au luptat împreună cu soldații ruși pentru a apăra pământul nostru și al D-v. Sunt adus aci în închisoare tocmai în ajunul anului nou. Și noi suntem creștini ca și D-voastră și avem aceleași datini. Suntem sensibili la această atențiune delicată...

Auzind cuvintele mele comisarul se înroși, puse capul în pământ, se așează mai adânc în scaunul lui, deschise cartea pe care o adusese cu el și începu să citească... nu mai rostea nici o vorbă. Din când în când își scoate ceasornicul și se uita la el.

Glasurile din camerele vecine devin tot mai rari... apoi amuțiră. Afară pe geam, întunericul nopții. Stam tăcuți cu suflarea mai apăsată, în așteptare....

Într'un târziu comisarul se sculă și luând o laternă care era pe cămin, o aprinde și ne face semn să-l urmărim.

Luându-mi valiza, pornirăm cu toții, comisarul în frunte, locotenentul și cu mine, între cei doi soldați, cari țineau întinse armele lor.

Coborâm niște scări, trecem afară prin curte, suirăm alte scări și ajunserăm în sfârșit în fața unei clădiri ale cărei trepte, pline de zăpadă, le urcăm, oprindu-ne în fața unei uși....

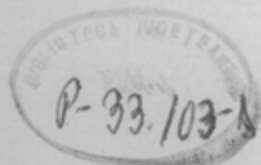
— E bastionul Trubetzkoi, ne zise comisarul, întorcându-se către noi.

Apoi sună clopoțelul dela ușe, nici o mișcare. Iar sună; nici un răspuns. Cercă încă odată, fără nici un rezultat. Atunci începu a bate cu pumnul în ușe.... și jenat ne zise:

— Scuzați vă rog.... E ajunul anului nou....

Auzind aceste cuvinte locotenentul se aplecă la urechea mea și îmi șopti: Dacă sunt beți, nu eșim teferi de aci.

După repetate bătăi cu pumnul, ușa se deschise și apărură

în pragul ei o namilă de om purtând uniformă de marinar, cu o căciulă mare de blană albă în cap; o față de o brutalitate impresionantă....

Cu un glas răgușit strigă.

— Cine vine aci? Ce voiți? Ce căutați? Ce este asta?

— Trebuie să primești oamenii aceștia, îi zise comisarul, și ne făcu semn să intrăm.

— Dar cine sunt oamenii aceștia? Acum noaptea se aduc oameni la închisoare? Acum noaptea? și tot repeta ultimile cuvinte, clătinându-se pe picioare.

Comisarul căută să-l potolească.

— Lasă, lasă, îi zicea comisarul, nu face nimic, vei ști pe urmă.

— Cum pe urmă, replică tovarășul marinar?

Apoi repezindu-se la noi cu brațele ridicate:

— Mai întâi trebuie să-i buzunăresc.

Cu un gest comisarul îl opri.

— Lasă nu e nevoie, îi zise el.

— Cum nu e nevoie? Vin ei la ora aceasta și nu trebuie să-i buzunăresc?

Apoi adresându-se către noi, răstit.

— Dar mă rog cine sunteți D-voastră?

— Suntem români, îi zisei eu.

Răspunsul meu îl nedumeri, se gândi o clipă, apoi îmi zise:

— Vra să zică sunteți musulmani?

Răspunsul tovarășului marinar arata cunoștințe istorice puțin precise. Cu un spirit de contrazicere, care o mărturisesc nu era la locul lui, eu replicai:

— Ba nu, până acum, suntem pravoslavni....

Replica mea, cum era de prevăzut, îl întărește și mai mult.

Incruntându-și urăta-i căutătură țipă:

— Vorbe și iar vorbe. Ce mai atâtea vorbe. Să-mi stați aci, să nu vă urniți de aci. Voi vedea eu ce e de făcut cu voi.... și se apropie tot mai mult de noi, clătinându-se, cu priviri turburi.

Comisarul îl luă de braț și plecă împreună.

Rămaserăm singuri în camera care avea aspectul unei cancelarii. Ne așezară pe o canapea veche ale cărei teluri și călți, comprimați, se vede, de ani îndelungați, eșiau acum la iveală, în găuri, prin îmbrăcămintea de mușama roasă...

Pe la două noaptea comisarul se întoarse singur și ne pofti să-l urmăm.

Un coridor boltit, lung, prelungindu-se ca fără sfârșit, chilii ca la monastire, toate tot una, la fel..., cu numere deasupra ușilor.

Lumina tremurândă a laternei se legăna în mâna Comisarului și brăzda zidurile și unghiurile cu dungi negre de umbră cari păreau că ne urmăresc... 57, 58, 59. În fața chiliei ce purta acest număr, ne oprirăm: doi soldați păzitori veniră să tragă zăvoarele ușei care deschizându-se aduse o răceală umedă, mucigăită.

— E aci, ne zise comisarul...

Intr'o celulă îngustă, un pat gol de fier acoperit cu scânduri, fără nimic pe el, prins de zid cu cârlige de fier. Sus către Neva o fereastră astupată cu o armătură de sârmă des impletită. Un fel de lavoar de o construcție care arăta că trebuia să servească la toate. Nici un cui unde să anini o haină..., sau să te spânzuri....

— Dar ofițerul unde va dormi, întrebai eu.

— Numai este alt loc, imi zise comisarul scuzându-se. Avem atâta lume, de a-ți ști!

Voi căuta să fac o excepție pentru D-voastră, ca să aduc două scaune pentru tovarășul D-voastră. Cele două scaune fură aduse de soldați.

Apoi dându-ne o lumanare ne lăsă singuri.

Soldații inpinseră zăvoarele...

Deschisei valiza mea în care avui satisfacția să găsesc câteva flanele pe cari le împărți-i cu tovarășul meu de celulă. Toaleta noastră de seară fu foarte simplificată, căci în loc de a ne desbrăca ne înbrăcarăm cu tot ce avem sub mână. Imi făcui un căpătai din cărțile și ziarele ce găsisem în valiză și după ce încălțai niște păslari (valinki) cu cari mergeam la vânătoare iarna... mă culcai, eu pe pat, iar locotenentul pe cele două scaune... și stinserăm lumina... Somnul nu venea, era frig tare, stam cu ochii deschiși în beznă.... Recapitulam cele întâmplate. Mă gândeam și la ai mei.... mai bine că erau departe; vor afla, când totul va fi sfârșit.

Liniștea nopții era întinsă peste tot. În coridorul pustiu, răsună pasul santinei...

Constantin Diamandy

PIATRA VORBEȘTE

(pe-o statueta a lui Budha)

*De câte ori lovești pe-un trecător în față,
țâșnește sânge din obrajii unui inger în cer..
De câteori arunci o întrebare nedreaptă
dincolo de viața ta,
un nou măr al cunoașterii crește
să-ți prăpădească sămânța cu șerpui lui.*

*Voi treceți și veniți—
subt un mare cântar ce plutește peste toate,
numai eu stau aici
și nu-mi mișc nici un deget.
Faptele și oglindirile lor în ape cerești
îmi joacă subt ochi.*

*Miezul nopții a plesnit —
din el cad doisprece sămburi pe-un clopot de aur.
Sunt încă tot pe pământ ?*

Lucian Blaga

NOTE DE DRUM

Străbătând Indiile.

Aprilie 1920.

Pingeaur.

Găsim și aici urmele șahului Jehan. Și-a firosit și pe aceste câmpii arse, durerea și plictiseala. A năzuit să le îngroape în zidurile palatului măreț care ne găzduște și pe care rajahul, — om cu pricepere pentru mărturiile vieților dinapoi, — l'a păstrat așa cum a fost clădit acum patru sute de ani. Sunt trei pavilioane, despărțite prin terase, tăiate pe mijloc de apa chinuită în căderi repezi sau gătită în guri de havuzuri. Șahul n'a locuit castelul decât trei zile și l'a părăsit pentru-că nu i-a plăcut cum cântă apele.

Am cinat cu toții pe una din terase, în svon de ape împletit cu luminile colorate ale lămpilor. Și-am rămas apoi în tovărășia nopții. Intunericul imens mi-a frânt brațele, și m'a înfiorat adânc. Cu voluptate l'am simțit înlănțuindu-mi gândurile, apoi, aprinzându-le la vălvătaia visurilor fantastice care stau cuibărite în clepsidra-i plină de negură. O undă de dureroasă indoială m'a ispitit; apoi m'am simțit puternic prin umilita mărturisire a neputinții mele și prin rugăciunea care palpita pe buzele-mi tremurânde.

Cât timp voi fi stat așa, nu știu.

Târziu însă, prin oștirea de stele, am dovedit strălucirea rece a stelei polare.

Mercuri, 6 Maiu 1920.

Pe drum Cașmirului.

Am părăsit astăzi trenul. Pe echipe am pornit-o cu automobilele pe drumul Cașmirului. Aghiotanții, împreună cu un medic englez, însoțim pe Prințipe. Facem cale strânsă între munți. Poposim la un han, în margine de drum, cuib pentru

drumeți în poala munților. Sunt numeroase aceste adăposturi curate, cu chemări înspre odihnă. Stau sub privigherea guvernământului. Pentru trei șilingi ai o masă bună, iar pentru alți doi o cameră.

Ne-astâmpărăm foamea și rămânem să tăifăsuim la lumina prietenoasă a lămpii cu gaz. Mă reintorc, cu mult înapoi, la anii copilăriei, trăiți în atmosfera patriarhală a odăiilor albe, cu mobile vechi, unde noi copiii ascultam, cu ochii împăienjeniți de somn, luntrași pe marea visurilor, poveștile spuse molcon și cu anume croială pentru frageda noastră minte și naiva noastră credință. Am eșit apoi pe prispă. O seară limpede înfășura munții. Venea din depărtări svon liniștit de isvoare. Sus, inflăcărat, tremura luceafărul serii. Noapte curată, noapte cără înfiorări și fără taine, noapte cu somn adânc pentru sufletele curate ale celor umili.

Joi, 6 Maiu 1920.

Prin munți, spre Cașmir.

Străbatem valea Cașmirului, strânși între păreții stâncilor și prăpastia adâncă a văii. Sus, pe crestele sărutate de azurul cerului, stă, albă, zăpada neatinsă nici chiar de umbra aripilor păsărești. Pe coaste zac, neguroase, pădurile de brazi. Sub noi, în vale, curg ape, răsar stelele albe printre pâlcurile de verdeață și, prin anume locuri, stau trandafirii înfloriți. Binecuvântat ținut, gură de raiu, revărsătoare de senin, de înviorare și de voie bună peste suflete necăjite. Seara, ne-am odihnit, tot într'un han, la margine de drum, așa cum citeam prin poveștile de călătorii și cum contemplant indelung vechi poze colorate strigător, aninate pe vremuri în bărbieriile de mahala, alături de colivia mierloului și de chitara jupânului.

Santinele scoțiene, dintr'un regiment în lagăr, au făcut gardă pe tot timpul nopții.

Luni, 10 Maiu 1920.

Srinagar

Cu flăcările soarelui m'a îmbrățișat dimineța. Am pornit-o razna, bun și naiv ca un copil, să-mi resfir bucuria că trăiesc. În juru-mi totul se prefăce în cântec. Isvoarele gândurilor curg limpezi, rostogolindu-și undele pe albia sufletului, curată în aceste clipe de supremă închinăciune.

naturii. Simt tremurând în mine înfiorarea frunzelor, zâmbesc cu beatitudine adierilor, sorb aroma umedă a pământului și dând aripi sufletului, sărut zăpada imaculată a munților.

Cutreer, la întâmplare ulițele, întru prin prăvălii, mă îmbăt de coloritul țesăturilor și mângai cu voluptate blănurile de urși, de tigrii și de pantere. În clipele acestea sunt bunătatea, sunt cântecul, sunt iubirea nemărginită, înțelegătoare și iertătoare. Psalmi de cucernică închinăciune îmi desmiardă buzele. Măine voi fi iarăși eu. Acela care se înveselește acum, atâta de senin în mine, se va topi în razele soarelui de astăzi.

Vineri, 14 Maiu 1920.

Grădinele șahilor mongoli

Stăpânitorii trufași de-odinioară au lăsat și prin Cașmir mărturiile visurilor care i-a băntuit în momentele de odihnă voluptuoasă. După cucerirea sângeroasă a cine știe cărui ținut, trecut pe sub foc și tășuri de hangere, sau după săvârșirea osândelor la cari, din balcoanele marmoreene, priveau, cu atavică desfătare, cum se desprindeau capetele din grumaji și cum copitele elefantului terciuiau, într-o clipă, trup de om voinic, ei se dau robiți fanteziei. Desmierdările aromate ale buzelor fragede îi indemnau să clădească florilor, neînchipuit de minunate vetre. Au visat șahii și pe aici și-au înfăptuit grădini paradisiace. Sunt asemenea vestitelor grădini suspendate ale Babilonului. Terasele de marmoră, cu nenumărate guri de apă, se'nfrățesc, urcând pe aceeași cărare mărginită de copaci bătrânii. Flori numai sădește nimeni și nici gurile de apă nu mai svonesc cristalin. A rămas piatra, copacii secularii și chioșcurile cochete, cuiburi amintitoare ale iubirilor îngropate acolo.

La înapoiere unul din automobile a strivit o vițea. Femeile și bărbații, cari se găseau pe drum, au ridicat, desperați, brațele spre cer, apoi s'au culcat în țărână, văică-rindu-se. Seara la masă, povestind comisarului englez întâmplarea, acesta ne-a deslușit cum că vacile și boii sunt dobitoace socotite ca sfințite. Indigenii nu s'ar hrăni, pentru nimic în lume, cu carnea acestor vite. Moartea vreuneia, adusă chiar de vre-o întâmplare ca cea de astăzi, este socotită ca o prevestire de mari nenorociri. A doua

zi, cu mare greutate am izbutit să împăcăm femeia care pierduse vițeaua. I-am plătit-o de cinci ori cât prețuia.

Sâmbătă, 15 Maiu 1929.

Marais

Localitatea climaterică, în munți, unde ne-am oprit pentru o zi. Am fost găzduiți la comandantul garnizoanei, un general englez. Seara, după banchet, a fost bal. Aceleași uniforme încărcate de podoabe, aceleași siluete blonde, unele nespuse de ademenitoare, aceiași viață englezească în preajma pădurilor, pline de mister, ale arhaicului pământ indian. Sunt orele două din noapte când scriu slovele acestea. Prin fereastra deschisă năvălește miros de rășină și aud foșnetul copacilor. Aici, în vreme ce nu pot fi cuprinse, adâncurile pădurilor au adăpostit pe cei dintâi arieni veniți cu Rama. De aci s'a înălțat spre ceruri flacăra întâiului foc purificator, putere mistuitoare, ascunsă în inima pământului și în materia oricărei înfăptuiri. Tot de aici, poate, omenirea frământată o să primească, cândva, cuvântul cel sfânt al frăției și al păcii.

N. M. Condiescu.

ARHONDARICUL

*Arhondaricul alb e un potir de nalbă:
In jurul meu deplin de noapte s'a închis.
Mi-e gândul un gândac în liniștea lui albă,
Ce amețit de somn a împietrit în vis.*

*Tăcerea stea cu stea pe mânăstire pică;
Smerite umbre, lung se'nchină sub molizi.
Vezi, Sfântul Duh, porumb tăcut și plin de frică,
Se lasă alb din sbor pe pacea din firizi.*

*Și miel prior, Isus, pe iarba moale iată-l
Sugând nevinovat tot cerul din fântâni,
Și lângă el oprit din mers Dumnezeu Tatăl,
Monah bătrân, ținând o toacă mută'n mâni.*

*Tăcere — pentru veci călugării muriră
Și clopotele'n turn s'au spânzurat de grinzi.
Tăcere — nici-un râu în noapte nu respiră,
Tăcere — nici-un psalm în suflet n'o să-l prinzi...*

*Dar un ciocan bătu, argint sfios, în toacă
Și sunetele vii — lungi pasări — au sburat
Prin clarul lunii nins pe pomi de promoroacă,
Rotind la nesfârșit pe-un cer nemăsurat ;*

*Și au căzut, legând o minunată salbă,
Intr'un arhondaric din schituri de povești,
Să poarte până'n zori în hora lor cea albă
Pe omul adăstat sub streșine cerești.*

Ion Pillat

AMINTIRE

Mă oprișem în pridvorul unei clădiri înalte de lemn ca un han, uitându-mă cu mirare înainte. Dumbrăvi brumării de măslini, prin frunzișuri turle și cupole de mănăstiri în straja chiparoșilor, iar mai încolo se ridică drept și marmorean Atosul cu umbra i până departe întinsă pe mare. Printr'un vâl de gânduri le zăream — toate desprinse oarecum din fire; o fantană ascunsă undeva cu zvonul neîntrerupt de curgere în tihna luminoasă creștea, prelungind în mine, simțământul de visare. Inchideam ochii, și adânc în trecutul amintirilor se resfrângeau și dumbrăvile și mănăstirile și muntele sacru, precum le cunoscusem din zugrăveli cât și din spusele tatii. Că deseori venia tata cu treburi pe-aici; și totdeauna îl așteptam ca dintr'o nesfârșită depărtare, unde pașii oboșiți ai pelerinilor dacă mai străbăteau. Cu grabă și neastâmpărat de bucuros mă alăturam de tata, și dombl' din vorba lui întreg cuprinsul prindea să răsară:

Colo în mijloc Cariës cu mici dugheni lângă dugheni, lăuntru cărora tineri călugări palizi mișcau, și atâtea lucruri măestre scelipiau din umbră: tăvi sculptate în lemn, cruciulițe cu puncte de oglinzii, mătânii de ambră, icoane în fel și chip de culori. Și din târgul acesta intrai deodreptul în prisosul frumuseții de țară — nukul învecinat cu leandrul, castanul cu portocalul greu de podoabe, pe când vița și curpenul aruneau bogăție de țesături înflorite pe crengi. Ci toate mute deopotrivă la soare, nici freamăt de iubire, nici șoaptă de alt sex; numai călugări în rase negre strecurându-se pe drumuri cu șemne de cruci la răspântii ce spuneau de lăcașuri sfinte în dreapta și în stânga și în lung, până spre muntele însuși ca o statuie uriașe de pază la capătul mărilor.

Apoi și celelelte multe: icoanele năzdrăvane, cari, mutate din loc, se înturnau singure; clopotele mari fără seamăn, bătând năpraznic dela sine; un cireș cu cireșele miraculoase de vindecare...

Intr'un rând tata rămăsese foarte uimit și zile întregi nu-și putea lua gândul dela ceiace văzuse. Aproape de Schitu Prodromului undeva, o cărăruie săpată în țărnam; pe o scară de lemn șubredă coborâse înăuntru unei peșteri, unde o nălucă de sihastru în cărunțită neordine îl primi și ridică asupra-i mâna spre binecuvântare:

„Dumnezeu să-ți fie într'ajutor!“

Deoparte gata făcută o groapă, în care pusnicul se întinse :

„Aceasta mi-i locul de hodină, aștept zi cu zi milostiivirea Celui-de-sus“.

Abia lega cuvintele, șoptit, stins, în tremur de slăbiciune. Tata întreabă:

— Și de când, prea cuvioase?

— Dupăce am pus temeiul schitului, m'am tras incoă singur; ci cât o fi de-atunci...“

Cum să știe? Timpul aci nu avea înțeles: nici azi, nici mâine — o tângire goală, mohorâtă, fără dorinți, pulsând numai de bătaea surdă a mării dinafară.

„Părintele Gedeon dela Prodrom îmi trimete pâine uscată și de băutură are grijă Dumnezeu“, zise pusnicul, cu mâna spre un colac de piatră, unde se strângea ceva apă; iar deasupra, în razele puține ce străbăteau prin crăpăturile de stânci, atârnavu câteva crengi de smochini și pe crengi roade coapte — o minune de văzut!

Și mai spunea tata de încă unul, un oarecare Atonitul; cu nespusă taină, clătinând din cap, repeta el: Atonitul. Atonitul! Parcă însuși numele ar fi trezit idea unei ființi împărtășindu-se din viață îndelungă a muntelui:

„Singur în turnul părăsit de lângă Lávra....“

Aci amintirile mele se turburau, șterse, năpădite de ani. Dar, găsindu-mă acum pe chiar tărâmurile ce mă imbiaseră odată ca din basme, mă izbi fără voie apropierea tatii între pusnicul din peșteră și acela din turn: întâiul va fi și trecut de sfârșitul ce și-l pregătise cu dinadinsul, celalt însă.... Avea oare moarte?

„Mă duc să-l văd“, îmi zisei. Și pornii atunci din Cariès. După numeroase ocoluri se ivi pe deal, cu împrejurimile de piatră întinse: Lávra. Un drum scurt, aproape boltit în verdele copacilor, ducea spre arsenaua mănăstiri — o închipuire de port, fără nici un vas, stăpânit în stânga de un turn ca un far pe o stâncoasă prelungire. Nimic nu clintea; doar la un timp pe nesimțite răsări cineva înainte-mi:

„Singur în turnul părăsit de lângă Lávra...”

Atonitul, negreșit! Nu mă puteam înșela, după întreaga-i arătare nu mai părea cu adevărat om dacă o vraje n'ar fi însuflețit oarecum pe sfântul vreunei icoane bizantine: slab și deșirat, cu obrazul ca ceara, abia deslușit în sburlirea bărbii și părului roșu, lung. Mă apropiai, pomenindu-i de tata. Își aduse aminte, neîndoios; că mi făcu semn de-l urmași într-o cămară din vârful turnului, înălțimea căreia precum și alăturarea mării, cu nesigurul zărilor fără de urme, mă strămutau la o așa depărtare singuratică, unde nimic din pulberea grijilor pământești nu ajungea, unde ochiul anevoe putea găsi reazăm numai pe o insulă pierdută în larg.

„Lémnos.....” zise Atonitul în chip de lămurire.

— A, Lémnos, vechiul popas al Argonautilor!

— Știi asta? întrebă el grăbit, parcă deodată aș fi răscolit niște cugetări statornic-apăsătoare într'insul.

— Todeauna m'a atras mult povestea călătorilor pe Argos. Nu-i așa? Cum aci nu-s astăzi decât bărbați, atunci în Lémnos erau numai femei.

Și odată cu rostirea cuvintelor îmi tremură pe dinainte întregul episod cu insula: Iáson în floarea vârstei, pe umăr cu mantia de purpură plină de strălucirea atâtor minuni brodate, pășind la țarm și grăbind spre frumoasa Ipsipili; ea decum îl vede, simțindu-și sufletul pătruns de un fior neașteptat; și tovarășii tineri de pe Argos îndreptându-se prin amurgul rumen, încărcat de nesațul multelor dorinți; și bucuria primirii; și oaspețele bogate, cu fumul aromatic al jertfelor de mulțumită zeilor; și danțul în văpaea torțelor iubirii; și beția plăcerilor dulci demult stăpânite....

Atonitul îmi risipi vedenia:

— Oricât de mari ispitele, nu i-au oprit locului. A biruit gândul țintei lor și s'au dus înainte pe calea menirii.

— Care? Lăna de aur?

Avu ca un zâmbet plin de îngăduință:

„Fătul meu, așa socoți? Trude fără număr, primejdii grele de moarte — pentru atâta lucru? Să-ți spun, altceva fusese: o carte în piele, da, da.... o carte neasemuită, în care sta scris cu slove de aur leacul mult râvnit al întineririi, taina tainelor ascunse”.

Il priveam din ce în ce mai nedumerit. Ședea pe un mindir, iar alături, cât și pe dușumele, zăceau tomuri în

grămăzi. Printre o ușă ca un dulap de zid îmi pără că
 oșebesc eprubete, sicile cu felurite esențe, alambicuri; toate
 aci se luminău, aci cădeau în jumătate-întinerie pe urma
 norilor din țările, ale căror umbre mișcau neconținut pe
 întinsul mării; și odată cu ele și Lemnos pluită ca o navă
 înainte.

Am întrebat:

— Cartea ceea cu slove de aur unde-ar fi astăzi? Ca

pusesera Argonauții stăpânire pe ia.

— A pierit, desigur. Și nu mai știu..... Doar în scrisse

vechi aflăm de niște vâpăi magice cu darul întinerii —

atata doar, licăritul unei amintiri dintr'o lume poate de-

mult stinsă Ci, fatul meu, noi ducem în suflet nădejdea

putinții și vom izbuti să punem zăbavă morții, nu s'o alun-

gam deplin, că este și o margine..... Bănuim noi măcar

ce cataclisme ne așteaptă? Pământul însuși odată și odată

va fi înghițit de noian, se va risipi în pușderie de țărâme,

cari, după veacuri, se vor încheaga iar și vor zidi pe om,

spre a porcede iar dintru început și a se năruia apoi, cu tot

ce-a fost izvodit, iar și iar și iar....."

— Ești din turc cam aurit. Imi zvăcneau tâmpilele aprinse;

de aceea și simții o răcorire măngăioasă în aerul de afară.

Plouase între timp, și din zare în zare un curcubeu se

arcuia: iar dinaintea lui, resfrângând culorile, și muntele,

și nesfârșitul mării blânde, și pomii cu diamantul picătu-

rilor pe frunze, stau încrămeneți, prinse de mărișia clipe-

lului, zămisliți din stropi și din raze, ca viața însuși —

acum palpăe în strălucire și acum se duce; dar nu e toc-

mai simțământul dăinuirii scurte, care dă un farmec pe

atât mai adanc, mai neașteles de covârșitor și de intens,

M. Beza

DIMINEAȚA

*O cafea neagră și-o ploaie de ghiață,
Când spirtul mai arde culori în odae
O privire pe-o carte, pe strae,
Și pasul mă'ndrumă în dimineață.*

*Cum frigul tremurând ca o veste
Tot plânge de-al meu și de-al tău..
Tot mai mult am rămas cu ce este,
Și plouă cu-o părere de rău.*

*Am uitat dacă merg... încă tot mă iulesc..
Am ajuns la timp, ocup și un loc —
Dar gândul apasă cu greul său bloc..
E numai vedere... nu mai pot să vorbesc.*

VÂNT

*Toamna a țipat cu-un trist accent
Văzul cade neatent.
Vântul sună lemnăria
Bate gol în boloboace butnăria
Lângă ușe frunzele s'au strâns,
De departe vin ecouri vechi de plâns.
Brumă, toamnă literară,
Pe drum prăfăria se duce fugară.
Și-am stat singur supărat
În zăvoiul decadent
Și prin crengile 'ncălcite mi-am notat
Versuri fără de talent.*

G. Bacovia

O EXCURSIUNE DE PLĂCERE

În pașnicul orașel de pe malul Dunării, civilii și militarii erau așa cum obișnesc să fie civilii și militarii într'un pașnic orașel de provincie: la cuțite. Motivul, după cum mărturiseau cucoanele între ele, nu era grav: „o ambiție”. Colonelul, ca cel mai mare în grad, era și comandantul acestei garnizoane de patru mii de locuitori, în majoritate copii. În această calitate, chemase prin ordin circular la parada Bobotezii și pe căpitanul portului, un ofițer activ de marină. Serbarea se anunța superbă. Soarele mușca din toate razele sale; gerul îngăduise pompierilor municipali înălțarea unei cruci uriașe, din blocuri de ghiță, ce păreau de sare. Cucoanele își ajustau rochiile, împiedecându-le la modă, ofițerii se lăsau tunși reglementar iar în cazarmă, muzica repeta rugăciunea care părea căutată în mijlocul târgului. În fine, pentru întâia oară, alături de primarul cu cămașa afară din pantaloni, colonelul avea să primească defilarea „în tunici” în fața unui grup impunător de ofițeri din toate armele aflați în concediu, invitați de onoare ai regimentului: de infanterie, vânători, cavalerie, artilerie și de marină în persoana căpitanului de port. Pe invitația lui se făcuse mențiune specială: ținuta de gală „redingotă cu decorațiuni” în paranteză.

Pentru căpitanul de port, cu ochii verzi, cu ten alb și barbă neagră, la Galați, sau la Brăila — nu se știa pozitiv — se otrăvise cândva o șanteză, cu chibrituri. Acest svon l-a întărit la cafenea în scaunul de arbitru al elegantelor locale deveni vacant prin moartea predecesorului său la căpitania portului, celebru și el, pentru că vorbise odată *inglizește* cu prințesa moștenitoare. Căpitanul Șalupeșcu comandantul portului, umbla îmbrăcat civil. Socotindu-se armă specială evita să salute pe comandantul garnizoanei, căruia nu-i făcuse măcar vizita de rigoare. Lucrul acesta a necăjit foarte mult pe Cireșica, fata colonelului, femeie colorată, cărnă, durdulie, plină de gropiți ispititoare și de amor inflăcărat pentru căpitanul portului.

Cireșica era măritată cu „Bébé“ un bărbat cam stătut, bun de nu i se auzia gura, director la o societate mare în București. După cincisprezece ani de căsătorie, ducându-se într-o vară la Tușnad, Cireșica căpătase în fine o fetiță, care — afirma soția colonelului de câteva ori pe zi — semăna cu tată-său, ca două picături de apă. El nu răspundea nimic și o lăsa să-i umple farfuria.

Pentru ziua de mâine, Cireșica spera mult dela o blană de vulpe albă cu tocă la fel și dela serbarea Bobotezii, unde avea să întâlnească pe marinarul pentru care se otrăviscândva, la Galați sau la Brăila, o șanteză, cu chibrituri. Când a primit ordinul de paradă, căpitanul Șalupescu din marina regală, cum era indicat pe cărțile sale de vizită, a venit la cafenea, la ora când s'adună notabilitățile și înjurând pe colonel, declară solemn, că nu se va duce la Bobotează, pentru că — zicea el — deși militar, este în funcție civilă. Onorându-se de trecerea căpitanului de marină în rândurile lor, civilii se găsiră ofenșați și ei de îndrăzneala colonelului. A doua zi, având în mijlocul lor pe căpitanul Șalupescu, cu băț gros și căciulă brumărie, asistară separat la rugăciune, se repeziră cei dintâi la botez și luând steagurile porniră în fruntea cortegiului. Militarii, disprețuind cum se zice afrontul, s'au retras în ordine, ducând cu ei simpatia secretă a Sabinelor, cari se întrebau nedumerite: „Ce o mai fi și asta soro?...“, îngrijorate de soarta balului, ce trebuia să încheie serbarea Bobotezii, la Hotel Europa, unde se afla și sediul clubului civil.

Acasă, Cireșica desfăcându-și blana, smulse perii albi nevinovați, ocărându-și bărbatul „că nu se mișcă de loc și stă ca un buștean“, tocmai unde avea ea de gând să-și pună pălăria, din care cauză plânse nițel, apoi cântă la pian și în cele din urmă năvăli furioasă în sufragerie, unde colonelul, pe canapea, roș ca o sfeclă, se căznea, suflând ca o balenă, să-și pună papucii.

„Și-a bătut joc de tine...“

— „Las că-l aranjez eu.“

— „Te calcă toți în picioare“.

— „Las că-l învăț eu minte“.

— „Ce vrei să faci?“

— „Il închid.“

— „Il închid, repetă îngânându-l Cireșica indignată. „Altceva mai știi?... La ce să-l închizi, nu trebuie să-l închizi...“

Ce câștigi dacă-l închizi?... Eu, în locul tău, l-aș chema, chiar acum, l-aș chema și i-aș face o morală...”

— „Eu, fiindcă nu ești în locul meu, îl trimet la garda pietii”.

Și trecând în antreul ce-i servea de birou, scrise, urmărit peste umăr de Cireșica revoltată:

Domnule Căpitan,

Pentrucă n'ați luat parte la parada Bobotezii și v'ați prezentat ca civil contrar ordinului circular No..... din..... care prevedea pentru d-voastră ținuta de gală, (redingotă cu decorațiuni) vă pedepsesc cu cinci zile închisoare. Pedepsa începe dela primirea prezentului ordin și o veți executa la le.....

(ss) Colonel, *Mărgăritescu*

Cireșica se încuiă îngrozită în salon, de unde, nefiind foc, se întoarse peste câțva timp și la dejun mănca cu poftă.

Ostilitățile începură cu inversunare egală de ambele părți. Ofensiva o luă militarii. Colonelul zădărnici balul, trimițând muzica militară și băeții la serbarea școlară din satul vecin, urmată de dans și tombolă. Civili au răspuns tăind muzicii subvenția din partea primăriei. Deși lovitura a fost teribilă, colonelul a suportat-o totuși cu bărbăție. Dar după o plângere iscălită de cetățeni, adresată D-lui *Comandant* al Corpului de Armată, colonelul bătu în retragere, întinzând pe neașteptate primarului, la băcănie, un țoiu de țuică vesel, ce răsăria ca un semn de exclamare în mâna lui păroasă.

— „Din ce ne luarăm?”

— „D-ta știi.”

— „Cele rele să se spele”.

— „Cele bune să s'adune”.

Și seratele începură din nou, de două ori pe săptămână, joia și duminica, alternativ, la cercul militar și la hotelul Europa.

După o tentativă mai îndrăzneată, Cireșica a plecat la București cu Bébé, cu fetița „care semăna lui tată-său ca

„două picături de apă“ și cu răspunsul căpitanului activ de marină, că nu-i plac femeile umflate la equator.

După plecarea Cireșicăi, lucrurile se liniștiră. Teii înfloriseră. Apoi a mai trecut puțin și au înflorit și castanii. Se făcuse vară. Ca dovadă oficială de armonie, muzica cânta acum toată ziua valsuri de echilibristi în arenă, la grădina fără public. Capelmaistru, un neamț bătrân cu ochelari, cu chipiu legendar, cu barba feștelită, apărea într'o tunică pătată, cu poale lungi și buzunarele umflate, la gardul grădinii, dădea muzicii semnalul de începere și se instala liniștit peste drum, la berăria lui M-me Iosef, uitând după o serie de halbe să mai facă pe cel de încetare.

Numai căpitanul Șalupescu nu se arăta nicăiri. Slăbise mult, minat de aventura care-l micșorase ca pe orice invins, în ochii lumii.

Într'o zi pe când ofițerele se strânseseră cu lucrul la grădină, în jurul colonelesei, vorbind așa, nu cu răutate, despre prieteni, sosi pe neașteptate colonel și hotări scurt, fără replică, sigur de efect:

„Hai, destul... Duceți-vă acasă, gătiți ce aveți de mâncare, culcați-vă de vreme... Măine plecăm...”

— „Când?”

— „Pe Dunăre?”

— „Unde?”

— „Cu vaporul”

— „Stai jos omule, și vorbește să ne 'ntelegem cum trebuie și spune lămurit ce este”, interveni coloneleasa care abea se stăpânea de bucurie. O călătorie în largul mării, însoțită de furtună, cu naufragiu fericit, dusă înnot pe o insulă înflorită, singură cu salvatorul ei, fusese visul tinereții sale. Nu mai semna e drept. Dar cine a văzut zile să semene între ele, stele să strălucească la fel și doruri izbăvite de fecioară?!...

— „Ce să fie? Mă plimbam pe malul Dunării, după birou, cum știi că-mi vine amețeală”...

— „Iar ți-a fost rău?”

— „Iar”.

— „Ai mâncat mult la dejun... Să iei un purgativ”.

— „Să iau... Cu cine gândești că m'am întâlnit?”

— „Cu cine?”

— „Ghici?”

— „Ci spune frate și isprăvește”.

— „Cu barba Janoli“.

— „Cu Grecu?“

— „Cu el“.

— „Taaci?... Tot așa crai e? Ce face nevastă-sa?...“

Te-a întrebat de Cireșica? „(întorcându-se către cucoane)“
Nu e urit grecul... O plăcea pe Cireșica. Ea nici nu se uita la el“.

— „Mi-a zis să-ți spun complimente. Văzându-mă că suntem aici“..

— „Păi el nu știa?“

— „Ba știa el, ea uitase; nu s'aștepta să mă găsească. Cum m'a văzut ne-a pus remorcherul la dispoziție să facem o plimbare pe Dunăre. Noi luăm muzica și el dă un butoiu cu bere și pentru cine n'o vrea, înghețată. Naște întrebarea, pe cine mai invităm?“

— „Pe nimeni!... Să mă slăbești cu invitațiile... Le faci petrecere și-ți auzi vorbe“.

Dis de dimineață cucoane voalate cu voaluri dese ca să le apere de vântul apelor, cu rochii scurte, cu binocluri în bandulieră însoțite de ofițeri fără săbii dar cu bastoane, pe care se siliau să le manuiască fără stângăcie, eșiau de ici, de colo, se recunoșteau de departe, își făceau semne, se sărutau fericite că s'au întâlnit, intrau mai curajoase în grădina publică unde se fixase întâlnirea.

Deformată de monotonia unei vieți uniforme, stăpânită de un sentiment profund de obediență, care o primesc încet, încet, pe nesimțite, ca grăsimea pe oamenii obezi, această mică lume care n'avea nimic, n'aspira la nimic și nu gândea la nimic se transformase ca prin farmec, insufletită par'că de o viață nouă. Cei grași surideau cu complăcere, tinerii făceau nebunii, cucoane în vârstă se alintau copilărește. Sosirea colonelului în civil și voalul gris cu șapcă de turist al colonelesei stârni un entusiasm sgomotos înregistrat de nevasta Vameșului, care apărută în capod la fereastra peste drum de grădină păli de gelozie. Singură însă de efectul loviturii perfide, al cărui secret îl cunoștea singură, zise neglijent, surizând îngerește:

— „Bonjour, bonjour cucoanelor... Plecați M-me Merișor?“

— „Plecăm, bonjour! Nu vii cu noi?“

— „Hai cu noi,“ zise cu toată sinceritatea colonelul.
„Scoală pe leneșul ăla, ori nu l-ai lăsat să doarmă“.

— „Ia mai taci. Mergem pe Dunăre, avem vapor la dispoziție“.

— „Aș merge bucuros, dar nu mi-i tocmai bine... Ș'apoi auziam pe Mitică, că nu vă lasă”.

— „Cine?”

— „Marinarul. Eu mă mir chiar de d-l colonel că-i tole-rează”.

— „Glumești?” zise înghețând M-me Merișor.

— „Parol”.

— „Ce e nebun?... Ia vezi colonele, te pomenești”...

— „Du-te d-ta căpitan Ionescu și vezi ce comedie e asta... Stai uite Janoli... Bună dimineața Chirie! Plecăm?”

— „Nu me lasa... țe se faco? Eu cu plătere”...

— „Bun! Am înțeles”. Și cu obișnuința comandantului care are soluțiuni fulgerătoare pentru situațiuni disperate, zise adresându-se aghiotantului: „Ia un toc și o bucată de hârtie! Scrie. Telegramă. Ministerul de Războiu, direcția marinei. București. Rog autorizați Vasul... cum îl chiamă chirie?”

— „Acropoleos”

— „Ză-i... Vasul Acropoleos să facă excursiune de plă-cere cu ofițerii, la care se opune căpitanul portului, pen-tru motive...”

— „Fugi frate cu Telegrama, că n'o să dormim aci”..

— „Scrie colea ce zic eu... Pentru motive... pentru mo-tive pe cari le voi raporta în scris. Comandantul regi-mentului... Ad'o 'ncoa să iscălesc”...

— „Mă topiși”.

— „Mă rog d-tale, să mă lași în pace. Ai răbdare. Dă ordin să vină trăsura noastră. Luați toate trásurile de piață... plătește regimentu. Orchestra să vină în furgon după noi”. Și întorcându-se către nevastă-sa vânăta de mânie îi explică cu voce înțeleaptă, bătrânească: „Mergem la Cetate, mâncăm acolo și seara ne 'ntoarcem cu Vaporul Austriac”.

Cucoanele bătură din palme. Se auzi chiar un „ura” spontan, intimidat că rămăsese stingher.

— „Bine, măi omule, zise îmbunătă coloneleasa.. „unde o să 'ncăpem atâta lume?”

Dar inspirația colonelului nu-l trădă nici de astă dată.

„Ofițerii tineri să meargă călări!”

„Încălecarea!” strigară sublocotenenții, alergând nebuni de bucurie la cazarmă.

Vădit satisfăcută de această întorsătură care o scotea din grădină de sub ochii Vămeșiții și zădărnică într'o

măsură oarecare și manevra căpitanului Șalupescu, colo-neleasa, luptătoare distinsă, se arătă cu atât mai veselă, cu cât vestea se răspândise cu iuteala fulgerului și gră-dina se umpluse de civili. Toți salutau ostentativ și se informau clătînând din cap înfierând procedeul, care le procura o plăcere ce se descoperea ușor în ochii lor cerce-tători.

— „Să scoată o masă afară și să ne aducă cafele, ce ziceți cucoanelor? Taman bine, până or veni trăsurile“...

Cucoanele aplaudară afirmând în surdină că plecaseră pe nemâncate în nădejdea că vor găsi pe Vapor. În trăsuri se rânduiri greu, fiecare ținând să meargă cu D-na Colonel. Trăsura se găsi astfel încărcată peste măsură, urmată de alte trei încărcate la fel, escortate de călăreți sburdalnici, involburați într'un nor de praf prin care se strecura o voce ascuțită ce cânta cu sughițuri provocate de hopurile drumu-lui: „Plec-când de pe țărnuț de pe care am fost cresc...ut...“

Dar în dreptul cazărmei, calul colonelului călărit de Sublocotenentul Fluturel sări cu violență în lături și lă-sându-l la poartă în spaima și în seama lumii, o luă spre grajd cu coada în sus, în timp ce după încercări disperate de a merge înainte, locotenentul Pietrosu, care călărea pe Zdop, calul maiorului ajutor, trebui să descalece și el.

Erau drepturi câștigate. Din memoria lor de cai pen-sionari nu-și aduceau aminte să fi trecut mai departe de poarta cazărmei. Fluturel n'avea douăzeci de ani și găsi repede loc între cucoane. Locotenentul Pietrosu, om mai stătut, după ce rătăci, pela toate trăsurile se urcă pe capră în trăsura colonelului, în locul ordonanții, care odată cu locul îi trecu și coșul cu mâncare. Convoiul porni din nou. Dela Calafat la Cetate sunt vre-o 26 Km. Drumul este bun și străbate sate vechi, mari și bogate, înșirate de-a lungul șoselei. Peisajul este însă monoton din cauza malu-lui ridicat, care ascunde cursul Dunării și închide orizontul. Grânele ce se prăjesc la soare, porumbiști insetate și pe alocuri plantațiuni sărace de dafini, distrează ochiul.

Trăsurile inaintau greu în mersul fără spor al cailor țărănești, cari trepădau cu ochii închiși, cu capetele ple-cate. Nu plouase demult. O boare caldă, mănătă de un vânt subțire, purta vârtejuri de pulbere fină sahariană, prin care trebuia să treacă la intervale scurte, convoiul. Căl-dura creștea mereu. Cucoanele lepădară mănușile, apoi pălăriile iar ofițerii renunțară și ei la galanteria de a le

mai ține umbrelele deschise de partea soarelui. Grămădiți cum erau, toți aveau picioarele înțepenite iar cei de pe scăunele se cocoșaseră de tot. Pentru cei grași, călătoria în aceste condițiuni devenise o tortură. Căpitanul Ursu se desbrăcase de tunică și purta în loc de chipiu o cărpă udă mereu cu apa din sticla, pe care o umplea la toate fantânile. La Maglavit, cam la jumătate cale, se făcu un popas mai mare. Doamnele înțelegându-se din ochi, plecară câte două și se întoarseră cu corsetele în mâini chicotind între ele. Bărbații răsăriau discreți din porumbiști. Vizitii cărau găleți de apă pe care căii o sorbeau cu lăcomie suflând ca niște muribunzi.

— „Stai bine M-me Popescu?”

— „Stau foarte bine, da mata?”

— „Și eu stau f. bine”.

Luară apoi la cârciumă limonăzi călduțe și fierturi de vișine în lingurițe de tinichea.

— „Mata nu iei nimic?”

— „Ba aș lua și eu ceva. Ce aveți?”

— „Dulceată, limonadă...”

— „Adă-mi o portocală”.

— „Nu ținem așa ceva”.

În fine plecară după ce casierul achită socoteala, mai puțin portocala, care nu se consumase și pe care conform spiritului tradițional, M-me Popescu o reclama în bani cu aere de copiliță ce nu plăteau o para.

Colonelul avusese grijă să trimeată, în timpul popasului, un călăreț înainte, la Cetate, care pornise în marș-marș să pregătească camere pentru toaleta cucoanelor, să pună masa afară, undeva la umbră și, ce trebuie, la ghiață. Înșelate de aceste măsuri de prevedere, cucoanele se socotiau ajunse la capătul suferințelor. Ar fi fost și timpul. Era miezul zilei. Soarele turna de sus valuri de plumb topit în capul nefericiților călători. Toți adormiseră cu gurile căscate sub umbrare de dafin, ridicate deasupra coșurilor trăsurilor, printre cari, raze subțiri ca niște ace se strecurau perfide și înțepau ca niște tăntari. Nici un sgomot nu se auzea, decât uruitul trăsurilor hodorogite. Căii cu spinările înstelate de plăci de sânge închegat, se târau la moarte. Căpitanul Ursu rămase la marginea satului, în nesimțire, la casa unui gospodar.

În apropiere de Cetate se făcu un popas nou, mic, ultim, pentru a pune nițică ordine în toalete și a pregăti intrarea.

Cucoanele se grăbiră să-și pună mănușile și pălăriile, ofițerii cravatele, birjarii fură și ei siliți să se îmbrace și convoiul porni în ordine. Aproape de sat însă, un milițian sdrențuit, cu o pușcă cu baioneta ce-i trecea de cap, opri înaintarea.

— „Lasă, mă... dă drumul“.

— „Nu se poate să trăiți, așa avem ordin să nu între nimeni“.

— „Cine a dat ordin?“

— „Don' doftor“.

— „Ia vezi colonele, nu se poate“, zise M-me Merișor simțind că-i vine rău.

Colonelul se dete jos greoiu, se clătină o clipă, gemu ca sub efectul unei lovituri hotărâtoare nepermisă de legile războiului și pentru care regulamentul nu dă soluțiuni. Locotenentul Firulescu, care plecase marș-marș înainte pentru pregătire, se 'ntoarse tocmai pentru a-l primi în brațe. Excursionistii năvăliră grămadă.

— „Descheiați-l la gât“.

— „Desfaceți-i tunica“...

În timp ce cucoanele dădeau lui M-me Merișor întinsă pe iarbă îngrijiri mai discrete.

— „De ce nu ne lasă dom'le?“

— „Cine-i măgarul?“

— „Să trecem înainte... Ce porcării sunt astea?“

— „E boală molipsitoare, ci-că mor copiii pe capete,“ lămuri locotenentul Firulescu. A și pus negru la poartă, uități-vă...“

— „Cine ți-a spus?“ sări vindecată M-me Merișor. „Nu-i fratele lui Șalupescu, medic de plasă?... E cu ochi și cu sprâncene... Au vorbit la telefon. Scoal' colonele! Să mergem, dac'am ajuns așa.“

Colonelul, care-și venise în fire, se ridică și rușinat de slăbiciunea lui îndepărtă cu asprime pe cei ce se grămădiau pe lângă dânsul.

— „Ia lăsa-mă, lăsați-mă vă rog să vedem ce e de făcut... Eu socot că 'ntăiu trebuie să mâncăm“, răspunse el după un timp de gândire.

— „Aici?!... Ar trebui să fiu nebună“.

— „Ei, d-tale lesne 'ți este... La vârsta noastră... Dar ia întreabă-i pe d-lor?“...

— „Nu, domnule colonel“, răspunseră cei neînșurați, cari-n'aveau nimic de mâncare.

— „Unde să stai omule?!... Să ne 'ntindem ca ȝigarii în mijlocul drumului, să rădă lumea de noi!...”

— „Domnule colonel”, sugeră locotenentul Firulescu, „să ne scoborim pe mal în jos, să mergem la pichet că nu e departe și mâncăm acolo pe malul Dunării... Ne putem și spăla...”

— „Bun”!...

— „Cine să mănânce la pichet?”

— „Noi”.

— „Eu?!...”

Strigătul exprimase atât de bine durerea orgoliului rănit de moarte, că toți se cutremurară de groaza unei atari închipuiri.

— „Atunci mă rog d-tale”, zise colonelul plecând capul sărăcit de păr „faceți ce știți. Omoriți-mă dacă vreți...”

— „Trăiți domnule colonel, d-voastră sunteți domnul colonel”.

— „Eu sunt, ce vrei?”

— „M'a trimis domnu șef cu telegrama asta”.

Colonelul își puse ochelarii, întinse mâna cu sfială, luă telegrama, o apropiă, o depărtă întârziind s'o deschidă, așteptându-se la o nouă catastrofă. Dar cu un gest de rânduică ce lunecă pe aripă după musculițe, M-me Merișor i-o smunci din mână și ceti:

Telegramă-Telefonată

La Telegrama-Telefonată No. se aprobă eșirea din port a remorcherului Acropoleos.

p. Ministru de Războiu,

Tunulescu.

— „Să mergem colonele... Să mergem cucoanelor. Măcar de am muri. Nu trebuie să-și bată joc de noi. Să ne facem gustul. Nu-i așa domnilor?... E onoarea d-voastră în joc”.

— „Mai e vorbă...”

— „Să le suspanzi serviciul două zile, colonele. Să se odihnească bieții băeți. Haideți cucoanelor... Dar oricât s'ar fi arătat M-me Merișor de hotărâtă, oricât ar fi fost de legitimă această înfrigurare, planul nu părea posibil. Birjarii nu voiau să meargă în ruptul capului. M-me Merișor nu se lăsă însă încurcată de asemenea bagatel. După o scurtă

plănuire cu ofițerii, care o iubeau ca pe o mamă, se făcură din patru trăsură, două cu patru cai, pentru cucoane, ei urmând să se 'ntoarcă pe jos, pe malul Dunării și cam în același timp, drumul fiind mai scurt.

— „Bun! Să mâncăm atunci.“

— „Dacă mă iubiți cucoanelor, să nu mâncați nimic. Mâncăm cu toții pe vapor. O să rog pe Grecu să l lumineze în culori și să dea rachete. Facem o serată venețiană pe apă. Să dăm și noi un butoiu cu bere, să ia și vin, să ia de toate și să fie rece. „O să facem o serbare de noapte ca la Brăila“.

Plecară. Vremea se innorase. Căldura scăzuse mult. Caii simțind că se întorc spre casă mergeau binișor iar M-me Merișor întreținea spiritele încordate, voind cu orice preț triumful.

— „Scoboară drept la debarcader!“ porunci ea, când intrară pe inserate în garnizoană.

Ideea a fost nefastă. Tocmai în acel moment, Acropoleos strălucitor de lumini multicolore, legănându-se semet se desprindea de lângă cheiu încărcat de civili, printre cari se distingea la comandă, căpitanul Șalupescu în ținută de gală cu decorațiuni.

Era prea mult. M-me Merișor se ridică în trăsură palidă, încordată ca de naștere, voi să profere o anatemă și dând cu ochii de colonel, care devenise violet la față, îl mângâie liniștită desfăcându-i cravata cu mâini ocrotitoare de mamă îngrijorată.

— „Ți-am spus să nu mănânci... Vezi dacă n'ascuțați?... Hai acasă să iei „un purgativ.. dă-l dracului de grecoteiu“.

Gh. Brăescu

INGERUL A STRIGAT

*Citadinule, vino în viață
ferestrele, toate, au vibrat,
fâlfâie primăvara în steagurile din față,
monoplanul sbârâie în azurul vărgat.*

*Iată regimentul, cert: cel mai istoric,
— și ce glorii goarnele izbucnesc!
Purpură! Vecinii-și spun: se schimbă garda,
— și acceptă un fior milităresc.*

*Nu vii și n'auzi inimă cauterizată,
nu-ți scuiپی țigara, chip nevropat?
Pe ulița grasă sună Primăvara
și rămâi în casă desperechiat.*

1920.

I. Vinea

DOCUMENTE LITERARE

Scrisori primite de d-l Iacob Negruzzi dela diferiți
scriitori Români, publicate de Gh. Cardaș

DELA DUILIU ZAMFIRESCU

XIV.

Roma, 14 Martie 1891.

Iubite domnule Negruzzi,

Intorsătura ce au luat-o lucrurile politice la noi, trebuie să vă preocupe de o camdată mai mult decât literatura. E firesc să fie așa, fiindcă viața trăită este mai pasionantă decât cea reflectată prin romanele și versurile noastre.

Cu toate astea, o vecinică năzuință a sufletului omenesc către ceva mai bun decât ce se trăește, face pe mai mulți dintre noi să se întâlnească într'un unghiu nevăzut, pierdut în senin, de care ni se anină idealurile.

Faptul că în mijlocul tribulațiilor electorale, vă veți strânge la Iași să sărbătoriți un aniversar literar, dovedește aceasta mai bine decât toate frazele. Eu la Convorbiri sunt, relativ, un om nou. Cu toate astea ași lăsa toate întrunirile politice pentru cea literară. Trebuie să fie foarte curios de a vedea ce rasă de capete se dobândește după o selecțiune literară de 25 de ani. Credința mea este că venirea Convorbirilor la București a semnalat un moment de întoarcere a purului sânge către speța vulgară. Imi aduc aminte de primele timpuri ale întrunirilor Junimei dela București în care eu, fricos, cu un cult ascuns pentru oracolii templului, veneam să ascult, să sorb vorbele lor, aducând cu mine imagina atât de plastică a statuei albe din criticele d-lui Maiorescu.

Eu eram crescut de copil în citania Convorbirilor. Și regulat eșeam cu o tristețe ascunsă în suflet, fiindcă mi-se

părea că *ce n'est pas ça*. În adevăr, pe acele vremuri „convorbelnicii” dela București erau grozav de împeștritați. Se întâlneau la un loc d-nii Ureche, Hăjdeu, Pecus, Macedonski, B. Ștefănescu, Vlahuță, Baican; autori cu articol indefinit ca d-nii Antonescul-Lupul și Găvănescul; fratele Scipione Bădescu; Scrob; un biet nenorocit (Arsănescu sau așa ceva) cu o pacoste de poemă, fără număr la cânturi, despre care răposatul Alexandri zicea că „e o lucrare de talent”; etc. etc., toți acești domni, persoane foarte onorabile, și, unii, oameni cu dar, dar făcuți de fire ca să nu se înțeleagă niciodată cu Convorbirile. Când mai venea și epoca Academiei, apoi dă doamne bine: Marie-nești, Burienești, Vulcani și alte cataclisme, schimbau cu desăvârșire caracterul vechilor convorbitori. Toate aceste naturi eterogene au avut o înrîurire secretă asupra literaturii junimei, fie prin strecurarea a câte un articol în Revistă, fie prin graiu și defăimare; astfel încât, revenind la selecțiune, s'a făcut o nouă încrucișare între rasa porumbilor darwiniani, les culbutants, cum s'ar zice porumbii jucători, cu porumbii guțani (les Bisets) și isprava a fost că purul sânge junimist a rămas câtva timp în loc. Prin urmare cum puteți D-stră vorbi de „onorabilă retragere”?

Sunteți dator să rămâneți la hulubărie, ca să nu se mai întâmple împărecheri cu rase salbatice. Porumbul junimist (fie zis fără aluziune) este din firea lui foarte prolific. Încă un număr de ani, și rasa se îndreptează. Concluziune:

Trebuie să rămâneți la Convorbiri.

Al D-voastre devotat amic,

Duiliu Zamfiresco.

XV.

Roma, 20 Maiu 1891.

Iubite Domnule Negruzzi,

Mă scarpin în cap de un sfert de ceas, ca țăranii cari vin să mai ceară bani pe un pogon, fiind-că nu știu cum să 'ncep, ca să vă spui că *Lumea*¹⁾ subscrisului din Con-

¹⁾ E vorba de romanul: „Lume nouă și lume veche” apărut în „Convorbiri”.

vorbi se publică cu un număr nespus de greșeli. Și dacă ar fi vorba numai de greșeli de tipar!... Dar se pare că cel cu corecturile nu e mulțumit de timpurile verburilor mele. In aceeași frază, două verbi sunt la trecut și două la prezent, cu toate că se povestește ceva întâmplat. Apoi vorba *măsa* e peste tot înlocuită cu vorba *mama*. Înțeleg că cea din urmă e mai elegantă de cât cea dintâi, însă sunt două lucruri deosebite: în românește *mama* nu vrea să zică *la mîre*, ci *ma mîre*, iar *sa mîre* e *mamă-sa* sau *măsa*. În vorbirea de toate zilele, posesivul persoanei a treia se confundă cu substantivul, și tocmai fiind-că se face o întrebuintare zilnică de forma această, ea pierde trivialitatea ce decurge din injurăturile combinate cu dînsa. În fine, liniile cari indică dialogul sunt puse unde nu trebuie și nu sunt acolo unde trebuie să fie.

Vă rog Domnule Negruzzi, fiți cu tragere de inimă, că doar autor sunteți și D-Voastră și știți ce pustie de patimă colcăie în vinele noastre, când e vorba de tipar. De cât să'ți vezi lucrurile schimbate, mai bine te viri ucenic la domnul Țațavileanu și'i recomanzi hapurile în versuri.

Eu mă rog de mata, Coane Jacques, să'ți arunci câte o privire părintească pe ultimele corecturi, și te-om duce înaintea cu Convorbirile până la nunta de aur.

Dar cu alegerile, ce poznă!... Apăi bine, vorba lui Hübsch asta țară de „măsa pe ghiată”. Dacă un Maioreescu cade față de un... Jupân; dacă d. Pogor. și D-Voastră rămâneți în urnă, și iese cine știe ce document slavonic de pe vremea Imperiului româno-bulgar,—mai bine îți pui condeiul în brâu, muza în pension și te culci să dormi până la a doua înviere a sfintei dreptăți. Iar bine că se alese Excenlența Sa¹⁾, să mai auzim lucruri nostime cu nimbul opoziției. Al D-Voastră devotat amic

Duiliu Zamfiresco

XVI.

Hôtel Vittoria
Sorrento

3 Iunie 1891, Sorrento.

Iubite domnule Negruzzi,

Am primit scrisoarea D-vstre la Napoli, și mă grăbesc să răspund numai de cât, spre a nu întârzia corecturile.

¹⁾ P. P. Carp.

Aveți dreptate intru cât privește vorba „măta“. La persoana a 2-a nu merge. Ba chiar nici la persoana a treia „măsa“, nu merge, când s'ar vorbi intim și despre o persoană a noastră, prieten sau rudă. Dar socotesc că într-o povestire merge foarte bine.

Dacă însă nu vă place contopitul „măsa“ și voiți să-l înlocuiți cu „mamă-sa“, n'am nimic de zis. Nu primesc însă pe „mama“ în loc de „măsa“, fiind-că miroasă a traducere franțuzească, or a heliadism.

Cât despre moldovenism sau românism, eu nu m'am gândit să combat pe d-nii Corjescu-Aslan dela Liga revendicațiilor moldovene. Domnul cu ei, dacă o vrea și Conu Lascăr.

Scrisoarea D-voastră mi-a adus aminte alte scrisori de felul acesta, pe care în copilărie le citeam pe la Pruncu sau pe la unchiul meu Mincu, când se indeletnicea cu literatură, — și, în mijlocul haimanalelor ăstora de napolitani, m'a coprins o admirare sinceră pentru viața D-voastră de Cap al Convorbirilor, în timp de 25 de ani. Câți oameni, câte stele aprinse și innoptate, câți rătăciți, câte amintiri trebuie să rechieme în mintea D-voastră discuțiile astea! Cu mine nu veți avea nimic de strâns de scurt, fiind-că nu mă lupt pentru cuvinte. Unde îmi pare că nu merge o vorbă, mă rog să n'o puneți, cu sfânta dreptate de autor în buzunar. Iar dacă nici asta n'are preț, fiind-că D-v. sunteți cu și mai sfântă dreptate de Director, atunci ne-am înțeles cu deșăvârșire.

După cum vedeți, vă scriu dela Sorrento. Mă săturasem de Roma groaznic, și am venit la portocali. Faimosul golf de Napoli m'a lucrat strașnic, fiind-că sufer du mal de mer ca un nenorocit. Dar în sfârșit și asta, ca toate mizeriile lumii, a trecut, și acuma vă scriu de sub neramzi. E pace, zmerenie pe ape și'n văzduh; florile atărnă de ramuri cu o lene grasă, parfumată, ca o mână de femei eșită din baie. Lămâile par de ceară. Trandafirii prin brazde zămbesc ca niște fete prietene și așteaptă degetele fine ale necunoscutei zâne să'i rupă de pe crângi, cum toți așteptăm pe „mai bunul de mâine“ să ne aducă idealul. Iar mâine vine o foarfecă grădinărească și'l toarnă la coș. Dulci iluzii, foarte trebuitoare vieții! Oamenii înțelepți ar trebui deapururi să'și schimbe țara și prietenii. Pe cei buni să'i caute cu dorul, pe cei indiferenți să'i uite, pe cei necunoscuți să'i cheme, — și cu aceiași regulă să treacă, să tot treacă mai departe. Dar apoi femeile...

Eu o să îmbătrânesc nebun, însă cu gândul neschimbat. Sunt gata să vă fac o comparație, cu gustul neașteptat de lămâie ce-l are o floare de magnolia, pe de o parte, și surprinderea fizică ce ne face să tresărim când respirăm o suviță de păr moale și tânăr, pe de alta... însă mi-e frică de domnul Director.

Și deci cu bine. Când v'o fi dor de lume de pe lumea cea-l-altă să poștiți pela noi. Suntem sănătoși și tineri la Sorrento.

Duiliu Zamfiresco.

XVII.

Roma, 31 Decembrie 1891.

Iubite D-le Negruzzi,

E probabil că nu mult în urma acestei scrisori voi ajunge și eu la București, și atunci vom vorbi mai pe larg asupra cuprinsului scrisoarei D-voastre din urmă. Țiu însă chiar de acum a vă mulțumi de bunele cuvinte ce dedicați *Lumei V. și noiu*. Or cât de desbrăcat de amor propriu ași fi, mă bucură o părere atât de favorabilă, cu atât mai mult că mi se părea că munca mea de doi ani trece nebăgată în seamă de nimeni.

Sunt deprins cu indferentismul dela noi și chiar îmi plăcea, dar când văd că pentru tot ce nu fac, sunt hulit ca un câine în popușoi, acuzat că m'am îmbrăcat în pielea lui Loredan și alte asemenea veștminte,—iar pentru ceeace fac, tăcere complectă,—mă întreb dacă nu e mai bine să fac pe câinele în popușoi, să scriu și să fac întregi, iar literatura s'o las să doarmă, căci atunci e probabil că n'ași fi acuzat de ceeace fac și s'ar vorbi de ceeace nu fac, adică de literatură? Tot acest fel de silogism fals ar trebui să mi'l aplic și cu slujba: de aproape 7 ani de când sunt în Minister și mai cu seamă de 4 ani de când sunt în străinătate, datorii n'am făcut, cărți n'am jucat, alte blestemății încă și mai puțin,—mi-am împlinit datoria ca or care altul, dacă nu mai mult,—sunt cel mai vechiu pe lista de innaintare, și cu toate astea locul de Prim Secretar aici, la Roma, unde slujesc, e vacant, și văd că nu mă numește. Apoi nu e mai bine să fac ca ceilalți?

Sunt amărit, Domnule Neguzzi, de intrigi, de minciuni și de nedreptăți. Năărăul ăsta de Ministru, care a sosit la Roma de vre-o 6 zile, nu'i știi nici vrerea nici nevrerea. Impăiat în niște formule goale, e ridicul și rău mirositor întru toate.

Scopul scrisorii mele nu era acesta. Vream să vorbesc, precum începusem de literatură. Părerea D-voastră asupra sfârșitului romanului își are valoarea sa. Dar o catastrofă, când nu e cu totul logică, devine o adevărată catastrofă pentru întregul roman. Mie mi s'a părut că firea indivizilor mei nu comportă nici o concluziune în acțiunea romanului. Unii sunt infami alții sunt buni, trăiesc împreună cu diversitatea naturelor lor, cum se freacă într'un port de mare hamali de toate rasele: fără altă concluziune decât aceia de a trăi. Interesul nu stă atât în subiect cât în reprezentarea lui. Astfel este înțeleasă estetica modernă, spre deosebire de estetica metafizicianilor.

De altminteri, asupra acestui punct vom dezbate mai îndelung cu prilejul unei monografii asupra lui Tolstoi, pe care vom ceti-o împreună.

Cât despre celelalte: Vânătoarea ¹⁾ și poezia franceză, faceți D-voastră cum socotiți mai bine. Cu vânătoarea (pe care o avem începută de vre-o 2 ani) am vrut să dau o icoană caldă a campaniei romane. Numele proprii stau acolo pentru culoarea locală, sunt o formulă de notariat spre a autentifica actul.

Imi pare rău că politica v'a împiedecat de a veni și de astă dată la Roma. Ne făceam, cu femeia mea, o sărbătoare din venirea D-voastră și a D-lui și D-nei Maiorescu. Respectoase sărutări de mâni Doamnei Neguzzi. Sărbători fericite și cu bine.

Duiliu Zamfiresco.

XVIII

Roma, 7 Aprilie 1892.

Iubite D-le Neguzzi,

Imprejurările m'au împiedecat de a vă scrie mai curând, atât spre a vă mulțumi de ospitalitate, cât și spre a vă felicita de deputăție. Acuma, prind ocaziunea nașterii băiatului meu,

¹⁾ O vânătoare de vulpe în Campania Romană Convorbiri Literare anul 25.

pe care cu deosebită cinste v'o comunic, spre a îndrepta lucrurile. Dela întoarcerea mea în Roma, n'am mai primit nici un număr din *Convorbiri*. Imi închipuesc că vina e numărul jubiliar. Dar acesta va fi probabil interesant. Articolul d-lui Maiorescu îl cunosc:¹⁾ taie ca un crivăţ obrajii socialişti a lui Gherea, şi apoi, după un aforism al autorului, trece pe-acasă şi i înfloreste geamurile cucoanei. Capitolul D-vstre din *Amintiri* ²⁾ îl cunosc de asemeni: foarte interesant. Păcat că nu le puteţi publica toate de-odată.

Chestiuni politice, oportunitate, etc. toate bune, dar *Amintirile* nu pot interesa de cât atunci când îşi păstrează eruzimea şi sinceritatea unei memorii neatârnată.

Dacă tai de ici, pentru cuvinte de oportunitate, indulgeşti colo din prietenie, uiţi dincolo pentru politică, — adio farmec.

Aşa cu *Memoriile* lui Talleyrand: ³⁾ a vrut să fie şiret până şi dincolo de mormânt, şi i s'a întâmplat ceea ce se întâmplă tutulor oamenilor cari nu sunt de cât şireţi: a ostenit lumea.

În fine, sper că Excelenţa Sa. ⁴⁾ precum şi d-nii Pogor şi Rosetti, se vor scula fiecare de pe la vetrele lor ministeriale, municipale şi banco-naţionale, spre a jubila în al 25-a an al *Convorbirilor* lor.

De prin Bucureşti nu mai ştiu nimic. Păstrez cea mai bună amintire de noua casă din strada Romană, şi vă urez să serbaţi în ea al 50-a an al *Convorbirilor*.

Pe aici nimic extraordinar. Trăim în dulcea speranţă de a sări în aer la 1 Maiu, şi asistăm la căderea ruşinoasă a ilustrei case Borghese. Nu ştiu dacă Regele şi oamenii bogaţi de pe la noi vor fi în curent cu vinderea colecţiunei acestia: sunt lucruri unice.

Între alte e şi faimosul serviciu de argint şi aur, dăruit de Napoleon I surorii sale Paolina Borghese, care face mai bine de un milion şi probabil va fi vândut pe preţul jumătate. — E o adevărată jale.

Dar, în fine, asta'i lumea.

Când veţi avea nevoie de materie să vă adresaţi mie,

¹⁾ E vorba de articolul: «Asupra personalităţii şi impersonalităţii poetului» apărut în numărul jubilar din 1 Martie 1892. — Nota Edit.

²⁾ «Înfiinţarea societăţii Junimea» (cap. I din vol. inedit «Amintiri din Junimea» apărut în numărul jubilar din Martie 1892.

³⁾ Cunoscutul diplomat francez care a trăit, între anii 1754-1838.

⁴⁾ P. P. Carp.

fiindcă sunt aproape gata cu Tolstoi.¹⁾ Partea din urmă „Estetica“ merge greu, dar e foarte, foarte interesantă pentru mine, fiind un izvor nesecat de observațiuni și de studiu. De altfel, știți că în asta stă mulțumirea noastră, scriind: în a ne trăi viața noastră în raport cu oamenii, în noi înșine.

Și așa, cu bine. Respectoase sărutări de mâni Doamnei Negruzzi.

Al D-voastre devotat amic

Duiliu Zamfiresco.

XIX.

Bruxelles, 1826 D-bre 92.

Iubite Domnule Negruzzi,

Mă simt pentru întâiași dată vinovat față cu *Convorbirile*, și prin urmare rog pe bunul lor Director să mă ierte. De șase luni în coace, viața mea a fost pribeagă, plină de nestatornicie, silit să mă plimb dela Roma la Athena, de acolo la Roma, de aci la București, iar innapoi la Roma, și, în fine, la Bruxelles, căutând în acest echilibru instabil un moment de orientare pentru viitor și negăsindu-l încă: în adevăr, sunt la Bruxelles, hotărît chiar să-mi aduc casa întreagă, dar pentru cât timp?...

În asemeni împrejurări mi-a fost cu neputință să lucrez, — și eu am suferit, cel dintâiu, moralicește și în toate felurile.

Dar, iubite domnule Negruzzi, *je prends mon mal en patience*. M'am hârșit cu așteptarea, m'am deprins a mă mulțumi cu făgăduelile, și slavă lui Dumnezeu că nu mi-au pierit toate iluziile. A zice poate *iluzii* e a întrebuintă un termen nepropriu, fiindcă nu imagina unei mai bune stări materiale îmi stă în minte, ci dorința de a lucra. Cât e de superioară arta, chiar mediocră, pentru cel ce o face, față cu alte țeluri ale vieții, exemplul meu o dovedește. Mă gândesc cu o adevărată plăcere a continua un crâmpie de roman, început de mult, și îmi pare că toată realitatea imediată a vieții nu are nici a însemnătate, că e trecă-

¹⁾ Studiu despre «Leon Tolstoi» a fost publicat în «Convorbiri Literare» pe 1892 fără a fi sfârșit.

toare și zadarnică. De altminteri, *imi pare* e de prisos căci așa e: realitatea imediată este trecătoare; statornică este numai cea mediată, a sufletului nostru. Acolo, din fericire, limpeziciunea idealului e ca a lacurilor din grote, în cari nu plouă, nu cad găteji de uscături, nu bate vântul.

Păstrezi ce ai, închis în tine, și nimeni nu are, nici dreptul, nici puțința de a turbura avuția aceasta. Dar, în fine, ia să lăsăm fiecăruia farmecul închipuirii sale: — Cum stau *Convorbirile*? Când am plecat din București erați cam descurajat, și înțeleg: după 26 de ani de muncă să fii redus a *inventă* scriitori ca să poți alimenta Revista mai departe! e trist.

Domnule Negruzzi, aci se pune o întrebare nedreaptă, dar se impune: Aceasta să fie rezultatul muncii și școalei *Convorbirilor*? Că revista a avut o înriurire mare asupra epocii, mai cu seamă pe când eră la Iași; că a schimbat direcția latinistă și a îndreptat spiritele către bunul gust al limbei populare; că a prigonit șarlatanismul literar al Revistei Contemporane¹⁾ și altora ca dânsa, îmbrățișând sinceritatea și munca serioasă, — toate acestea sunt adevărate. Dar epoca aceea a fost o epocă de formațiune, anormală, în cari forțele erau în luptă. Acum s'a intrat în desvoltarea normală a acelorași forțe. Drumul indicat și cucerit de *Convorbiri* pare astăzi al bunului simț. Nu e nici un cuvânt ca astăzi elementele bune să fugă de *Convorbiri*, cari le-a deschis calea și ochi. Nu credeți Dv. că editura lui Socec să fie pentru Revistă, ceea ce este căsătoria pentru inamorați? adică o lungă agonie a amorului, produsă din lipsa de piedici. Și băgați de seamă că Socec ar fi ștregarul de bărbat, care, știindu-se iubit, se duce la club, umblă după petreceri, ba cine știe dacă nu și după alte femei, cari, în cazul de față, s'ar numi *Revista nouă*²⁾ (mai proastă, dar mai *nouă*)? Siguranța editurii în parca a făcut mai mult rău de cât bine *Convorbirilor*.

Ce credeți?

Eu văd lucrurile de departe și poate greșit, deci s'o scurtez. Respectoase sărutări de mâini doamnei Negruzzi.

Al D-voastre devotat amic

Duiliu Zamfiresco.

Sper în curând să pot scri și domnului Maiorescu.

¹⁾ «Revista Contemporană» care a purtat polemică cu «Convorbiri Literare» apăruse între anii 1873-1876.

²⁾ «Revista Nouă» a apărut între anii 1887-1895, sub-direcția lui B. P. Hașdeu.

Iubite Domnule Negruzzi,

Cu mare plăcere am cetit novela „In lume ¹⁾“ a lui Popovici. Cine este autorul, ce, și de unde? De unde e de pri-sos, fiindcă se vede: de dincolo; dar ce e omul, unde trăiește, căci are în el stofă de scriitor, și merită să se intereseze lumea de el.

O încântătoare simplitate de expunere păstrează tonalitatea tristă și săracă a mijlocului în care se desfășură novela. Sandu ²⁾ e adevărat dela început la sfârșit, și, lucru de notat, foarte greu de caracterizat, fiindcă e tot în lăuntru și nimic în afară. Ana estompată cu discreție: ulica de vin fiert pe malul gârlei înghețate, mi-a amintit lungile șesuri din țara noastră, pustii, ninse parcă pentru totdeauna, prin mijlocul cărora un șivoiu de apă sfredelște două mălurele zgrimțuroase. Maistorița Veta, hără-goasa maistoriță, e leită dumneaei; parc'o vezi lângă tanti haraschievici, femeia bancrotului, poftind'o la aluaturi. Dar Maistorul, dar soacrăsa... toți sunt oameni vii. — Dacă s'ar putea desbărâ de unele construcții gramaticale greșite, cum bunăoară întrebuintarea trecutului compus, în loc de trecutului simplu, ceea ce dă o nuanță de transilvanism foarte displăcută, novela ar fi din toate punctele minunată.

Frază ca aceasta „și fără să știe ce face, mișcă înainte; când a fost însă aproape de cea dintâi șatră se sfii și n'avu curajul să dea binețe maestrului“, cu succedarea ne-regulată a timpurilor, se întâlnește foarte des în novelă, și în general în stilul scriitorilor din Transilvania, chiar și în Slavici, care trăiește de mult la noi. Autorul încearcă să explice, într'o notiță de la sfârșit, că „viața meseriașilor nu poate fi descrisă de cât în felul vorbirei lor“. Așa este, pentru dialog, pentru felul vorbirei lor; dar nu este așa, pentru felul vorbirei autorului: el trebuie să vorbească bine românește, vreau să zic corect, cu sintaxa noastră celor din România.

Dar, în fine astea sunt lucruri secundare; principalul e,

¹⁾ „In lume“ cunoscuta nuvelă a lui Popovici Bănățeanu s'a publicat în „Convorbiri Literare“ anul 1892.

²⁾ Eroul principal al nuvelei.

și eu, în depărtarea asta, sunt fericit mai mult decât d-v. din țară, de a găsi ceva românesc bun.

Cât despre Tolstoi¹⁾ mi-e și rușine să mai vorbesc. So-cot însă că tot e mai bine să vă spun lucrurile cum sunt: am încercat să'l urmez mai departe (adică încă un număr, cu care s'ar sfârși) însă mi-a fost peste putință, din cauza întreruperii prea lungi, a notelor învălmășite, a semnelor din cărți, pierdute cu mutarea, etc... Ar trebui să recitesc toate scenele de căpetenie din toate romanele, — sau, mai pe scurt, ar trebui să mă simt din nou dispus și încălzit de Tolstoi, ca să pot face ceva. Așa cum e până aci, poate avea multe cusururi, dar e făcut cu credință, cu deplină convingere. Ceeace ași face acum ar fi rece. — Tot trag nădejde să vie o vreme în care oamenii să fie mai următori lor și să sfârșească ceeace încep. Pentru asta însă să nu mă căinați: „săracul e pierdut și aceasta pen-tru literatură“, fiindcă nu sunt pierdut: tot mai fac câte ceva.

Sărut mâinile Doamnei Negruzzi. Imi pare rău că n'am sfârșit pe Tolstoi, fiindcă aveam o judecată cu Zola și cu admiratorii săi. Femeea mea se roagă să nu fie uitată și D-nei Negruzzi respectoasele și amicalele sale complimente.

Al D-Voastră devotat amic

Duiliu Zamfiresco

(Va urma)

¹⁾ Urmarea studiului asupra lui Tolstoi n'a mai apărut în «Con-vorbiri».

I S P I T A

— VARIANTĂ —

Afară geme clopot — e ceas de rugăciune.
Călugării în şiruri s'au dus în spre altar,
Doar unul gras — cu nasul aprins ca un tăciune,
Nu duce'n deget leneş şirag de chilimbar.

Cu o făclie'n mână — pe treptele'nvechite
Ce's mucedu — coboară ca într'un vechi mormânt,
Cu mâna bate toaca pe buţile dogite
Ş'apoi afundă cepul — sugând ca un pământ.

Dar când ridică ochii spre bârnele cernite
Privirea îi îngheaţă — căci a văzut sărac
Un şir de pulpe roşii ce clatină copite
Şi'n vin nu'şi mai dă seamă : sunt şunci sau craci de drac.

Adrian Maniu

SFÂNTUL FRANCISC DIN ASSISI

Viața Sfântului Francisc ca subiect crează o situațiune specială. Cuprinsul său cere neapărat o transpunere de metodă.

Până acum, legându-se de ideea centrală de umanitarism, s'au înfățișat analize și concluzii, elaborate strălucit în camere doctorale. Aci, nu vom putea oferi acelaș lucru, nu vom putea da licoarea subtilă și concentrată a unui filtru dublu făcut dintr'un creator și un comentator în înțelesul literar al cuvântului. Motivul e din cele mai simple: toți conferențiarii au vorbit despre opere; noi, azi, vorbim despre o viață, dar despre una atât de bogată, încât numai înșiruirea faptelor cari o alcătuiesc, va stringe un material considerabil și lesnicios, din care fiecare dintre ascultători să-și poată alcătui sinteza.

Purtând pe degete această poveste care e a Sf. Francisc, un fel de rouă a lui Dumnezeu, va trebui să ne risipim ca și ea; trecând dela boaba limpede ascunsă în sânul unei flori, prin lacrimile omenеști, până la ciza diminețelor, care șterge coamele munților, treptele lor, și ne imbină, printr'o trâmbă ușoară, cu cerul.

E cu neputință să povestim viața Sf. Francisc fără să întârziem prin locurile în care a trăit. Acei cari îl cunosc, așteaptă, cu siguranță, acest popas în Umbria verde, patria „Sărăcuțului“ il Poverello — cum îi se mai zice și astăzi.

Umbria, mai veselă și mai severă decât Toscana — după spusa unui călător de seamă¹⁾, e un ținut încântător, plin de lumină, în care străbate adeseori un vânt de Sud încărcat cu miresme orientale. Prin ea duc drumurile Romei pentru călătorii cari vin de la miazănoapte. Și dealungul șoselelor cari o străbat, se prind rând pe rând, pe creste

¹⁾ Gabriel Faure: Pèlerinages d'Italie.

înalte, cetății închise în câte un inel de ziduri roșcate, flori imense de piatră, cari domină înălțimile și azi, ca și în evul mediu. Astfel e așezată Peruza, astfel e așezată Assisi — cele două cetăți între care sfântul Francisc și-a trăit cea mai mare parte a vieții sale.

Din clina muntelui Subasio — în care e zidită cetatea natală a Sfântului, Assisi — și până în apele Tibrului, întreaga vale, e o grădină. După vegetația tragică a coastelor, în care se împletesc trunchiuri chinuite de maslini seculari, cu frunzișul argintiu și strălucitor, stejarii duc mantia verde a ținutului până în vale, unde o lasă să cadă în falduri mai ușoare, printre pomi fructiferi, semănături și vii.

Viața omului e nepădită aci de vegetația, care se întinde ca o apă pretutindeni. Casele albe sunt căzute ca pietre mici de riu, în undele acestea cotropitoare de frunze; fiecare cu livezile și boltele lor de vii. Doar ici și colea câte un plop sau un chiparos, ca o săgeată infiptă, domină ținutul.

Și peste toate revărsare de soare.

„Umbrie blândă, mărturisește același călător, blândă, fiindcă ești liniștită, cu un ritm egal și potolit, fiindcă admirația pe care o inspiri e fără groază, fiindcă ești într'devăr omenească. După ce te-am străbătut, am putut înțelege mai bine de ce, dragostea de viață au ținut în credința religioasă a Sfântului Francisc un loc mai mare decât frica de moarte“.

Umbria aceasta a zămislit sufletul lui Francisc.

La imbinarea celor două veacuri — al XII-a și al XIII-a — un suflet extrem de sensibil, răscolit până la delir de contemplarea naturei acesteia liniștite și mărețe în același timp, începe să vibreze și construiește, cu vremea pe acest sentiment care îl stăpânește și îl torturează, întreaga sa învățătură, luminoasă, largă, omenească și optimistă.

Francisc, înainte de a fi sfânt, a fost poet, poetul lucrurilor din afară care îl imbată, poetul naturii. Acesta e sentimentul — după cum am pomenit — cu care, a apărut în viața conștientă, sentiment care se va transforma mai târziu, se va misticiza, dar nu-l va părăsi niciodată. Aproape de sfârșitul vieții, după ce apăruse în el evangelistul și propovăduitorul, pe drumurile grele și aspre ale dragostei sale mistice, la reîntoarcerea sa din Egipt, nu-și va putea prelungi popasul făcut la Veneția, din cauza brazilor

tunebrii pe cari nu-i putea vedea, în insula ce-i poartă și astăzi numele.

Fără alt conținut mai adânc la început, Francisc era stăpânit de o desfătare pur senzuală. Era mai ales — ca orice om de sud — un vizual, trăsătură de altfel care a trecut și în poezia lui, și mai apoi în toată poezia franciscană. Bucuria aceasta a ochilor, beția de culori și de lumini, va rămâne chiar în învățătura de mai târziu ca un fundal pe care se proiectează umbrele mistice. Și simții cred după acum, cum toată opera religioasă de mai târziu începe să se lumineze de aci, dela izvoare, de bucuria aceea nețărnută pentru viață și pentru tot ceea ce poate fi exaltare și contrar beznelor înfiorătoare ale morții.

Aci își are rădăcinile cântecul de mai târziu al Soarelui și cu toată semnificația lor simbolică, cerută de o teologie sumară, deprinderile obicinuite ale sfântului, de a nu stinge o candelă, de a nu înăbuși un foc, și de a slăvi orice lucește.

Renan a alcătuit cândva o listă de toate indeletnicirile profane ale sfinților canonizați. Țin minte că medicii dădeau un procent foarte mare; foarte redus, advocații. Nu-mi amintesc însă nimic de chieflii. (Cuvântul nu sună bine, însă exprimă exact ceea ce vrem). Poate că dragostea mare a lui Renan pentru Francisc din Assisi l-a făcut să omită acest caz ciudat.

Căci Francisc, înainte de a-și găsi vocațiunea și-a petrecut anii tinereții lui în belșug și chiefuri.

Vom insista mai mult asupra acestei prime părți a vieții sale, ea cuprinzând toate elementele umane și doveditoare ale operii: existență și învățatură. Aci avem drumul care leagă două fapte contradictorii: sensualitatea de spiritualitate. Dealungul său sunt semănate crizele morale ale lui Francisc, crize de natură pur omenească, accesibile tuturor. Cu miracolul crucifixului dela Sfântul Damian — cu care se închide epoca de prefaceri a tinereții în cale de desăvârșire — începe legenda atot stăpânitoare.

Ne vom ajuta în reconstituirea acestei tinereți de două izvoare: unul mai vechiu: Thomas din Celano, primul biograf al sfântului Francisc și altul cu totul nou: magistra la carte a scriitorului danez Iohannes Iorgensen.

Îngăduiți-mi, înainte de a străbate veacurile până la „Sărăcuțul“ din Assisi și ai depăna firul vieții dealungul căreia sfortarea supra-naturală a voinții și răsărirea neexplicabilă și continuă a unor puteri nouă sufletești, ating

adeseori miracolul chiar în epoca acesta a tinereții, îngăduiți-mi spre o cât mai intimă apropiere de subiectul meu, care are nevoie de credință, să chiem în ajutor conversiunea unui modern: a danezului Iorgensen.

Spirit strălucit, scriitor de un mare talent, vreme îndelungată colaborator al lui Brandes, Iorgensen își suspendă deodată producția după o serie de volume primite de toți cu admirație. Autorul întreprinde, în acest timp o călătorie prin țările germanice poposind îndelung la Nürenberg, unde o comuniune estetică și intelectuală îl apropie de arta religioasă a evului mediu. Atmosfera catedralelor îl turbură, și din instinct, în căutare de senzații coboară mereu spre sud, în aceeași linie de preocupări, și face constatarea că pe măsură ce persistă în ele ceea ce era obicinuit să numească „cultură” descrește, și că această „cultură” nu e indispensabilă pentru fericirea oamenilor și pentru contemplarea frumuseților care ne înconjură. Și iată-l în sfârșit ajuns la Assisi.

¹ Aci, frecventarea călugărilor franciscani și lecturi îndelungate îl face să vadă mai limpede legitimarea idealului moral întrezărit la Nürenberg. În ziua de 1 August, ziua iertărilor, când o mulțime de pelerini ingenunchie în fața Sf. Francisc, Iorgensen vede într-o loje un grup de străini cari privesc scena cu un surâs de dispreț, batjocorind fanatismul grosolan al unei populațiuni ignorante. Și fără să vrea, simpatia lui merge către pelerini, împotriva intelectualilor sceptici, și ingenunchie în fața altarului din Portiuncula. În seara aceleași zile, cunoaște sentimentul cel mai deplin de fericire, pe care l-a avut vreodată.

E la doi pași de credință și totuș nu poate crede.

Se analizează. Și vede în sfârșit că ceea ce i se pune în cale e o *împotrivire preconcepută pentru miracol*, și că fără să vrea, el singur, din toate puterile sufletului, se opunea credinței sale.

Acestea sunt frământările pe care le închide în lucrarea sa: „*Cartea Drumurilor*” căreia îi urmează o altă „*Viața Sfântului Francisc*” în care Iorgensen, ne apare ca un credincios convins, ca un fervent catolic.

Între aceste două cărți stă taina conversiunii. Iorgensen nu ne-o spune și e greu să o urmezi cu mintea. E poate

¹ Th. de Wyzeva.

acelaș mecanism sufletesc în joc, care stăpânește marea producțiune lirică: adormirea completă a rațiunei!...

După acest exemplu al unui modern, care ne poate ajuta să le înțelegem, să ne apropiem de luptele tragice ale Sfântului din Assisi.

Francisc e născut la 1182 din părinți avuți: tatăl său Petru di Bernardone e un postăvar chiabur și face parte din cetățenii cu vază ai micului târg. Mama sa, doamna Pica e o proventală.

De la ea, de la această franceză are tânărul Francisc sufletul său de trubadur și dragostea pentru limba de dincolo de Alpi, pe care o păstrează până la sfârșitul vieții sale. Ori de câte ori are de spus ceva de seamă, ori de câte ori imboldul lăuntric îl împinge către expresiune, și vrea să îmbrace într'o haină solemnă gândul și simțământul, Francisc întrebuițează limba franceză, socotind italiana încă nu indestul de potrivită.

E probabil că de timpuriu, a fost luat ca asociat de bătrânul Bonardone în negustoria de postavuri; și era un aprig negustor: „mai lacom și mai viclean de cât tatăl său“ scrie Thoma din Celano.

Societatea în care a crescut Francisc, în plin ev mediu, era un ciudat amestec de materialism brutal, și de isterie nelămurită erotică și religioasă. Băieții tineri erau iute corupți de mai marii lor; flăcăii pierdeau în curând, odată cu orice echilibru și simț religios, și simțul realităților, vagabondând într'un fel de continuă visare după fapte eroice, nemaipomenite, mentalitate întreținută de cântăreții rătăcitori cari erau trubadurii coboriți din Provența. La sfârșitul acesta de veac, al XII-lea suntem în plină înflorire a cavalerismului. În afară de pildele venite din Franța, curtea regilor normanzi din Sicilia, dădea exemplele apropiate. Isprăvile regelui Arthur, și poveștile cavalerilor mesei rotunde înfierbântau toate mințile. Până și în cele mai mici târguri erau așa numitele „*corti*“ sau reuniuni mondene închinată veselei indeletnicirii: *gaya scienza*, cum se numea.

Acestei *gaya scienza*, tânărul postăvar i-se dăduse cu totul. Își alcătuisese o ceată de cheflii cu cari în fiecare seară, își petrecea vremea în jocuri, cântece și băuturi. Apoi împodobii cu flori, coborau noaptea, dealungul străzilor, la lumina torțelor, deșteptând cu strigătele lor vesele pe pașnicii locuitori.

Cu privire la aceste petreceri ale tânărului Francisc

se cuvine însă o însemnare: ele nu cuprindeau nimic destrăbălat. Din veacul său, chiar în epoca aceasta a vieții, Francisc nu a luat de cât *frenesia* lui. Tânărul acesta, avea o purtare exemplară întru cât privește raporturile sale cu celalt sex. „Ca toți acei cu inima curată, din toate timpurile, spun comentatorii, Francisc avea cel mai mare respect pentru misterul generațiunei”.

Ca o altă trăsătură caracteristică, pentru acest om de lume, e prietenia lui. Ea mergea până la cel mai mare devotament pentru tovarășii de petreceri, întinzându-se mai departe până la săraci, pe care-i iubea mult, acoperindu-i sub valul de aur al risipei sale.

„Dacă sunt darnic și cheltuitor cu amicii mei, spunea el, cari îmi dau a doua zi înapoi ceea ce le-am împrumutat, cu atât mai mult vreau să fiu darnic cu săracii, de vreme ce Dumnezeu mi-a făgăduit că-mi va răsplăti însutit cele ce cheltuesc”.

¹ Astfel el exprima o idee vitală a evului mediu, traducere naivă și adâncă a cuvintelor Evagheliei „Cele ce vei fi făcut celui mai mic dintre frații mei, săracii, mie însu-mi mi-le vei fi făcut”.

Și, ca o completare a figurei sale, să amintim iarăși dragostea lui pentru natură. În această epocă ea e încă păgână, așa cum probabil o avem puțin, fiecare dintre noi. În orice caz ea constituie un element esențial al personalității sale și e o moștenire pe care o are din partea provențalei doamne Pica, mama sa.

Dar, să ducem până la sfârșit latura aceasta a sufletului lui Francisc; în curând sufletul său va intra în crizele de care ne apropiem și cari vor ține până la completa sa conversiune. În răstimpul zilelor tuturor încercărilor, sentimentul acesta primitiv a adormit pentru ca să răsară iarăși mai târziu, mai larg și cu o întreagă eflorescență simbolică, venindu-i pe altă cale.

Noua legătură mistică a maturității lui Francisc cu natura, începem să o deslușim cu ajutorul unui alt mistic german care spunea: „nici un om nu dobândește adevărata dragoste a creațiunei dacă mai întâi nu a renunțat la dragostea aceasta, din dragoste pentru Dumnezeu, în cât creațiunea să-i apară moartă, iar el să pară mort pentru creațiune”.

¹ Iorgensen

Aceasta este formula cea mai apropiată, pentru sentimentul târziu evaluat al lui Francisc¹⁾. „Căci niciodată nu i s'a întâmplat să confunde pe Dumnezeu sau pe sine cu natura; „și totdeauna i-au fost străine acele alterări de epoci orgiace și de desespărări pesimiste cari caracterizează panteismul modern“. Nimic din Shelley, nimic din Goethe (mă gândesc mai ales la Werther). Dragostea lui pentru natură pur biblică — acum — și anume: credința într'un Tată Ceresc, care e în acelaș timp și un creator. Ea păstrează o ierarhizare. Fiind cu totul de altă natură decât panteismul, dragostea aceasta, se apropie mult mai mult de formula mistică de mai sus, se apropie, fără să se confunde însă. Misticul Francisc a suprapus cât mai bine sentimentul său peste doctrina maturității. A rămas însă o parte vie, tășnită din inima poetului de odinioară, care a pulsant întotdeauna în afară de noile discipline ale sufletului. Poate fi vorba chiar aci de o preferință, de o înclinare pentru tot ceea ce e frumos și luminos, pe care n'a putut-o înăbuși niciodată. Ei i se datorește și optimismul întregii doctrine, și mai ales i se datorește influența pe care franciscanismul a avut-o asupra artei,²⁾ așa cum a văzut H. Thode. Astfel el învață, contrar călugărilor medievale, care credeau că vor creia astfel noi lăcașuri pentru demoni, să se sădească în grădinile mănăstirilor arbori fructiferi; el cere răsădirile cu „surorile noastre flori“; la Sienna impletea cuiburi pentru turturele; de întâlnirea vreun vierme în drum el îl lua cu grije și îl pune la o parte ca nu cumva să fie strivit; iar iarna așeza proviziuni de miere în stupi.

Firește că, în afară de această parte a dragostei sale, pe care ași numi-o „liberă“, în cuprinsul doctrinei chiar, după cum am mai spus, sentimentul acesta era încărcat de simbolismul teologic, de rigoare. Astfel el iubea peste măsură apa, care seamănă cu sfânta pocăință și era instrumentul botezului. Asemenea gânduri îi dădeau un atât de mare respect pentru acest element, în cât când se spăla pe mâini se retrăgea într'un loc neumblat, pentru ca picăturile care vor cădea să nu fie luate în picioare; pe pietre călca îngrijorat, în amintirea acelei pietre simbolice care se cheama piatra angulară; pe pădurari îi ruga să lase mlădițe, din

¹⁾ Iorgensen.

²⁾ Vossler.

respect pentru lemn, în amintirea crucii ; pe grădinari îi ruga să le facă pat bun florilor, cu gândul la crinul din Saron...

Pentru o cât mai bună înțelegere a sentimentului acesta de dragoste cuprinzătoare pentru tot ce e dincoace de ființa omenească, așa cum s'a fixat în timpul propovăduirilor lui Francisc, amintesc o pagină din colecția legendelor adunate de un călugăr anonim, sub numele de „Fioretti“. E vorba de predica ținută paserilor : ¹⁾

„Și își alege drept tovarăși pe același frate Masseo și pe fratele Gillio, căci amândoi erau oameni cu frica lui Dumnezeu. Și cum mergea ca un fulger, chemat de un glas neomenesc, neluând seama nici la drum nici la cărare, ajunsese într-o cetățuie care se chema Cannara.

Și a propovăduit acolo cu atâta căldură, în cât în urma vorbelor lui cât și a minunii cu rândunelele guralive care tăcuseră la porunca sa, toți locuitorii ținutului aceluia, au vrut să-l urmeze, părăsindu-și căminurile.

Dar sfântul Francisc le zise : „Nu vă grăbiți, căci vă voi spune îndată ce trebuie să faceți pentru mântuirea sufletelor voastre“. Și atunci i-a venit gândul să întemeieze pe cel de al treilea ordin, care se cheamă, ordinul continentilor, pentru mântuirea tuturor oamenilor din toate felurile vieții.

Apoi după ce a risipit această mulțime mângaiată și pregătită la jertfă, el s'a îndepărtat de locul acesta și a ajuns la jumătate drumul dintre Cannara și Bevagna.

Și i-au răsărit acolo, câțiva pomi, pe marginea drumului, pe care se lăsase o mulțime nemai văzută prin aceste locuri de fel de paseri. Și tot atâtea sburătoare le furnicau la poale, prin câmpie.

Și văzând sfântul Francisc mulțimea aceasta și minunându-se, s'a simțit stăpânit de gândul Domnului și zise tovarășilor săi : „Așteptați-mă aci în drum, până ce mă voi duce să propovăduiesc, surorilor noastre, paserilor“. Și porni pe câmpie, umblând printre paseri, cari nu-și luau sborul.

Și abia a început să le propovăduiască, că toate paserile din pomi s'au lăsat pe pământ, lângă el, și întocmai ca și cele din câmpie, au stat neclintite, deși sfântul care umbla printre ele, le atingea cu poalele rasei sale.

Și niciuna nu s'a mișcat, cât de puțin măcar — după

¹⁾ Les petites fleurs (Fioretti) trad. de T. Wyzewa.

cum a povestit fratele Iacob din Massa, om cu frica lui Dumnezeu, și care știa toate amănuntele dela fratele Masseo, adică dela unul care-l întovărășea pe sfântul Părinte în clipele acelea.

Și le-a spus paserilor Sf. Francisc:

„Câte legăminte ne strâng de Dumnezeu, surioarele mele paseri; se cade ca întotdeauna și în tot locul să-l lăudați, căci el v'a dat libertatea să sburăți pretutindeni, căci el v'a dat vestmintele pe care le reînouiți de două și de trei ori pe an, căci el v'a dat penele mătăsoase și minunatele culori; el v'a dat hrana pe care o găsiți fără trudă; și v'a învățat neasemuitul vostru cântec; sub binecuvântarea mâinii sale, stolurile voastre se înmulțesc; el va păstrat semințiile odinioară în Arca lui Noe; el v'a dăruit împărăția aerului.

Căci nici nu semănați nici nu secerăți — și Dumnezeu vă hrănește; și v'a dăruit izvoare și pâraie ca să vă alinați setea și munți și muscele și stânci ca să aveți ascunzișuri; și copaci înalți ca să vă clădiți cuiburile; și fără să știți nici să toarceți nici să coaseți Dumnezeu vă dă, vouă și copiilor voștri, vestmintele de care aveți nevoie.

Luați seama — din toate acestea — la dragostea lui nețărmurită, care vă acoperă de binefaceri. Și încă odată surioarele mele, păsărelelor, luați seama să nu vă arătați nrecunoscătoare, ci dați-vă silința ca întotdeauna să-l lăudați pe Dumnezeu“.

Și auzind aceste cuvinte ale Prea Sfântului, toate pasarile au deschis ciocurile, și-au întins gâtul și aripele, și au plecat cu credință capetele până la pământ, și au dovedit prin cântecele și mișcările lor, că vorbele pe care le-a spus sfântul Francisc, le plăcea nespuse de mult.

Iar sfântul Francisc, văzând și el minunea aceasta, s'a bucurat foarte, în gând, și nu s'a mai saturat privind mulțimea de paseri, atât de felurită, atât de dragăstoașă, precum și prietenia și tovărășia lor, lipsită de vrajbă, și plină de înțelegere.

Și văzând acestea, începu să laude în faptele păsărilor, pe Creator, și le chemă, încet, să-l laude, împreună cu el.

Apoi după ce și-a sfârșit propovăduirea și chemarea spre cinstirea lui Dumnezeu, el făcu, peste mulțimea paserilor, semnul crucii și le încuviință să sboare, vorbind-le încă, stăruitor, despre lauda Domnului.

Atunci, toată păsărima aceasta, dintr'un singur sbor,

s'a ridicat în aer și acolo, toate deodată, au început un cântec minunat; apoi după ce l-au sfârșit, urmând ca pe niște căi aeriene brațele crucii pe care o făcuse sfântul Părinte, se împărțiră deopotrivă, și se orînduiră în patru stoluri.

Și fiecare stol, înălțându-se cu un cântec minunat până în piscul cerurilor se îndreptă în câte una din cele patru părți ale zării; și astfel, unul o apucă înspre răsărit; altul în spre apus; un al treilea către miazăzi iar al patrulea către miază noapte, vroidind toate să dovedească prin această că, după cum au aflat din propovăduirea Sf. Francisc—care mai târziu a purtat pe el, semnele sfintei Crucii—tot așa și stolurile s'au rupt în chip de cruce și sburând pe brațele ei s'au pierdut, cântând, în cele patru colțuri ale lumii, ceea ce însemnează că propovăduirea Crucii, reînviată de către Sfântul Părinte se pregătea să fie în curând purtată pe tot pământul de către frații săi, cari, asemenea păsărilor cerului, nu stăpâneau nimic pe lumea aceasta al lor, ci se lăsau cu totul în paza Dumnezeuștei vrieri“.

Am dus o latură a sufletului lui Francisc, până la completa ei desfășurare, în nădejdia că, vom fi introdus pe nesimțite elemente care ne vor ajuta în dezvoltarea altora.

Intrădevar. cred, că se întrevește după acum cadrul învățaturii sale. Dar să reluăm calea desăvârșirii. Să ne întoarcem la acele crize care au darul de a pleca dela treapta cea mai ușoară a îndoelii și a turburării, și a merge până la tragica înfăptuire a adevăratelor acte eroice.

În virtutea zilelor sgomotoase și înflorite, fiul lui Bernardone este cuprins de o boală grea, care îl ținutește timp îndelungat în pat. Francisc era încă foarte tânăr—să fii avut douăzeci de ani.

Durerile și penumbra odăii sale de bolnav intensificaseră amintirile hoinărelilor dragi prin împrejurimile cetății, aduseseră stăruiitor dorul în inima tânărului, de toată natura aceea veselă și bogată prin care trăise — sufletește atâta vreme. Iorgensen are, în descrierea acestor nerăbdări de convalescent, câteva pagini de o putere și de o poezie neasămuite. Îi împrumutăm icoana.

Un interior medieval bogat, cu lăvicere largi, cu mobile de stejar acoperite de brocarduri scumpe, prin care doamna Pica aleargă, ajutându-i la îmbrăcat lui Francisc slăbit de boală. Haine scumpe și nouă, un toiag cu mânerul de ivoriu și sfaturi bune și naive ca: „Nu face nimic,

mamă, totdeauna ești slăbit după boală!" sunt ultimele preparative pentru reîntâlnirea tânărului cu colinile Assisii.

Francisc coboară, trece prin prăvălia de postav a tatălui său și fiecare vânzător îl întreabă: Bună ziua domnule Francisc, cum îți mai e?

Ajunge în stradă, străbate cetatea și se oprește pe o colină.

E toamnă; se culeg viile. Soarele e prea cald, umbra e prea rece. Lumină și bucurie se revarsă din crestele albastrii ale munților până în valea rumenită de viile încărcate de ciorchine. Iată natura; dar inima lui tace. E ca și cum ea, care a bătut până atunci tânără și puternică, ar fi îmbătrânit deodată.

Tot smălțul și lumina se cojește după minunata privilegii și munții, apele, viile, grădinile, soarele, se prefac în cenușe în inima lui Francisc.

E clipa aceea, de care v'am vorbit, în care dragostea de natură, dispărând se adâncește. Sufletul nepăsător, își caută alte rosturi; bănuiește un gol în spatele tuturor imaginilor un gol nelămurit, neînțeles către care aspiră. E ciasul și pentru Francisc ca și pentru fiecare dintre noi când o saturație, fără voia noastră ne dărmă, sufletește, lăsându-ne pentru câțva timp să bajbăim în adâncurile ființei noastre. Nimeni pe lume nu ar putea spune atunci ceace se va întâmpla. Suntem lăsați numai în voia puterilor și rezervelor noastre sufletești.

Sub dărmăturile acestea ale ființei sale interioare, pentru Francisc mai rămăneau încă libere două din aceste puteri: veselia lui firească și dragostea al cărui cer acum se largise mai mult, lăsând în urmă prietenia. Cu aceste două unelte își va construi de acum o viață morală. Acestea sunt noile așezăminte ale sufletului; la suprafață rămâne împetriștea flușurată.

Ele ni se vor arăta mai ales, în timpul prizonieratului său din Peruza.

În certurile neîntrerupte dintre Impărații Germaniei și Papă, care contemporan cu Francisc, este Inocențiu al III-a, vrajbă s'a iscat chiar în sânul acestor cetăți de frontieră ele trecând neîncetat din mâinile unuia, în ale celui alt. Astfel, într-o zi, populația din Assisi se rupe în două, nobilii cerând ajutor contra concetățenilor lor, cetății vecine Peruza. În această luptă a fost făcut prizonier și Francisc de către peruzani. În închisoare, el a mirat pe toată lumea,

prin neconținută lui veselie. Iar la întrebările care i se puneau răspundea: „Uitați oare că un viitor mare mă așteaptă și că într-o zi, lumea întreagă mi se va închina și mă va slăvi?”

Între puterile libere ale sufletului—de care vă vorbiam—iață cimentul care le leagă. E o altă trăsătură caracteristică a tinereții lui Francisc, pe care nu o uită nici un comentator: încrederea în el, încrederea într'un destin strălucit.

În aceeași închisoare din Peruză, bunătatea lui Francisc ia pentru prima oară contact cu ființa omenească în înțelesul cel mai urit și mai degradat al cuvântului. Francisc ne apare după acum—ceea ce va fi întotdeauna—nu numai un apostol al bucuriei ci și un pacificator. Era un luptător aci, grosolan, impudic și pe jumătate animalizat, exemplare foarte frecvente în evul mediu. Toată lumea îl ura. Numai blândețea, răbdarea, abilitatea și dragostea lui Francisc, au răușit să-l stăpânească cu încetul, să-i șlefuiască sufletul și să-l facă primit și în cerul celorlalți prizonieri.

La reîntoarcerea în Assisi, fiul lui Bernardone însă și-a reluat viața de petreceri.

Simțiți cred, ritmul larg al acestor valuri de viață morală. Asalturile pe care i le dau lui Francisc sunt rare, însă fiecare îi pune ceva nou în suflet.

Stăruim asupra acestor lucruri mărunte ale începutului până în clipa în care el părăsește lumea cu totul. Suntem departe, firește, în felul acesta, de a schița o legendă completă a Sfântului Francisc, așa cum ar fi pe placul părinților bisericii. Dar nici nu ne-am propus acest lucru. Vroim numai să punem în lumină o operă medievală de înaltă valoare umană, care are lucrul acesta caracteristic că: a fost scrisă cu ajutorul unei vieții. După pilda lui Isus—*a cărui învățătură Francisc s'a străduit să o reinvieze în epoca sa îndepărtată de adevăratul creștinism prin dogme și scolastică—viața lui, se confundă cu opera. A-i apropia deci începuturile însemnează în bună parte, a-i analiza învățătura. Mai departe, în activitatea lui de propovăduitor, toate lucrurile pe cari le vedem în mic se vor repeta în mare, înconjurate de nimbul strălucitor al minunilor.*

Deși oprit în drum de neînțelese întrebări, cărora și începuse să le facă față, veselia, bunătatea, răbdarea și dragostea lui, Francisc e încă departe de a fi un convertit—un umanizator, am spune noi.

În curând însă, viziunea din Spoleto îl va ajuta să facă un pas înainte.

În potriva Germanilor năvălitori, un căpitan își ridicase steagul: Gauthier din Brienna. Tot ceea ce Italia avea tânăr și ales a alergat la chemarea lui. Era o ocazie rară ca subț aparența unei fapte foarte patriotice, tineretul să dea friu liber dragostei de aventuri pe care, după cum am văzut, le-o aduceau cântăreții provențali și întreaga literatură la modă.

Firește că vanitosul, bogatul și luxosul Francisc a fost printre primii care să răspundă. Se echipează, pleacă, ajunge până la Spoleto și acolo, subț forma unei viziuni simte încă odată acelaș gol, aceeaș desnădejdie pentru toate îndesulările vanității sale, ca și în fața colinelor assisiene din timpul convalescenței.

„Sentimente și aspirații contrarii se succedau în el, continuu: când vroia să trăiască în mondenitățile sale, când voia să se șteargă subț mâna pe care o simțea adesea că i se lasă asupră-i¹⁾).

Sovăe; dar se reîntoarce și-și ia viața.

Și iată că pentru a treia oară, dar de data aceasta hotărât, frământarea lui interioară îl ajunge până în mijlocul petrecerii.

Într'o seară se izolează dintr'un alai nebun, pe străzile Assisii. Și întrebat fiind, în bătae de joc, de către câțiva tovarăși dacă nu cumva are de gând să se însoare, Francisc răspunde: „Da într'adevăr mă gândesc să mă căsătoresc; dar logodnica mea e mai mândră, mai frumoasă și mai bogată ca oricare altă femeie pe care ați văzut-o vreodată“.

Într'o clipă îi apare toată oroarea vieții trăite și din clipa aceasta începe să se disprețuiască²⁾).

Astfel Francisc cade într'un gând care îl va chinui toată viața și care în mod fatal ia forma religioasă: prăpastia care desparte pe Dumnezeu de lume, gând care se află în toate începuturile tuturor misticilor. Poetul însă își va aduce și el aportul său: Francisc va privi întotdeauna, cu un fel de sentimentalitate elegiacă prăpastia aceasta. Viața sa va fi un dor continuu, întovărășit de un zămbet amar—după clina înaltă și strălucitoare care-i stă în față. Și ceea ce îl va face, la sfârșit să-și ia zborul, să treacă dincolo, nu va fi acțiunea—ci după cum observă Vossler—*tot poezia*.

Fantazia acestui sfânt exuberant, meridional, îmbătăată de

¹⁾ Torgensen: Sft. Francisc.

²⁾ Ibid.

dragoste de viață, muiată în veselie, care nu-l va părăsi niciodată, îl va face, în curând, să nu mai vadă în fiecare om decât numai partea lui bună, un frate bun.

Astfel Francisc nu se apropie de slavă pe căi teologice; e poate cel mai ingnorant dintre toate fețele bisericii catolice. Doctorii și teologii, nu i-au putut ierta nici după canoizare, care a urmat foarte grabnic, doi ani după moarte, lucrul acesta. Astfel au vrut să vadă cu ironie într'un gest de o adâncă umanitate al Sfântului, numai groaza acestuia pentru orice carte, pentru orice literă scrisă. E fundamental fals. E vorba de o binefacere. După ce își făcuse ordinul fraților minori, în sărăcia lor dela Portincula nu aveau de cât un singur ceaslov pentru a oficia. Într'o zi, venind o bătrână cerșetoare și nevăzând nimic altceva ce să-i dea, Sfântul i-a întins evanghelia să o vândă. Interpretarea pretențiilor învățați e tendențioasă și falsă: Francisc, ca orice mistic adevărat, avea respect pentru tot ceea ce există, fie făcut de mâna omului, dar mai ales de puterea lui D-zeu.

În această epocă de groasnică indoială, printre frământările din care răușea să întrevadă fulgerile vocațiunei sale, prietenia de odinioară, prietenia bună și de orice ajutor devine atât de cuprinzătoare încât abia mai e de recunoscut sub haina ei cea nouă. Sub presiunea exaltării mistice ea se unilateralizează oarecum, luând forma unei dragoste nețârmurite pentru săraci. Întârziind printru acești săraci, aplecându-se înspre nevoiile lor, cu timpul, Francisc găsește în starea lor elementele singurei condițiuni umane acceptabile pentru elevațiunea spre care tindea. Materialicește, sărăcia, e tot ceea ce alege din lume, pentru a clădi pe ea edificiul învățăturilor sale de bunătate, de răbdare și extaz. E libertatea completă în această dematerializare pe care o aduce sărăcia voită a franciscanilor. Dacă n'ar fi avut legăturile ei mistice, doctrina aceasta ne-ar fi apărut, în înfăptuirea ei mai ales, ca cel mai desăvârșit anarhism. Francisc interzice nu numai proprietatea privată dar și pe cea colectivă.

Dragostea lui Renan pentru Sfântul Francisc îl mână să găsească cea mai expresivă frază, cu privire la lepădarea aceasta de ori ce bun lumesc, a Sărăcuțului. Iată-o: „Ca și patriarhul din Assisi, spune Renan, am trecut prin lume fără nici o legătură temeinică pentru ea, am fost un fel de chiriaș, dacă m'aș putea exprima astfel. Amândoi, fără să avem nimic care să fie al nostru, am fost bogați.

Dumnezeu ne-a dat uzufructul Lumii și noi ne-am mulțumit să ne bucurăm, fără ca să avem ceva în stăpânirea noastră".

Această idee de „uzufruct al Lumii" care se găsește și în toți comentatorii lui Francisc, cuprinde și pe o alta, de castă juisență, de smerită bucurie. Legați acum această ultimă concluzie la care a ajuns trecând prin logodna lui mistică cu Sărăcia, de dragoste de natură pe care i-o cunoașteți și cred că începeți să vedeți ceea ce a fost Francisc și învățătura lui: o orgie de dragoste mistică, o beție continuă de iubire pentru Dumnezeu care săptuește și stăpânește totul, pentru om și pentru tot ceea ce ne înconjoară.

Toată viața acestui sfânt a fost un lung extaz, ceea ce îi și dă înfățișarea unui pustnic rătăcitor.

Până să ajungă însă la zilele mari ale convertirii Sfintei Clara de pildă, o aristocrată care îi urmează învățătura și întemeiază și ea ordinul „clariselor", sau până la stigmatizare — dăruirea lui Francisc de către Isus cu semnul — în palme, pe picioare și în coaste, — al patimilor de crucificat, sfântul din Assisi trece printr'o sumă de munci, de ispășiri, pentru păcatele sale de odinioară, pentru sensualitatea lui din trecut.

Aceluia care, ar vroi să-i urmărească desăvârșirea pas cu pas, i-ar trece pe dinaintea ochilor întregul ev mediu, cu toate ereziile, cu toate aberațiunile, cu toate grozăviile lui. Tâlhari, leproși, bolnavi de tot felul, nebuni, epileptici; e un alai groasnic, care nu se mai sfârșește, în care Francisc se pierde ca să-și poarte alinarea, amețit de bucurie și de extaz. E repetiția unei vieții de Crist, pe urmele căruia Sfântul din Assisi s'a încercat să calce pas cu pas. Minunile roesc în jurul său, ele sunt pretutindeni. Și cum dragostea lui se revărsa ca o mană și peste animale până la cel din urmă viermișor, dintre ele, legenda i-a ridicat piedici peste cari trebuia să treacă. Povestea lupului furios din Agobio — mai degrabă un balaur decât un lup, — îmblânzit de bunătatea Sfântului ne e pildă.

Toată viața lui legendară e opera unui poet. Toate poveștile cari isvorăsc de la el, din imaginația lui, pe care pentru urmași s'a pus pecetia sfinteniei sunt rodul unei invențiuni îmbelșugate, de artist adevărat stăpânit de o frenezie creatoare. Din rarele bucăți cari ne-au rămas ca operă propriu zisă, „Cântecul Soarelui" e fără îndoială cea mai

hotărâtoare. Veți regăsi în ea toate pe câte am căutat să le lămurim până acum, dar mai ales dragostea aceea persistentă pentru întreaga Creațiune:

Inalte, Atotputernic și bunule Părinte!
 Și laude și glorii și slăvi sunt ale Tale, și binecuvântări!
 Doar Ție, toate acestea, Prea'Nalte, se cuvin.
 Căci toți suntem nevrednici să te chemăm pe nume...
 Cu toate ale Tale făpturi, fii lădat:
 Și mai ales, Stăpâne, cu fratele meu, Soare,
 Care ne-aduce ziua, și îl aprinzi pe noi,
 Și-i sclipitor de raze, și-n minunata-i față
 E semnul feții Tale, Stăpâne Prea Inalt.
 Fii lădat de Stele și sora noastră Luna:
 Tu le arunci în slavă aprinse și-argintii.
 Fii lădat, Stăpâne, de fratele meu Vântul,
 De Aer și de Nouri, de Cer senin ori Ploi,
 Căci Tu, prin ori și care, Te îngrijești de noi.
 Fii lădat, Stăpâne, de Sora noastră, Apa,
 Ea e folositoare, umilă și curată!
 Fii lădat, Stăpâne, de fratele meu, Focul,
 Tu îl aprinzi în noaptea adâncă de la noi,
 Și e frumos și vesel, și aprig și puternic.
 Fii lădat, Stăpâne, de Sora noastră, Glia,
 Căci ea ne poartă trupul și tot ea ni-l hrănește;
 La Sănul ei cresc poame și flori multicolore,
 Și plini de cuiburi, pomii.
 Să lăudăm Stăpânul și binecuvântarea,
 Și cinstea, Lui, întreagă, prea umiliți, s'o dăm.

Am căutat, pe cât sa putut, să-l înfățișez pe sfântul Francisc mai de grabă ca pe un rar exemplar uman decât ca pe un Sfânt. Toate urcușurile acelea, toate „crizele” către o viață care face cât o operă, am căutat să le lămurim, cât mai omenește, ferindu-ne cât mai mult de explicațiile miraculoase.

A fost o însușire de fapte.

Să nădăjduim că, din ele s'a putut desprinde pata aceea de lumină care însemnează aparițiunea Sfântului Francisc din Assisi, în beznele medievale. Să nădăjduim că s'a putut înțelege, acest sfânt vesel, bun și optimist, care dacă luptă împotriva ispitelor, nu o face pentru că vede pretutindeni primejdia, ci posibilitatea unei speranțe. El nu vrea

să aducă omenirii lupta aprigă, fie chiar pentru cele mai mari idealuri ale ei, ci pacea deplină.¹⁾

El a văzut, și nu pe căi filozofice ci prin simplă intuiție, că, apropierea de D-zeu nu stingherește legăturile cu oamenii și cu întreaga natură, ba din potrivă — le necesită. Prin veselia lui, prin umilinta lui bucuroasă, prin lumina pe care a iubit-o și a chemat-o întodeauna risipind-o până în cele mai întunecate colțuri ale ispășirii, el a smuls ghimpele ascetismului, el a liniștit vrajba dintre darurile cele mai frumoase ale vieții materiale și voința metafizică, acoperindu-le cu vâlul poeziei sale religioase, a concepții sale despre Univers.

Prin el biserica își deslușește vechiul și adevăratul ei rost: nu să lupte și să stăpânească, ci să câștige și să înfrățească²⁾.

Pentru a putea da o imagină cât mai completă a Sfântului Francisc, pentru sfârșit, voi transcrie portretul său făcut de Thomas din Celano. Pe prezintările artistice ale sfântului, ne vom ocupa în câteva cuvinte și de ele, sunt foarte puțin cunoscute ca și întreaga sa legendă, de altfel. Iată portretul: „Avea o inteligență gravă, un suflet bun, un spirit limpede și sănătos, fie în extazul contemplației, fie în practica elocinței, și în toate lucrurile era aprig și inflăcărat. Constant în planurile sale, nestrămutat în virtute, perseverent în bunătate, și întotdeauna același. Grabnic la iertare, greoi la mânie, cu o liberă imaginație, cu o bogată memorie, subtil în discuții, circumspect în concluzii, sever pentru el, îngăduitor pentru alții, întodeauna discret.

Era un om foarte elocvent, cu o înfățișare vioaie, cu un chip plăcut lipsit și de grosolănie și de îndrăsneală. Mijlociu, mai de grabă mărunț; cap rotund, obraz prelung, frunte îngustă, ochi negrii cu privirea cinstită, păr tot negru, nas regulat și ascuțit, limbă inflăcărată, mlădioasă și tăioasă, glas plin, dar dulce, limpede și sonor, buze subțiri, barbă neagră și rară, umeri înguști, mâini mici trup uscat. Haine grosolane, somn scurt, mână darnică...”

Acest portret făcut de cel mai de seamă discipol al Sfântului cuprinde în stilul său lapidar o dragoste clocotitoare. El e în același timp o mostră caracteristică pentru

¹⁾ Vossler.

²⁾ Vossler.

literatura franciscană. Nu numai lipsa unui plan, dar zigzagul acesta, făcut din multe amănunte, asvârlite după întâmplarea intensității sentimentului, e nota fundamentală a acestei literaturi, și o găsim — năvală de imagini pline, belșug de plascitate, multă sensualitate — dela opera însăși a sfântului, până la ciracii săi.

Franciscanismul a avut o mare influență asupra artei Renașterii; firește că primele opere roesc în jurul imaginii aceluia care l-a fundat.

În general reprezentările plastice ale lui Francisc se pot împărți în două grupe, după cele două „tipuri” admise de școlile deosebite: era un tip florentin și un tip umbrian, cel din urmă e mult superior celui dintâi, pictori umbrieni „cu darul lor natural de observațiune poetică — după cum spune Wyzewa — păreau chemați anume să comemoreze persoana și actele gloriosului lor compatriot”. Acestei școli i se datorește cel mai frumos și în acelaș timp cel mai veridic tablou al Sfântului Francisc, pictat de un anonim din Sienna. Motivul acesta al „Sărăcuțului din Assisi” trece apoi prin toate inspirațiunile picturii medievale dela Cimabue, prin Giotto, Fra Angelico, Perugino, până la Rafael. Sufletește, cel mai apropiat de el era fra Angelico; el totuși n'a putut să-și închine întreagă opera lui Francisc, dat fiind că, făcea parte dintrun alt ordin.

Iată astfel, sumar, o viață a Sfântului Francisc.

Prin dragoste și pietate el a readus Italia medievală la pactul evanghelic; fără teologie nici scolastică a restaurat creștinismul primitiv în toată frumusețea și umanitatea lui. Fără erezie nici luptă, a reîntinerit biserica, redând veacului său libertatea religiei. Calea mântuirii, aspră, neîngăduitoare a dogmelor sub pașii lui se schimbă într'un drum înflorit și ușor. Căci el crede mai mult în rugăciunea inimii decât a buzelor: *mentaliter potius quam vocaliter*. Din dragoste și pentru unul și pentru celalt, el legă pe om direct de Dumnezeuul său, golind cerul de intercesionari, de sfinți și de îngeri.

Până și pentru moartea acestui mistic blând, legenda și-a păstrat mângâerea.

Se zice că, aproape de moarte, bolnav de toate privațiunile pe care le impunea „fratele său măgarul” — trupului său — și mai ales chinuit da o groasnică boală de ochi, pe care o adusese din Egipt, trubadurul Francisc din tinerețe, ducea dorul unui ultim cântec frumos, așa cum asculta în fiecare noapte pe străzile din Assisi.

Sfântul însă nu și-l îngăduia.

Atunci într'un vis — visul la Francisc se întindea deopotrivă peste somn și viață — i-au apărut îngeri cântăreți.

Și Sfântul acesta poet și trubadur, a murit în sunetele unei dumnezeiești viole.

Astfel se închide legenda acestui Francisc, care nu numai că a crezut, dar a trăit într'un rai, pe pământul acesta, într'un rai făcut din veselie, din bunătate, din sărăcie, din dragoste și mai ales din colinele smălțuite de vii, care merg dela Assisi înspre Peruză.

Ioan Marin Sadoveanu

U R M A

*Era un clinchet clar de bucurii:
Mergeai parcă sunând din clopoței;
Din ochii tăi prelungi în ochii mei,
Ca între două uși de colivii,
Treceau în sboruri albe—porumbei.*

*Și sufletu-mi
Cu fiecare pas se apleca
Să-adune urme proaspete—ca flori
Ce-ar fi căzut în mers din cingători,
Când noaptea pe potecă urma ta
Din întuneric — lumină.*

*Dar urma mică prea mult ți-am privit
Și prea 'nflori în mine ca un mit
Ca să mai știu de astăzi fără greș
Dacă, trecând, tu ai călcat pe drum
Ori peste sufletul ce și acum
Îi mai păstrează forma ca un preș.*

Vladimir Streinu

ROMÂNII DINTRE VIDIN ȘI TIMOC

2. OAMENII (I)

Șaici cu înalte catarguri și tunuri de bronz n'au adus pe Români de pe țărmul stâng al Dunărei la schelele și gura de râu dintre Vidin și Timoc. Am găsi atunci crestate pe răbojul istoriei o zi și un an. Iar acea zi și acel an nu se întâlnesc nicăieri.

Oamenii au trecut, dar urmele pașilor lor s'au șters. E pentru toate miile de pe aceste locuri ceeace-mi povestea despre moșul tatălui său un bătrân verde din Bregova.

Așezământul lui Chiselev pusese peste țară orânduelile și birurile lui noi. Oltenii de pe plaiul Cloșanilor și de aiurea, unde au crescut pandurii lui Tudor și sămânța slobozeniei prinsese și scosese holde roșii, se mișcau. Un om din Lupoiaia, sat tocmai de sub streășina gorjană, a dat să pornească împreună cu toți ai lui, în căruță, către Dunăre. Dar l-au bănuit că vrea să se strecoare la Turc. Trebuia să adaste, sub pază, pândit pas cu pas. El era maistor nălbant și a potcovit caii cu cuele înainte. Paznicii socoteau că Lupulescul a tunat în coșere, pentru că într'acolo arăta pecetea copitelor, pe când el luase drumul fără întoarcere, al apei.

Nălbanți meșteri au fost, pentru istorie, Românii toți câți și-au ales pe acele vremuri altă țară. Istoria s'a încurcat în urmele lor și i-a scăpat. Ne rămâne nouă, târziu și după alte semne, slabe și rătăcitoare, să le descoperim obârșiile.

Scrisori vechi în vreun săltar, necum în vreo arhivă de sat, care să cuprindă cel puțin un cuvânt despre așezarea alor noștri aci, cu toată căutarea, n'am aflat. E greu de închipuit că nici n'ar fi. Vreo hârtie cu plângeri de exod al plugarilor de pe pământuri, a vreunui boer sau ispravnic ori vâtaf, și cu arătarea unghiului unde s'au oprit, trebuie să fi fost scrisă. Dar la cine sau în ce volum de acte și documente stă ascunsă, nu știm. Ea de altminteri

n'ar da la iveală decât clipe ale unui fenomen de lungă durată, cu scăderile, creșterile și mutările dintr'un tărâm într'altul. Ființa lui însăș e de așa fel că nu poate fi cuprinsă întreagă, nici în însemnările logofeților și vameșilor, nici în ale oamenilor de știință. Emigrarea pe furis, chiar în timpuri mai puțin turburi și în alte împrejurări administrative și culturale decât era Bănia Olteniei în părțile ei de Apus-Miazăzi pe la începutul veacului al nouăsprezecelea, anevoe se poate urmări.

Altminteri, dovezi despre fenomenul acesta al emigrării, spre Miazăzi, poate îndreptat mai mult spre Serbia, sunt. „Analele Olteniei” au reprodus câteva în an I pag. 236 și urm. și an II pag. 29 și urm. (de N. G. Dinculescu).

1613 (7121) Aprilie 6

(Io Radul Voevod)... acestor oameni pre nume, popa cu fecioriși Stoiian I Patru și Iulova și Stoiian I Giora de în sat de în Comani ca să fie de acuma înainte în pace și slobozi de cătră boiiarinul Domnii Meale Ion Comisul de în Priia pentrucă au venit acești oameni ce sânt mai sus ziși înainte Domnii Meale de seau jeluit și au spus cum sunt rumâni sfintei mănăstiri dela Tismeană de moșie de în sat de în Comani. Deci, cându au fost mai denainte vreame au fost trecut Dunărea de multe nevoi și de răutăți. Iar cându au fost în zilele lu Șerban-Vodă, deacă seau împăcat țeara, ei au trecut Dunărea iar deinceoace în țeară. Deci au fost mersu de au șezut în satul lu Ioan Comisul în Maglavit patru ai și au lucrat și iau dijmuit ca pre nește oameni ce seau hrănit pre locul lui deatunce până acum. Iar cându au fost acum, în zilele Domnii Meale și seau dus la a lor moșie în Comani. Iar Ion Comisul, el i trage săi facă rumâni cu sila...

1629 (7137) Fevruar 9

(Io Alexandru Voevod)... voo tuturoră megiiășilor den sat den Șovârlov carii ați fost rumân ai sfintii mănăstiri Topolnița ce este hram sti. Haranghel Mihail și acum v'ati răsipit pre țeara Turcească și pre țeara ungurească, după această vă dau în știre Domnie Mea pântru că am înțelăs Domnie Mea di 3 călugărași sârbi cum au venit din Țeara Turcească de au mersu la acea sfântă mănăstire Topolnița de seau apucat de mănăstire pustie să o deregă și au venit aicea naintea Domnii Meale de seau jăluit acii 3 călugărași pentru acest sat Șovârlov cum au fost de moșie al sfintii mănăstiri și seau răsăpit. Derept aceaia Domniia Mea am socotit pântru acea sfântă mănăstire ca să nu stea pustie, deci v'am ertat Domnie Mea ca să fiți în pace de bir și de bou și de cal și de oae seacă și de oae de sulgiu și de miiare și de ciară și de toate dăjdile și mănăcaturile câte sânt preste an în țeara Domnii Meale. Derept aceaia în vreame ce veți vedea această carte a Domnii Meale, iar voi să căutați să vă veniți la sileștea voastră, toți, să vă apucați de hrană și de loc, să fiți pre lângă sfânta mănăstire, să nu fie fără de oameni, iar de cătră Domnie Mea veți avea pace de toate cum scrie mai sus. Derept aceaia și voi toate slugile Domnii Meale care veți îmbla întru acest județ de aceste

slujbe, voi să căutați foarte să vă feriți de acest sat și în pace să lăsați de câte sânt scrise mai sus, pentru că acest sat au fost fugit încă den zilele lui Mihail Voivod...

1635 (7143) August 29

(Io Matei Basarab Voeved și Domn)... la voi satelor ale sfintii mănăstiri Tismeană, carii ați fost fugiți în Țara Turcească de bogate nevoi ce ați avut, anume Jidoștița i Bucina i Precreștiia i Clinovețul i Bresnița i Șasița i Erhovița și alte sate toate ale mănăstirii...

În schimb nu lipsește documentul viu. Atâția între Vidin și Timoc își mai aduc aminte de ceea ce povesteau vreun tată sau moș, ori bătrânii când se adunau cu toții la un loc. Apoi, numele unor sate dela noi de dincoace de Dunăre, s'au păstrat dincolo. Nu chiar în toponimia oficială. Descălecarea Românilor s'a făcut totdeauna nu în colțuri pustii, ci în vetre cunoscute, pe care le-au lărgit și și le-au însușit cu desăvârșire. Numele vechi slave sau altele urcând până la strămoșii Romani, cari erau aici la ei acasă și și au pietrele desgropate pretutindeni, au fost păstrate fără schimbare. Dar sunt azi părți întregi de sate, de câte treizeci, patruzeci de căși, legate prin același nume, care e al satului din țară, de unde se trag. Așa sunt Lupuleștii Bregovei, din Lupoia mehedinteană. Pe cutare din ei îl chiamă Trucă al lui Ghioldăș, dar e în același timp și Lupulesc, împreună cu încă două, trei sute de inși. Sau ai Orchei, din Orchêși, și alții. Și mai dau mărturii din gură și oameni dela noi. Prin ceața anilor răsar câteva cărări albe. Iar pe ele îi zărim pe Oltenii de demult îndreptându-se din toate părțile încoace.

Că la ei nu se pomeneste ceva scris, nu e de mirare. Erau toți pălmași ai ogorului, neștiutori de carte. Săteni au trecut, săteni au rămas. Puținii cărturari, mângăetori și călăuzi de minți, nu s'au ridicat din mijlocul lor, ci le-au venit, unii dela Românii din Serbia, alții dela noi. Iar dintre ei, cei pentru desfătarea lumească, lăutarii, cari aici sunt adevărate bresle, cu școlile lor, de cântăreți rătăcitori stăpâni pe toată comoara de cântece a poporului și nu pot fi așezați decât între cărturari, lăutarii erau de cele mai multe ori cărturari fără carte. Cei pentru grija sufletului, preoții, în întâiele timpuri și dascăli de copii, știau ei înșiși foarte puțin și nu simțiau, peste cele câteva buchi și socoteli, nicio trebuință mai înaltă de cultură. Am mai văzut un asemenea popă, rămășiță a trecutului. Umbla printr'un sat dela Dunăre, cu patrafirul după gât peste hainele găită-

nate oltenești, bătrân și ager, dar ca și alți semeni, vii încă în amintirea oamenilor, știa cântările slujbei mai mult, sau poate numai, pe dinafară, iar de citit, ca să nu mai vorbim de scris, nici bănuială. Litera era pentru ei o hieroglifă ermetică, pusă pe niște table de cremene de chiar degetul de fulger al lui Dumnezeu, în muntele Sinai, numai pentru patriarhi și prooroci, și din care e destul dacă doar duhul se desface și intră în leviții smeriți, slugi alese între toate, ale chivotului legii. În loc de umilință, o mândrie în neștiință, pe care nu vor fi cunoscut-o decât acei popi și pseudo-vlădici, adevărați lupi și urși duhovnicești sau hirotonisitori, ocăriți prin bulele papistașe dela începuturile medievale ale vieții de Stat românești.

Oamenii sunt până într'atât săteni încât și-au făurit și cuvinte ciudate neîntâlnite aiurea. Lăsăm că atunci când stai cu ei la sfat, mai cu seamă prin părțile Deleinei și Rabovei, au fereli de acestea: „Noi în loc să vorbim vorba să apropiem pe om, îl depărtăm. Nu ne e limba așa descurcată. Auzi vorbă!:

Pe gurgui mă sui
Culegând făsui.

Noi, vă spunem, vorbim prost, pădurenește, sătenește“. Această pază, chiar dacă și-alege altfel graiul, e de pretutindeni, prin sălașurile de țară scăpate de orășenizare. Dar aici sătenii au ajuns până la înlocuirea cuvântului oraș cu altceva. De pildă, am auzit zicându-se: „Voi cari trăiți în diuri“. Sau: „Eu am umblat mult prin Rusciuc, Sofia, Plovdiv, Odriu și alte diuri“. Aceste „diuri“ nu sunt alta, precum ușor se simte, decât un plural al numelui românesc, și el cu formă de plural, al Vidinului, Dii, schimbat din substantiv propriu în comun. Afară de Dii, pe o spiță de roată de cel puțin șaiszeci de kilometri de jur împrejur, localnicii nu cunoșteau alt oraș. Calafatul a fost un sătuc până târziu, după 1850. Cernețul nu și-a mai venit în fire după părjolul Cărjaliilor, și mai se găsea și în părțile sârbești. Craiova era la o margine de lume, mai mult un simbol de țară, cetatea Băniei, Oltenia însăși. Severinul s'a zidit după plecarea celei din urmă unde mari de emigrare, aceea pe care o putem boteza a Regulamentului Organic. Chiar oameni cari au fost la muncă în el, nu-i pot zice pe nume. Cei mai mulți îți vorbesc de Sufurin, amestecându-l, după nu știm ce potriveli, cu galbenii mari de

salbă, cari se chiamă în partea locului sufurini. Se înțelege atunci de ce oraș a ajuns să se zică „diuri“ și cât dela o parte de orice viață cu dorință și în destulări culturale mai subțiri au rămas Românii dintre Vidin și Timoc.

Oricâte ar fi însă piedicile, întrebările de căpetenie ale acestui capitol nu vor fi lăsate fără răspuns: când au venit Românii aici, de unde, ce sate locuiesc, în ce număr, cu ce înfățișare și care îndeletniciri?

Două feluri de izvoare pot fi de ajutor la statornicirea anilor: spusele băstinașilor și însemnările din cărțile de călători apuseni prin aceste vaduri dunărene. Cele din urmă se rezeamă tot pe ce au povestit oamenii, întrebați. Dar și așa ele sunt de netăgăduit folos, atât pentru că ne vin, unele de departe dindărăt în timp, cât și ca o adevărare a propriilor cercetări. Cronica aceasta, păstrată și moștenită din om în om, e neștirbită și astăzi.

Sunt locuri pe unde s'au născut chiar legende ale descălecării. Ele sună straniu. Prețul lor e mai mare că sunt decât că ar putea pune pe vreo cale. Sau cel puțin calea e de alt soi decât cel așteptat.

Spun oamenii bătrâni din Rabova că Kneaz Viteaz a pus mâna la vremea aia pe Cetatea Vidinului și pe satele dimprejur. Aici sus, „pingă recăta Timoc“ și în Sârbia, a adus el atunci Moldoveni, de i-a așezat. Intre acești Moldoveni și Dunăre rămăseseră Bulgari. Și dădu poruncă și zise așa: Voi, dascăli, cari învățați la Bulgari, trebuie să fiți Români. — Și le-a împărțit dascăli și popi români. — Care nu vorbește românește are să-i fie capul tăiat. Și cum a dat poruncă, așa a fost, și oamenii au uitat limba bulgărească și nu s'a mai vorbit după aia din Dii până în pădure și în Sârbia decât românește. Astea le-a făcut la vremea aia Kneaz Viteaz.

Când va fi fost „vremea aia“ și cine era Kneaz Viteaz, oamenii nu se pricep să arate. Dar legenda nu-și pierde însemnătatea. Ea e, întâiu, o dovadă că Românii sunt în aceste părți de timp destul, pentru ca amintirea așezării să se fi pierdut într'atât încât să-și țeară un basm eroic, potrivit cu locurile sălbatice de veșnice lupte între împărății sau cu strungile înguste cu haiduci. S'ar putea ca legenda să-și fi avut începutul în lumea cărturărească a Pădurenilor. Unii popi de pe la 1800 au venit de prin satele oltene ale Doljului. Mai ales amestecul, fără rost, al Moldovenilor pe aici, ar vorbi pentru această părere. Pădurenii

se deosebesc, prin graiul mai repezit, prin înmuierea multor sunete și prin cuvinte proprii, de ceilalți Români vidi-neni. Dar toate acestea se lămuresc prin obârșie bănățenească sau poate numai prin conviețuirea cu Bănățenii sârbi, a multora dintre ei. Cineva care suia încoace dinspre câmpia olteană, cu puținele cunoștințe ale unui biet păstor de suflete de-atunci între ciobani de oi înăspriți de singurătate în străini, n'avea cum să știe aceste lucruri. În loc să lege pe localnici cu Banatul, el, izbit de ceeace semăna în graiul celor două ramuri, pe care va fi avut prilejul să-l cunoască din călugăreștile pribegii prin mănăstiri, îi lega de Moldova. Iar în acel Kneaz Viteaz nu reînvie cumva chipul depărtat al Domnului Mihai care și-a plimbat sabia pe toată Dunărea și trebuie să fi zguduit închipuirea, mai ales a Oltenilor săi, cel puțin cât Ștefan cel Mare pe a Moldovenilor, așa că, așisderea acestora, să-i pue în seamă toate isprăvile minunate și fără izvor cunoscut? Că acela, apoi, care a ajutat la urzirea aceste legende nu numai că venea pe drumul arătat, dar era și cărturar, se vede din partea ce o dă preoților și învățătorilor în topirea rămășițelor de Bulgari, înecate în viitura românească. În naivitatea poveștii e o întreagă teorie de desnaționalizare. Legenda, însăfârșit, e de aci și nu călătorită de aiurea, dela Câmpeni sau Văleni, pentru ecoul de mândrie locală care freamătă în ea. Ceilalți disprețuesc pe Pădureni, ca neciopliți și înapoiți. Aceștia, la rândul-le, pe poenele lor retrase, pe unde și-au înfipt sălașele în curături și arșițe de codru de ei făcute, se socotesc singuri adevărații Români, în marginea celor dintâi, niște simpli desnaționalizați de un cuceritor ostaș, dintr'ai lor.

Din spusele adunate mai din toate satele reiese că ai noștri au venit în județul Vidinului în trei unde. Timpul cât a ținut fiecare e foarte deosebit. Puterea, deopotrivă alta, în fiecare din cele trei ținuturi de revărsare a lor. Alta, și pricina de plecare. Tot altul, locul de pornire.

Întâia undă se întinde, nu se știe de când, până în pragul anului 1831. Prin negura începuturilor ei abia luminează unele legende, cu răsunset secular, frânturi din vreun cântec bătrânesc, amintiri aproape șterse. Sunt ca zugrăvelile mâncate de vreme ale unei biserici de demult. Nimic nu mai poate rotunji chipul unul ctitor, sau anul unei puneri de piatră de temelie. Numai pe alocuri, luând ușor un strat mai nou de deasupra, răsare îndărăt vie, în locu-

tile dintăi, o pictură veche acoperită de pensula meșterului de mai târziu. Ea nu mai e însă decât un crâmpeiu, și ajută cel mult să ghicim fapturna a ceea ce a fost și de nimeni și niciodată nu mai poate fi descoperit.

Crunt hanger a învârtit peste aceste întinderi cel de care se leagă mai limpede știrile îndepărtate ale unui popor fără alt sipet de așezat valurile istoriei sale, decât amintirea. Ne-am oprit la mormântul lui alb, cu fior. În cutia de piatră cu doi pereți înrămurați din daltă, ridicată peste trupul lui, flori liniștite au crescut și se îndoaie de prea mare înălțime, ca într'o rugăciune ferită și verde. Unul din stâlpii, cari închid cu părțile de jos mormântul, poartă peste pizania mândră arabă, greul turban. De jur împrejur morții s'au îndesit. Pietrele s'au urcat până lângă sarcofagul Strălucitului. Il ascund de ochii turburătorilor. Alături, moscheia își trimite, mareața și împăcată, minaretul ei veșnic în mătasea de azur a cerului. Palatul, în care s'au urzit atâtea porunci temute și s'au plămădit nopțile albe pentru Stambul, abia își înaintează o muche, cu ferestrele sus și streșini cu turturele, în grădina morților. Casmale au surpat zidul de împrejmuire și sapă gropi. De acolo ies lespezi buburoșate, ca niște țeste de uriași. Ele singure mai sunt martore ale stăpânilor de odinioară. Din balcoanele caselor vecine, care pot privi peste stradă și zid în cimitir, glasuri în graiu străin se întreabă între ele de urma și de rostul nostru. Suntem în Dii, afară din Cetate, înaintea pașei cu trei, tuiuri, Răsvrătitul împotriva Sultanului, Capul Cărbaliilor, groaza Țării-Românești, Osman Pasvan Oglu.

Datorită luptelor de pe aici cu Rușii sau măcelurilor săvârșite asupra raialei de către Turci, lumea se imputinase. Pământul nu mai avea cine să-l lucreze și păgânul de după ziduri de cine să fie hrănit. Și a făcut Pasvan Oglu lege să se dea atâta loc de plug și atâta de pășune oricui se va statornici pe el și a chemat oameni din Țara Românească. Aceasta a fost pe la anul 1800. Mulți de-ai noștri s'au furișat atunci peste Dunăre. Românii mai de mult trecuți s'au găsit întăriți de acest adaus. Dar amintirea venirii lor s'a pierdut, în a celor mai proaspăt veniți. Și o vreme, descălecător al tuturor Românilor din aceste răspântii, a fost Pasvan Oglu. Până ce o altă undă i-a înecat și pe ei, și împreună cu ei, și pe descălecător, care a fost uitat ca atare. În numele tuturor au vorbit după ace-

ea aceştia şi au pus început al istoriei lor drumete, anul atât de apropiat al propriei sosiri. Unii călători străini i-au crezut pe cuvânt şi l-au primit şi dat mai departe ca bun.

De sfârşitul veacului al optsprezecelea se leagă popula-rea cu Români a satului Florentin, frumos poposit la apă, într'o vatră de stânci cu rămăşiţe romane, între două spi-nări de deal. O ştiu locuitorii şi ne-a povestit-o şi d-l Mişu Săulescu, cel mai însemnat vlăstar de astăzi al fostului lor stăpân.

Vestea împărţirii de pământuri la Turc, din belşug şi pe de geaba, ajunsese numaidecât şi în satul Salcia. Clă-caşii lui se trăgeau din veteranii viteazului Spătar Drăgan Săulescu, dus cu Şerban Vodă Cantacuzinul, la porunca lui Kara Mustafa, pentru războiul cu Neamţul şi răpus în izbirea cu Craiul Sobieţchi, la Beci, leat 1683.

Domnul dăduse la întoarcere acest sat dunărean văduvei şi îl locuise cu ostaşii Spătarului. Urmaşii lor dela 1800 au pierit într'o noapte cu vitele şi cu tot avutul. Boierul trezit a doua zi fără oameni, a trecut şi el dincolo după ei. I-a îndemnat să se întoarcă, le-a făgăduit înlesniri, s'a crucit cum de se îndură să rămână la păgân. Pribegii ştiau numai atât că aveau de acum ogoare de muncă şi fâneţe pentru vite. Săulescul a trebuit să facă fără ispravă calea îndărăt. Mai târziu le-a clădit tot el şi o bisericuţă, în noua lor ţară, în sat la Florentin, de unde nu s'au mai mişcat. Flo-rentinenii de astăzi sunt nepoţii şi strănepoţii Sălcenilor de-atunci. Oarecarele amestec local şi împrejurările noi nu i-au schimbat prea mult.

Numai decât după începutul veacului trebuie să se fi mutat Români noi şi în Bregova, urcând Timocul. Se simte că drumul le era prieten. Nici vorbă că de-ai lor se găseau mai dinainte acolo şi-i ispитеau. Legăturile de rudenie neîn-trerupte tot timpul între cele două maluri, până mai anii trecuţi, de când războaiele din Balcani au închis hotarele, nu se poate să nu se fi încheiat şi atunci. Atâtea case îşi au adusă astăzi gospodina din Dolj sau Mehedinţi, când nu-i venită dela Românii din Serbia. Oamenii au trăit tot-deauna peste îngrădirile politice întâmplătoare, într'o singură obşte, făcută din simţul aceleiaş obârşii.

Români de aceia darji s'au aruncat în vârtejul întâmplă-rilor vidinene ale vremii. Cu ele numele şi un an sigur s'au păstrat mai lesne. Iată, de pildă, ce se povesteşte despre Popa Ghiţă, moşul lui Popa Ristea din Bregova.

Acesta e acum de șaptezeci de ani, tată-său, născut aici, a murit la nouăzeci, iar Popa Ghiță însuș, la mai bine de o sută.

A fugit dela noi de răutate. În zilele acelea Valcu, Haidu' Velcu de mai târziu, era argat la Turci. Dar într-o zi, nu știm pentru ce vină, l-au bătut. Mănios el a trecut în Sărbia, și-a făcut oaste, a înfrânt pe stăpânii de ieri și i-a gonit peste Timoc. Sărbii se frământau. Neascultarea lui Pasvan Oglu molipsise pe creștini. Marele pașă se stinsese cu plă-mânii tineri măcinați de boală, prin Februarie 1807, și numai după cinci ani era cu puțință un Haidu' Velcu. Acesta și-a făcut un polc de două, trei sute de oameni și tun de cireș. Umblă în ilēc roșu pe o iapă albă și era dres. Turcii au sosit câtă frunză și iarbă, la Bucovcea. Haidu' Velcu s'a așezat la tun și a tras. Turcii alergau năvală. Atunci a încălecat pe iapă și cu mânecile sumese s'a pus a-i tăia cu sabia, și tae și tae! Era mare și mustăcios, cu un cap și ochi de taur. Are pământ, cu chip cum a fost el, în Negotin. Topciu la tun a avut din Rusia. „Tu nu tragi cum trebuie!“ i-a zis Haidu' Velcu. „Privește la mine!“ Și l-a injurat și i-a dat o palmă. Rusneacul zice: „Am să-ți mănânc viața!“ Trece la Turci. Turcește știă. Ei îi pun în mână câtă blagă vrea, numai să-i scape de Haidu' Velcu. Rusneacul s'așează la pândă cu ocheanul. La douăsprezece ieșea totdeauna pe endec — o țară de meterez — Haidu' Velcu pe iapa lui. Întăiu s'a ivit altcineva. „Nu dați, că nu-i el!“ strigă Rusneacul. Și când se arată celălalt: „El e! Trageți!“ L-au fărâmat cu ghiuleaua în jumătate. Găvajii lui l-au luat și l-au îngropat în zidul bisericii, ca să nu-i ia Turcii capul. Ai lui au dat fuga prin trestie și s'au pierdut în baltă. Pe urmă a ieșit altul, Miloș.

Între acei scăpați prin trestie și baltă se găsea și Popa Ghiță. El fusese pisar lui Haidu' Velcu. Era din lumea și cu năzuințele acelea din care a izbucnit mișcarea lui Tudor. Cu oamenii aceștia se poate să se fi cunoscut și să fi lucrat, și la încercările acestea turburi de luptă de desrobire să fi fost în vreun fel sau altul părtaș, Domnul Țăranilor. Cu ei și în ele și-a făcut ucenicia și i-a născut gândul. Cu ei și în ele taina și scopurile lui se mai luminează. Popa Ghiță și Tudor erau din sate vecine și cam de aceeași vârstă.

Tot despre popa Ghiță știu unii să fi lăsat lopata înfiptă în grâmada de grâu și să fi fugit peste Dunăre. Cei mai

mulți istorisesc însă aceeași ispravă despre alții. Zic să fi fost unul căruia de-atunci i-a și rămas numele Fudulu Țereanu, adică din Țara Românească. Epizodul se găsește ca un motiv descriptiv de baladă, aidoma, cu aceleași cuvinte, în „Graiul Nostru”, texte publicate în 1906—1907 de Candrea, Densușianu și Speranția, vol. I. pag. 9, cules dela un sătean din Vrata-Mehedinți, de pe unde atâția din cei cu cari am vorbit în județul Vidinului, se vor fi trăgând: „Cin venia Turcii oamenii să stringea, să ducea fuga cite cinci-șasă săptămîni mai bine, lăsa pătule, „lopata 'nfîptă 'n griu.“ Turcii lău boi, vaci, lău și mușerea de lingă tine, lău fata cu-i plăcea, iș făcea ris de ele între om“. Numai atât că Românii din Bulgaria fugeau nu de Turc, ci la Turc, și de apăsarea ciocoiului. Colgiii păgani erau mult mai blânzi decât culegătorii de biruri și dijme domnești și boerești.

Peste așezările din acel timp a năvălit însă a doua undă. Cea dintâi se aduna în jurul lui Pasvan Oglu, cu îndepărtatele ei șuvițe, și vorbea mai mult de trecut. Ceastălaltă se strânge pe lângă Chiselev și se petrece parcă sub ochii noștri. Anul ei se cunoaște sigur. A fost ca o sculare scurtă de plugari răsvrățiți, cari s'au rupt de brazdă și au plecat fără să se mai uite îndărăt. Mânia de atunci mai arde până și în ochii de astăzi ai copiilor de copii. Era pe la 1831 și Regulamentul Organic își întindea treptat orânduile lui nesuferite. Ce apăsări sălbatice însemnaseră anii dinainte, cei zece plini de răsboaie și de angarale dintre Tudor și Ghinărarul rus, oblăduitor acum peste pământul și datinele românești, dovezile ni s'au păstrat destule. Ce nemulțumiri stărnise, mai ales după ei, când se aștepta o descărcare, noua lege, deopotrivă. Moldova se răsculase. Oltenia a luat iară drumul Dunărei.

Cei mai mulți trebuie să se fi urnit din aceleași locuri mai ferite și mai slobode ale Mehedințului de sus. În anul acela s'a umplut de lume unghiul dintre fluviu și apa sârbească de graniță, iar coasta ei, până la Satul-din-Mal, Bregova, și Câmpul înăuntru, către Gânzova sau satele din pădure, au fost tot vad de surghiuniți de bunăvoie, neimpăcați și colțoși. Aceștia aveau într'adevăr osul de piatră al colonistului și hotărîrea lui să se implante în ocolul străin și să-l destelenească, lărgindu-l. Din locurile unde s'au îngrămădit ca în cetăți, la orice slăbire a cercului s'au revărsat. Un sălaș, de Tătari, care nu se putea altoi, era înghițit. O colonie de Cerchezi, în risipă, înlocuită numaidecât. Sfa-

rămăturile bulgare rămase, sau dibuelile prin inși și murtările în cete dela Miazăzi, înăbușite. Urme ale acestei lupte și înaintări încete se află în atâtea amintiri. Nu e bătrân în care, din două, trei întrebări, să nu le descoperi.

A treia undă de emigrare, care a fost o prefirare răspândită, mai viu, pe o întindere de treizeci de ani după oprirea înaintașei sale, și, mai lin, până în pragul zilelor noastre, n'a mai schimbat ce clădise aceea. Ea s'a lăsat numai înviorând peste o alcătuire încheată. Cărările i s'au abătut mai ales către lunca vidineană. Golul de-aici sorbea mai mult. Din împrejurări care se ghicesc, Românii din ea erau și mai puțini. Trecherile de-acum se făceau însă slabe, rar câteva case, și din ce în ce mai des numai oameni răsleți, în căutarea norocului. Statornicirea deplină a României și întocmirea Bulgariei au oprit mișcarea. Valea Dunărei a conținut să mai fie o cumpănă de neamuri.

Înfățișarea etnografică a tras-o a doua undă. Iar stălpul pe care se rezema toată această încercare de colonizare îl făceau locuitorii Câmpului. Atunci a fost el înălțat și întărit. Ceeace era șovăitor și risipit înainte, s'a așezat. Românii de pe acest pridvor luminos, mărginit deoparte de Dunăre, dela Florentin până la gura Timocului, de acolo pe această apă în sus până aproape sub Coilova la hotarul cel nou sârbesc, și mai departe dealungul pădurilor până unde se oprește rotunjindu-se deasupra luncii și iară în hotarul Florentinului, sunt nu numai cei mai numeroși, dar și cei mai siguri de sine: întâiu, prin obârșie, podgoreană și munteană; apoi, ca veniți parcă deodată, atât de covârșitor au fost cei din urmă sosiți, așa că s'au ținut mai legați; și în sfârșit, pentru că împresurați tot de Români, la nici un colț nu s'a suit, tulburând sau chiar măcinând, valul străin.

Ei au satele cele mai puternice în oameni și moșie. Bregova, cu cele 1200 de căși ale ei și peste 7500 de locuitori, e metropola Românilor din Bulgaria aceasta nord-vestică. O optime din ei toți sunt adăpostiți pe ulițele cotite din malul de pământ fărâmicios și pulbere de dună de peste lunca Timocului. Vârful cu cele 800 de căși și Gânzova cu peste 600, după arătările locuitorilor—sunt tot ale lor și lasă îndărăt în mărime orice alte sate de Văleni sau Pădureni. Poate că tot Câmpenii aceștia mândri, iuți și ascuțiți la limbă, înaintați ca o punte între celelalte două fașii de Români, le-au dat și numele. Ei priveau depe locul lor înalt pe unii mușuroiți jos pe țărnul dunărean, în fundul văii, și le-au

zis Văleni sau Fundeni, iar pe ceilalți, ieșind din desiușul de goruni, găitanați toți în negru și bolovănoși la vorbă, pe lângă carele de lemne sau de coarne de pădure, și i-au botezat Pădureni, după o împărțire care nu e, între Români, numai de aici.

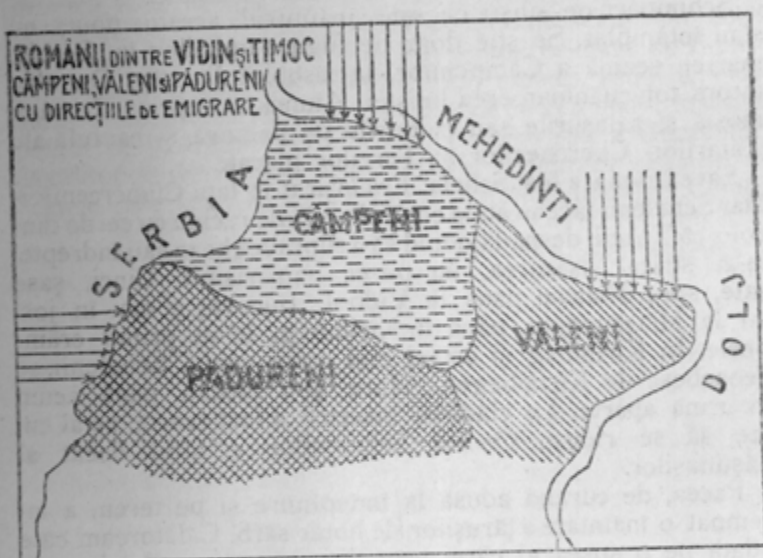
Sunt Mehedințeni, dacă nu și cu câțiva Gorjeni, coboriți pe o linie, care merge dela Lupoia și Băluța până la Balta Verde, Garla Mare și mai jos. Chiar astăzi după atâtea stratificări și cronologii altele și nelămurite, se poate lega aproape fiecare casă, nu mult mai veche de o sută de ani, cu satul de dincolo de unde își are răsadul. Pe pânza aceea de poteci necăjite au grăbit oamenii de câteva veacuri, și mai ales în cel din urmă, spre locuința lor de acum.

Aceeaș lucrare, mai lesnicioasă încă prin nouitatea atâtor mutări și înrudiri, se poate face cu Vălenii. Granița mișcării lor e o boltă care începe dela Salcia și se îndoaie peste Plenița, ca să ajungă până în mahalalele Craiovei și să se lase pe albia Jiului. De pretutindeni din ținutul de sub ea a picurat și s'a strâns în acest ulcior dunărean, emigrarea doljană.

Mai grea de urmărit e strecurarea prin păduri a celeilalte aripi. Față de ea, închisă în sine și cu conștiința deosebirii, celelalte două grupe, destul de asemănătoare altminteri între ele, pot fi luate laolaltă. Deoparte, Românii Dunăreni, iar de alta, Românii Pădureni.

Unul îți spune că îi e tamazlăcul la Isicova, dincolo de Timoc, altul prin satele vecine ei sau mai din fund. Ceeace se întoarce sigur în spusele lor e că vin din Serbia și se poartă și vorbesc altfel, păliș. La viața fraților din Miazănoapte au luat parte puțin. Istoria, ca și obârșia, le-a fost alta. Întărirea și improspătarea Pădurenilor s'a făcut mai anevoe și la alte date, cu neputință de statornicit. Ei erau întâiu, numai capătul înaintat al unei revărsări etnice care se înflora doar din când în când și se acoperea de o șuviță de undă, la o suflare istorică sau social-economică, necunoscută. Și apoi, după ce se treziseră trecuți în mijlocul altei limbi și pe alt pământ decât temeiul lor dindărăt, mai se întindeau și deacurmezișul curentului de coborire spre Dunăre al Bulgarilor, apăsăți multă vreme spre munți. Foarte mulți stăruie că neamul lor se trage din Ungaria. În destui se vedește Bănățeanul. Rudarii, cari umblă cu cotorițe sau coșuri, cu linguri, fuse, și unde-i cați nu-i găsești, zic pe

acolo toți: deparce, frunce. Din împrejurările ciudate de traiu, încă din Serbia cași de-aici, din amestecul bănățean-oltenesc dintru început și din izolarea de mai târziu după așezarea dincoace, a ieșit ceva nou, în care firele răslețe ale urzei se îmbină sub ochiul cercetătorului, strânse puternic în aceeaș lespede, ca vinele tainice ale unui onix.

Un om din Rabova povestea că unii spun să fi trecut prin Serbia. De Rabova arată bătrânii că, de când s'a născut, adică s'a făcut sat, sunt o sută treizeci, o sută patruzeci de ani. Iar de când s'au născut Fundenii, mai mic și într-o vale sub ea, sunt cu o sută de ani mai mult.

Alt om din Țarlomașnița ne spunea cum mamă-sa a venit din bătrâneată dela Isicova. Cum el a fost odată cu mai mulți din sat la muncă la un boer pe malul Prutului. Și mai erau acolo lucrători din alte părți. Avea opincile de acasă îngăurite cu varzoabe groase și în picioare obdole albe. Era ca o oară sărbatică. Și stătea deoparte între ai lui. Numai ce dădea pe la ei uneori doamna boerului, în toale mândre. Și a temat el („noi așa zicem aici sus, la: chemat“) într'un rând pe altul din Țarlomașnița: „Văzuși mă, bîrdarule, ce Diană frumoasă?“ (nu săteancă, ci oră-

șeancă, din Dii). Dar când au auzit de „bârdar“, lucrătorii ceilalți, Români din Ungaria, au început să vorbească între ei că Bulgarii ar fi din neamul lor. I-au luat și s'au dus la han. Și nu i-au lăsat să plătească nimic. Și până la urmă, cât au mai rămas pe acele locuri, s'au avut bine. Și au cunoscut unii și alții că ei dela Ungaria își au tamazlăcul ceal bătrn.

Schimbări de siliști de sate, înăuntrul acestui ținut, nu s'au întâmplat. Se știe doar de fuga oamenilor în Serbia, mai cu seamă a Câmpenilor, în războiul din 1877. Dar s'au întors toți cu întoarcerea liniștei. Atunci au cuprins Românii moșia și sălașurile sau cuiburile de palancă și caraulă ale Tătarilor, Cherchezilor și Turcilor plecați.

Sat sfărâmată a fost Schela. Era înșirată în fața Ciupercenilor. Dar Schelenii făceau atâta contrabandă de rachiu cu cei de dincolo, că Turcii, desnădăjduind să-i supravegheze sau îndrepte, le-au stricat așezarea, iar pe ei i-au risipit. Cinci, șase sate, spre Miazăzi până la Vidbol, Bucovăț și mai în jos, iar la Miazănoapte, până în Kirimbeg, le-au primit crâmpiele. În Kirimbeg și astăzi mai noii veniți, Schelenii, se deosebesc de Kirimbegeni. Hora și-o făceau până acum în urmă aparte. La clădirea bisericii a fost ceartă, pe-al cui loc să se ridice. Ocolul Schelenilor e altul decât al băstinașilor.

Pacea, de curând adusă la îndeplinire și pe teren, a însemnat o înaintare a țărășilor de hotar sârb. Călătoream câte odată pe o șosea al cărei șanț din stânga era într'o țară, iar cel din dreapta într'alta. Opt, nouă sate românești de pe margine au trecut regatului vecin. Străvechea obște cu strânse legături a fost tăiată în două. Dar cu aceasta chiar, o parte din Pădureni s'au lipit iară de locurile și de oamenii din cari odinioară s'au desprins. Nici o vamă nu-i mai desparte de satele de unde arată să-și fi tras viața. Numai atât că întregirea dintr'o latură nu s'a săvârșit fără o ruptură din cealaltă. Să se adauge și atâtea nemulțumiri gospodărești. Că apoi desfacerea de Statul de ieri nu i-a lăsat nici ea nesimțitori. Și iată cum bucuria acelei întoarceri, închipuită poate mai mult pe căi cărturărești, nu-i mișcă, pe când necazul îi întuneacă și-i pune pe unii pe drumuri. Popi prigoniți sau goniți de Sârbi își caută altar, cum e cel din Șipicova, printre Valeni. Săteni cu pământ rămas și dincoace se mută mai degrabă la mai puținul de aici.

Anii mai apropiați au fost martori unei tot mai nume-

roase plecări la oraș a prisosului satelor românești. Această mișcare a crescut încă dela război, urmând lozinca de pretutindeni. Unii negustoresc, dar destui își cumpără pământuri împrejurul Vidinului și rămân săteni, în indeletnicire și obiceiuri. Sunt cei mai mulți dintre Vălenii de-alături, fără să lipsească nici Pădurenii îndepărtați, cari își vând răpile de acasă, pentru ogoarele mai înguste, dar dulci de pe aici. Atât că mai toți au ajuns bilingvi și unul câte unul trec de cea parte, în tabăra celuiilalt neam. Un corn întreg din Dii e românesc. Stă ingramădit pe-afară de ziduri, pe șoseaua și în vatra Kumbairului, mahala acum a Vidinului și sat numai de-ai noștri, și intră pe cea mai frumoasă poartă de piatră instelată, Capia Longea sau a Gunoiului, năvălitor peste întortochiate uliți cu caldarâm sălbatic și printre case ascunse prin grădini, în miezul falnicei Cetăți.

Emanoil Bucuța

PRIMAVARĂ NOUA

*Ca un pui de rândunică, primăvara-a sfărâmat
Găoacea iernii cu plisc de soare
Și-a sburat pe proaspete răzoare
Făcând din tot văzduhul aiurit
Un fraged ciripit.*

A venit neașteptat de timpuriu,

*Învățații cei bătrâni, cari scriu
Aplecați pe aparatele savante,
Își țin tâmpilele în mâni,
Și potrivindu-și ochelarii,
Se trudesă să lămurească
Minunea care strică
Orânduirea pământescă,
În chip pripit
Și neîngăduit.*

*Noi (eu și cu tine)
Ne vom prinde mâna simplu
Și fără să ne pese cine
Discută probleme de climatologie,
Cu trupul în orgie
De suflet sbucnitor,
Cu pletele ca un fuior de vânt
În vânt,
Vom porni prin iarba nouă,
Cu pasul neînvins,
Cu tălpile scăldate în rouă,
Cu ochiul lacom și aprins,
Vom soarbe toată primăvara 'n noi
Și vom râde de bătrânii
Cu tâmpilele în podul mâinii,
Ce se trudesă să lămurească
Minunea care strică
Orânduirea pământescă.*

Vintilă Russu Șirianu

MARTURII DESPRE LATINITATEA NOASTRA LA UMANIȘTI ITALIENI.

Remigio Sabbadini, ale cărui însemnări din „Studii glotologice italiene” (II, 96) despre Andrea Brenta și Demetrios Chalkokondylas¹⁾ Padovani din sec. al XV-lea, mărturisitori ai romanității noastre, le utilizează d. Sextil Pușcariu (Dacoromania, II, 852) spre a întregi informațiile din „Histoire de la langue roumaine”, a d-lui O. Densușianu (I, 214) a mai publicat, nu de mult, un studiu în această privință: *Quando fu riconosciuta la latinità del rumeno*, în revista florentină „Athene e Roma”, XVIII (1915), pp. 83-5.

Pe lângă atestările menționate, asupra cărora se revine, în trecut, rectificându-se și identificarea eronată a Capitalei Țării-Românești de pe atunci (1435-1440) cu București, în loc de Curtea-de Argeș sau Tirgoviște (p. 84, nota 1), articolul acesta cuprinde alte două mărturii, deosebit de interesante, din acelaș secol: a lui Gian-Francesco Poggio-Bracciolini și a lui Nicolaus Machinensis.

Cea dintâi se găsește în cartea a III-a din *Disceptationes convivales* ale umanistului florentin²⁾, apărute în 1451: „Apud superiores Sarmatas colonia este ab Traiano ut aiunt derelicta, quae nunc etiam inter tentam barbariem multa retinet latina vocabula, ab Italis, qui eo profecti sunt, notata. *Oculm* (ochiul) dicunt, *digitum* (deget), *manum* (mână), *panem* (pâine) multaque alia quibus apparet ab Latinis, quod coloni ibidem relictii fuerant, manasse eamque coloniam fuisse latino sermone usam”.

¹⁾ V. în deosebi: A. Badini-Confalonieri și F. Gabotto, *Notizie biografiche di Demetrio Calcondila*, Genova 1872 (cit. de Sabbadini). Un studiu asupra „legăturilor întregii familii cu noi” anunță d. N. Iorga, în *Revista Istorică*, IX (1923), p. 43.

²⁾ V. despre el: G. Voigt, *Die Wiederbebung des classischen Alterthums*, II, *passim*, iar, în special: E. Walser, *Poggius Florentinus, Leben und Werke*, Leipzig 1914 (cit. de Sabbadini) și bio-bibliografia din *Les Facéties de Poggi*, Paris 1378, I. pp. XV-LI.

Măturia lui Poggio e însă indirectă, ca și aceea a lui Enea Silvio Piccolomini (1461),—observă Sabbadini, care presupune, printre informatorii italici, pe acel fervent imitator al lui Plaut și poet laureat al împăratului Siegmund, Ugolino Pisani din Parma, care, înainte de 1437, călătorește prin toate „țările balcanice“, inclusiv Țara-Românească¹⁾, notându-și expresii ungurești și neogrecești.

Directă e, în schimb, a doua mărturie, fiindcă autorul ei, numit de obicei „episcopus Modrusiensis“ (episcop de Modrussa, în Dalmația, 1461-75), se putuse informa la fața locului, ca unul ce fusese trimis la 1463 de papa Pius al II-lea în Ungaria, spre a cere ajutor pentru Ștefan, regele Bosniei, împotriva Turcilor, și văzuse acolo pe Vlad-Țepeș prizonier: „Horum tyrannum, Draculum nomine, quo ipsi demonen appelleant, dum Pii secundi pontificis maximi apud Hunnorum regem legati essemus, captivum vidimus“.

Pasagiul reproduc, în care Țepeș poartă numele părintelui său, Vlad-Dracul († 1447), este extras din cartaceul inedit „Codex Corsinianus 43,E,3“ (sec. XV) intitulat: *Nicolai, episcopi Modrusiensis, de bellis Gothorum liber*, f.2r, unde el vine îndată după următorul (f. 1^v): „Inferiora vero quaecumque Ister Boristenesque intercipit usque ad Ponti ripas Vlacchi obtinent, romani quondam vel exules vel milites, a duce Flacco ita cognominati, nunc immutatione litterae Vlacchi appellati: quo vocabulo non modo ea gens, sed omnes quoque finitimae nationes hodie Italos nominant. Vlacchi originis suae illud praecipuum praeseferunt argumentum, quod, quamvis lingua quae illyrica est omnes utantur [sc. în ecclesia], vernaculo tamen sermone, hoc est latino, haud prorsus obsoleto ab incunabulis loquuntur; et cum ignotis congressi, dum linguae explorant comertium, an *romane* loqui norint interrogant“.

Am crezut de folos să împărtășim aceste informații printr-o revistă românească, pentru a le pune în circulație la noi, unde publicațiunile italienești continuă a fi, din nenorocire, prea puțin accesibile²⁾.

V. Bogrea

¹⁾ Pentru călători italieni la noi. v. mai ales: Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rumania*, p. 91 și urm.

²⁾ Dacă la Universitatea din Cluj situația supt acest raport, e mai bună, meritul revine întreg profesorului de italienești, d. G.-D. Serra din a cărui bibliotecă am putut avea și revista citată.

LA MICUL CUPIDON DE BRONZ

Et pueur est et nudus Amor..*

Ovidius

*Sub ochiul disprețuitor al lui Voltaire citesc,
Privind, din când în când, ferestrele la care se'mbulzesc
Besmeticele roiuri de zăpadă.
Pe hornuri crivățul vuind, din stradă
Aduce țipete de prunci puși la 'nșărcare,
Și urlete de lupi ieșiți la drumul mare,
Și răbufneli de vânt pe coridoare.*

*Ce farmec e 'n biblioteca izolată!
Plutesc în voia gândurilor line,
Și mă surprind gândindu-mă la tine,
Și mă încânt de-această locomoțiune minunată,
Ce îmi permite să ajung până la tine,
Cu toate că-i înzăpezită linia ferată.
Revăd căsuța ta de zarzări adumbrită,
Revăd Danubiul și balta înverzită,
Revăd atâtea colțuri răzbătute 'n Mai,
Dar mai cu seamă parcul
În care ne opream adesea să privim
La micul Cupidon de bronz ținându-și arcul,
Ce sta zâmbind, în pielea goală 'ntr'un alai
De fluturi și de flori și ne 'ndemna să ne iubim...*

*Dar vântul zgâlțâie ferestrele și ielele,
Idilele le-alungă cu harapnicele.
Și mă gândesc, înduioșat, la micul Cupidon plăpând,
Ce despuia de tot, în bronzul gol și 'ntroenit
Stă 'n parcul, astăzi desfrunzit
Nepăsător de frig — ca vara
În mijlocul florilor — și așteptând
Convins că o să vie iarăși primăvara.*

Perpessicius

MAXIM GORKY

UNUL ȘI ACELAȘ

Până acum n'a fost o încercare obiectivă din partea nimănui de a defini nu chipul lui literar, care e foarte bine lămurit, nici gradul de talent al scriitorului, ci atitudinea lui față de revoluția rusească. Aprecierile, critica, lauda, ponegririle, blestemarea și batjocura—porneau din două tabere diametral opuse: una a celor ce făcuseră revoluția împreună cu cei ce o înțeleseră în felul lor, o justificaseră chiar în arătările ei cele mai respingătoare și și legaseră de ea nădejdiile lor proprii precum și cele ale proletariatului mondial,—și alta, a celor ce cu un exclusivism de principiu și de fapt negară și continuă să nege necesitatea, posibilitatea și reușita acestei revoluții.

Când se făcea vorbă de Maxim Gorky, cei d'itai ziceau: el e al nostru. Și părea că aveau dreptate, deși pe jumătate. Se grăbiau să arate faptul că Gorky scrisese „Scrisoarea către intelectualii ruși, cei din Rusia și cei afară din ea” în care erau invitați să colaboreze cu guvernul sovietic. Și mai arătau faptul că M. Gorki rămăsese în Rusia și primise să fie comisar al monumentelor culturale. Iar cei cari tot mai puteau să se îndoiască de autenticitatea unei alipiri sufletești de frunțașii revoluției precum și de acceptarea ideologiei neo-comuniste erau chemați să citească „V. I. Lenin” — un fel de slăvire a acestuia scrisă de Gorky.

Ceilalți răspundeau: Gorky încetase să fie proletar *cite* sufletul încă în 1888, când ca un golan flămând și desnădăjduit își puse ștreangul de gât ca să se spânzure. El a fost și a trăit ca un simplu revoluționar, însă cine n'a fost în Rusia țaristă revoluționar — dela Pușchin și până la Tolstoi? Oare nu toți revoluționarii, cei mai încercați și cei autentici luptă astăzi cu scrisul și cu arma împotriva Rusiei comuniste? Dar mai e și altceva — Capri! În villa sa din Capri, unde n'aveau ce căuta revoluționarii cu sufletul, ci numai cu vorba, Gorky pentru a doua oră se ucise, muri ca proletar, în clipa în care gustă plăcerile seducătoare ale

cele mai fine și mai alese burghezii. Un golan întotdeauna ar vrea să ajungă la Capri, însă nimeni nu va vrea să se întoarcă de acolo în asilele de noapte, indiferent ce ideale sociale și ce cantitate de indignare ar purta — platonicește — în suflet. Părea că și aceștia aveau dreptate, deși iarăși numai pe jumătate. Ei se serviau de scrisoarea lui Gorky către Leniu, o scrisoare foarte usturătoare.

Gorky însă n'a fost și nu este al nimănui. Nici al burgheziei, chiar celei de la Capri — pe care el a urât-o, nici al comuniștilor pe cari, fiind chiar comisar al lor — i-a disprețuit și i-a biciuit. Gorky a fost și a rămas un vrăjmaș neîmpăcat al unora și al celorlalți. Burghezia — după el — a înăbușit ideea eticii sociale. De aici revoluționarismul lui. Comunismul în Rusia a înăbușit avântul cultural — chiar însăși cultura — a națiunii întregi. Poate exista o societate fără etică și fără cultură? Prin urmare: — nici principiile societății dărâmate, nici realitatea societății ce a venit, nu sunt acceptabile. Atunci?

Sufletul lui Gorky se sbate într-o strașnică tragedie. Să-l urmărim.

Aprilie 1917. Revoluția e în toiul ei. Cine ar fi îndrăznit atunci să nu fie revoluționar? Cine s'ar fi încumetat să nu se împodobească cu panglica roșie? Oamenii încă nu se desfăcuseră din brațele unul altuia. Toată lumea era orbită de strălucirea zilelor noi și beată de fericirea visată de secole. Miliucov — bătrânul și generosul profesor și tot atât de nobil revoluționar, reprezentantul constituționalismului democrat, era zeificat. Un discurs al lui se asculta ca o „Predică de pe munte” și se sbăteau lihnite de fericire, cincizeci de mii de inimi. La vederea lui Kerensky — al acestui tânăr blond cu cuvântarea atât de inaripată — oamenii leșinau. Era o întrecere să vezi pe elegantul și grațiosul milionar Terescenco, care până mai eri făcea cuceriri, carré-urile de tennis — șezând la masa ministerului de finanțe și făcând combinațiuni de cifre, cari trebuiau să înlocuească „budgetul beat” și mirosind a vodcă a lui Protopopov, Goremachin, Stürmer, Trepov și al tuturor miniștrilor negrii până la el. Iar alături, într-o nouă înfățișare, cu noi probleme, reprezentanții proletariatului, cei de curând aleși, cei veniți din ocnele din Siberia și de peste mări, împreună cu cei ce au mai fost la 1905 — adunați cu toții în parlamentul proletariatului, în marele Soviet al deputaților lucrătorilor, țăranilor și al soldaților ruși. Părea că se cutremura pământul de atâta fericire.

Și numai Gorky stătea la o parte, singuretec și plin de teamă. Sceptic și enervat. Un fel de ofensă adia din ținuta lui. Și în „Viața nouă” — organul lui, pe frontispiciul căruia era scris „al socialiștilor-internaționaliști” și care de fapt era organul maximalismului cultural, noi puteam citi alarma lui Gorki.

«Am obținut o singură victorie — am cucerit puterea «politică». Avem de cucerit încă o mulțime de victorii, cu «mult mai grele și înainte de toate suntem datori: să «realizăm victoria asupra propriilor noastre iluzii».

De victorie? Oare tot ce se petrecea e o iluzie? Chiar clocotirea acestei fericiri interioare — e și ea o iluzie?

Nu trecu o lună și fața lucrurilor se schimbă. Din adâncurile acestei mări de oameni chinuți de atâta bucurie, răsăriră alți oameni, se deslănțuiră alte instincte, isbucniră alte poște și ideia, ideile și oamenii revoluției începură să se întunece. Ținta dispăru, linia dreaptă dela un punct la celalt se șterse și în frumoasa luna Mai — cerul senin se acoperi cu nori. Apăru bolșevismul. Se înșală toți cei ce cred și crezură că atunci, în Mai 1917, bolșevismul era o sistemă politică, o concepție economică, o voință constructivă, sau măcar o iluzie socialistă, o pătură de viață nouă. Era un avânt patetic al instinctului, de distrugere al omului și al oamenilor în fața cărora se surpară îngrădirile legii celei scrise și celei nescrise. Patrioții căzură pe gânduri. Unii se înfricoșară. Cei ce aveau puterea în mâini și presimțiau că acest val va ineca totul și mai întâiu pe ei — se îngroziră. Și pe toate foile, din toate gurile și din toate inimile se auzi un strigăt: „Patria e în pericol!”

Și iarăși numai Gorky din singurătatea lui — neînțeleasă de nimeni — zise:

„Mi se pare că strigătul: „patria e în pericol” nu e „atât de strașnic, cât e strașnic strigătul:”

„Cetățeni: e în pericol cultura!”

Și dintr-o dată își arată fața, își înseamnă locul și își preciză menirea. El știa foarte bine că un popor nu poate pieri — ori prin câte zguduiri și convulsii ar trece — până când conștiința lui națională e plină de cultura ce s'a creat în ea. El nu odată a spus că o Revoluție care s'a însărcinat să transforme formele politice ale unei societăți și să niveleze raporturile de clasă, ori cât avânt ar avea și ori cât ar fi de romantică și costisitoare, e, în rezultatele sale, un blestem dumnezeesc dacă ea va distruge cultura și forțele

creatoare de cultură ale națiunii. El era nu numai un Kulturträger în sensul și în înțelegerea nemțească a cuvântului ci și un Kulturschöpfer — în realitatea penibilă a Rusiei până și în timpul revoluției. Perspectiva unei creări de cultură în Rusia era Siberia, iar pentru cazurile mai puțin grave: „Schlüsselburg“ — din Petersburg, „Lubiianca“ — din Moscova, „Luchiianovca“ — din Kiev, „Bolșoi Fontan“ — din Odessa... Pentru aceiași creare de cultură în Împărăția sovietică perspectiva și până astăzi e: beciurile comisiunilor extraordinare și împușcarea...

Duhul golanului de la 1888 și al celebrității mondiale dela Capri era și rămasese unul și același; duhul unui Kulturschöpfer. În zilele aceste apocaliptice ca și mai înainte Gorky rămase un străjer neclintit și neadormit al culturii rusești. Toate șovăelile lui tragice se lămuresc din această antitetică ciocnire a potasului revoluționar cu teama pentru cultura Rusiei.

Ii plăcea maximalismul politico-economic al celor mai extremi democrați — era doar socialist — însă inima i se strângea de realitatea practică a acestui maximalism. El iubea revoluția însă nu credea în poporul rus. În a sa „Viața nouă“ din 18 Mai 1917 el își trâmbițăa frica de poporul rus care „organicește e inclinat spre anarhie, care „deși e pașinc, e totuși crud când în mâini îi pică puterea! „prea slăvita lui bunătate — e un sentimentalism deal lui „Caramâzov¹⁾, el e teribil de refractar la sugestiunile umanismului și ale culturii“.

Zilele ce urmau întăriră credința la toți că Gorky nu se înșelase în teama sa de poporul pe care-l cunoștea și-l văzuse nu prin ochelarii „intelectualului idealisator“. Multumită pasivității lui și îmbătat de iluzia unei puteri la care nu visase niciodată, el fu cucerit — sufletește, și de aici se începu pieirea lui — nu de cei ce suferiseră pentru el ci de aceia cari provocându-i noi suferinți — își pregăteau situație, renume, putere și nemurire.

Răzvrătirea lui Lenin din Iulie, acelaș an, fu potolită. Însă pentru că acum revoluția își rătăcise căile și-i spulberase ideologia democratică dela început, în fruntea poporului de la Petersburg stătură plictisiți emigranți de prin cafenele din Paris și Geneva și mulți alți, necunoscuți și nechemăți de nimeni, și aceștia pregăteau o nouă răscoală în numele

¹⁾ „Frați Caramâzov — roman celebru a lui F. Dostoievsky.

unui nou ideal revoluționar. Lenin era în fruntea lor. La 18 Oct. 1917, cu opt zile înainte de „răpirea înarmată a puterii“ de către bolșevici, Maxim Gorky numește pe Lenin aventurier.

„Va să zică, din nou vom vedea camioanele-automobile, înțesate de oameni cu puștile și revolverele în mâinile lor, tremurânde de frică. Și cu aceste puști vor ochi în geamurile magazinelor, în oameni, și în ce s'ar nimeri. Pe străzi va mișuna gloata neorganizată, ne înțelegând bine, ce vrea, și ascunzându-se înapoia ei, aventurierii, hoții, ucigașii profesionali vor începe să făurească istoria revoluției rusești. Cu un cuvânt se va repeți acel măcel sângeros, pe care odată îl văzurăm (în zilele de Iulie) și care știrbi în toată țară însemnătatea morală a revoluției și sgudui sensul ei cultural“.

Să se înțeleagă bine: aventurierii, hoții, ucigașii profesionali, nu erau alt cineva, ci Lenin, Troțky, Zinoviev, Lunaciarsky, Răcov și încă vreo-doi-trei, cari cu o mână de marinari intransigenți și feroși, doborâră pe Kerensky, goniră pe reprezentanții ultimei Dume și proclamară existența — fictivă — a Comunei Socialiste.

Neînfricoșat de nimeni și de nimic, în „Viața nouă“, Gorky continua lupta.

El numără vre-o zece mii de ucideri.

El denunță „noua justiție“: în beciurile poliției socialiste ca și pe vreme „pristavilor“ împărătești, sbiară, chinue și omoară acei cari în principiu și în făgăduinți promisesea desființarea penalității fizice.

El strigă în auzul tuturor, că în dosul formelor revoluționare, există un conținut înspăimântător.

„Revoluția socială, — scrie acum Gorky, ceace scrisese și în primele zile după triumful ei, — a fost o explozie a instinctelor zoologice, o răzvrătire rusească fără socialiști cu duhul, fără participarea psihologiei socialiste. Lenin e un Neciaev. El introduce regimul socialist în toată graba prin mlaștină“. Printr'o mlaștină de sânge omenesc.

Pe atunci, în Rusia erau trei oameni, de cari „noua justiție“ nu îndrăzni să se atingă, când întreaga țară era prefăcută într'un abatoriu: marele socialist Plehânov, cunoscutul anarhist, prințul Crapotchin, și cel mai curat om, ce l'a avut când va Rusia, scriitorul Vladimir Corolenco. Cel dintâi muri scârbit. Al doilea tăcu, trăindu-și cea din urmă și poate unica fericire ce o avu după o viață de exil: să

moară — măcar și de foame — pe pământul patriei sale, rănită de moarte. Al treilea, într'o sublimă resemnare, primi să sufere la Poltava împreună cu toți semenii săi.

Al patrulea era Gorky. Și numai el lupta. Guvernul sovietic care nu cruța pe Împărat cu toată familia lui, pe marii duci, pe foști miniștrii, pe scriitori, jurnaliști, socialiști și burghezi, femei, bătrâni și chiar copii — cari ar fi putut să răstoarne existența lui — nu îndrăzni să se atingă de Maxim Gorky.

Ci numai „Pravda“ din Petersburg, jurnalul bolșevic, care acum deveni oficios, prin pana unui fruntaș făcu risicul să numiască pe Gorky „burjui de mahala“. Și într'o tiradă, foarte insinuantă și oratorică și care părea a fi scrisă cu untdelemn, îi punea întrebarea:

„Când la sărbătoarea luminoasă a poporului, unde într'un „avânt frățesc se vor îmbrățișa foștii inamici involuntari, „la acest solemn banchet al păcii, fi va oare un oaspete „dorit și Gorky, care cu atâta grabă fugi din rândurile „adevăratei democrații revoluționare?“

Răspunsul fu scurt și despicat.

„La sărbătoarea, unde despotismul masei pe jumătate „știitoare de carte își va sărbători biruința iestină, unde „ca și mai înainte, ca și întotdeauna, personalitatea omului „va fi călcată în picioare — la această sărbătoare eu n'am „ce căuta și pentru mine — aceasta nu e o sărbătoare.“

Cu acest răspuns Gorky dădu lovitura de moarte incântării, căreia se abandonase bolșevismul victorios.

Și pentrucă întreaga Rusie se aprinse și semăna cu un imens rug deasupra căruia ardeau toate visurile politice, toate năzuințele transformiste, toate sufletele moderate și toate inimile sângerânde, Gorky, copleșit de grozăviile ce nu au nime și asemănare, scoate un strigăt de moarte și în ajunul „Nașterii Domnului — 24. XII. 1917 — fără să fi văzut pe cer îngerii cântând; „Pe pământ pace și întru oameni bună voire“, pentru a doua oară chiamă moartea într'un strigăt de sguduitoare desnădejde:

„Mai bine să mor în acest foc al revoluției, decât să „putrezesc în groapa de lături ale monarhiei (absolute) „cum putrezeam în Februarie“.

Notați bine: până în Februarie. El nu zice până în Octombrie. Pentru că între Februarie și Octombrie fu un răstimp — cel mai frumos și cel mai incântător — de aceea poate se și stinse atât de repede — când sub strălucirea

soarelui și sub căldura verii înflori a avea visul celei mai frumoase și dorite democrații a Rusiei.

„Să credem, — zice el, după ce-și revine din spasmul disperării — că acei cari nu vor pieri în haosul și furtunile „acestea se vor întări și vor creea în sine neclintita forță „de rezistență împotriva nedesrădăcinatelor principii ale „vieții fioroase“.

Iar dacă Maxim Gorky în scurtă vreme după aceasta și în timp de 3 ani primi să stea ca un comisar al monumentelor de cultură prin acești aventurieri, hoți și ucigași profesionali — e că el fu obligat să facă aceasta din interesul superior al conservării valorilor culturale ale poporului și din dorința de a potoli cu importanța și influența personalității sale — maximalismul acesta practic, de care nu în zadar se temuse atâta.

Gorky rămase în Rusia până la sfârșitul anului 1920. Știm prin ce a trecut poporul rus și cultura lui în acești 3 ani. Războiul civil între cei „albi“ și cei „roși“, nimicirea socialiștilor de toate nuanțele, a democrațiilor de toate gradele năpasta Foametei, a Frigului, a Păduchelui, a Tifosului, desființarea presei și despotismul celor ce „cârmuiau“ și „construiau“ — toate aceste zdrobiră alcătuirea socială și sufletească a poporului. Republica sovietică nu era altceva decât o Împărăție a morții și a desnădejdei. Era o mângâiere și o datorie pentru Gorky să stea cu pieptul deschis în fața valului de barbarie care înecă totul. Însă chinurile lui nu se micșorau. Sufletul lui era sbuciumat de teama reacției care putea să vie dela cei „albi“ și de scârbă față de reacția ce o înfăptuiea cei „roși“. Il chinuia simțământul de jale către poporul nenorocit. Și dintr-o supra-încărcare de milă, el exclamă :

„Nu! nu mai mi-e milă de poporul rus. Acest popor, care „mucigăise în zăduful monarhiei absolute, inactiv și lipsit „de voie, lipsit de credință în sine, insuficient de burghez, „ca să poată fi tare în rezistența lui, și insuficient de tare „ca să poată omori în sine năzuința — apropiată cerșetorește, însă e năzuință de fier—spre bună starea burgheză, „acest popor în virtutea logicii istoriei sale sterpe trebuie „evident să treacă prin toate dramele și tragediile inevitabile pentru ființa pasivă și care trăește în epoca des- „fășurării luptelor de clasă, celor mai fioroase.“

În Rusia și în străinătate, unii văzură în aceste cuvinte

a lui Gorky o trădare. Alții — o desnădejde. Se înșelaseră și cei cari crezură că această era un strigăt de dezertare. Era ceea ce era — un strigăt de trezire, de eșire din această îndobitocită stare de pasivitate și chiar mai mult, un strigăt de revoluție. Aduceți-vă aminte că nu mult după ce ele răsunară în toată țara izbucni revoluția marinarilor dela Cronstadt împotriva despotismului comunist — pe care numai mâna nimicitoare a lui Troțky o putu innăbuși în două săptămâni.

Clasa muncitoare nu era mai activă decât poporul întreg. Gorky văzu cum odinioară, la strigătul fruntașilor comuniști, muncitorii se ridicaseră și urmaseră și se azvârliseră împotriva tuturor încălcărilor contra revoluționare ale restauratorilor mari și mici. Însă această clasă muncitoare se cofundă într-o rușinoasă tăcere când „construc-torii” nu întreprinseră o clădire socială posibilă și reală ci se jucau cu utopiile atât de inaplicabile și sângeroase.

„Clasa lucrătorilor pentru Lenini (înțelegeți însemnă-tea acestui plural) e ceea ce e pentru metalisti — strujitura. S'ar putea ca în toate împrejurările din aceste strujituri să se toarne statul Socialist? Evident că e imposibil, însă de ce totuși să nu se facă experimentul? Ce riscă Lenin dacă experimentul nu va reuși?”

Clasa lucrătoare nu e pentru Gorky — acum, în epoca „constructivă” nici mai mult nici mai puțin decât o strujitură inconștientă. Trebuie să fie spus *acest* cuvânt și spus anume de Gorky ca să vedem cum în toată Rusia, această strujitură — în care svăcni o nouă conștiință, o conștiință antidespotică și prin urmare anticomunistă, se ridică și amenință... Rezultatul acestei noi conștiințe revoltate fu aceea faimoasă „nouă economie politică”, și care din toate punctele de vedere fu ceea ce e: o completă capitulare a utopismului comunist.

Atunci: — de ce Gorky scrise de două ori acele „înălțătoare” cuvinte la adresa lui Lenin? În 1917, cu puțin înainte de răzvrătirea bolșevică, Gorky făcu portretul lui Lenin. Era vremea când eroii acestor timpuri se atacau de toți sau se prea măreau, era o încercare foarte patriotică și foarte meșteșugită de a defini valoarea, oportunitatea și mai ales fatalitatea celor ce răsăriseră la suprafață. Atunci scrise și Gorky:

„Lenin e un om de o putere excepțională; a stat 25 de

ani în primele rânduri ale luptătorilor pentru izbânda Socialismului. El e una din cele mai remarcabile și strălucitoare figuri ale partidului social-democrat din toată lumea; om de talent, el posedă toate calitățile unui conducător: lipsa de moralitate, necesară pentru un asemenea rol precum și lipsa de milă — o adevărată atitudine de boer — față de viața maselor populare“.

Cei ce se indignaseră, nu înțeleseseră aluzia: Lenin, într-adevăr și în foarte scurt timp, deveni un conducător... în beznă. Pentru aceasta avea calitățile: lipsa de moralitate și lipsa de milă — o adevărată atitudine de boer! E aici o laudă? Nu e mai curând o condamnare? Și mai ales — o prevenire adresată celor ce și-l aleseră de conducător?

A doua „înălțare“ a lui Lenin a fost, în esența ei, nu altceva decât slăvirea biruinții revoluției înfăptuite în ziua aceea când ultimele armate contrarevoluționare (Wrangel) fură zdrobite de soldații roși.

El preferă ca Revoluția să triumfe indiferent de formele-i urâte și conținutul ei strașnic, — o revoluție care, biruind pe generalii țariști și restauratori al unui trecut ce nu mai trebuia să existe, va birui apoi în virtutea principiului adevărat al vieții și pe acei ce din ea făcuseră o trambulină ca să sară... în viitor și în nemurire.

„Slavă nebuniei celor viteji! Cânt nebunia celor viteji!“

„O strigare epică fără un epos corespunzător. Insuși Gorky observă că lirismul lui n'avea loc. Și de aceea când văzu că și după acest triumf al armatelor, nu există un triumf al unui început măcar de constructivism socialist, în numele căruia se făcu revoluția, el din nou începu să biciuiască.“

În No. 153 din 13 Iulie 1920, în „Gazeta roșie“ — arătând că totul se încâlcește și se prăbușește într-o zăpăceală și prostie fără seamăn, el scrie:

„Înțelegeți că toate acestea sunt lucruri foarte mici... și mai ales pentru noi cari vrem să învățăm pe toată lumea la o nouă rânduială și o nouă alcătuire a vieții. E însă posibil oare să înveți în mod conștient să lucrezi la niște dascăli, cari ei însuși nu știu și nu vor să lucreze, nădragii cărora vor cădea în curând de pe picioare. Nu cred că tovarășul din Europa să se uite cu respect la șezuturile goale ale tovarășilor ruși“.

Când dascălii nu știau ce face, lucrurile nu se puteau îndrepta... În schimb teroarea nu mai avea margini. Nu

era de ajuns că mulțumită unor încercări stupide corpul viu al poporului era sângerat de moarte. Nu era de ajuns că această putere într'o încăpățănare stupidă atacase toate forțele creatoare ale națiunii și le paralizase. Mai trebuia în vederea unei culturi noi ca însăși cultura reală să fie nimicită, trebuiau să fie nimiciți însăși creatorii acestei culturi. Trebuiau să fie aruncați în temnițe, omorâți cu foamea și de boli și de mii de suferinți. Profesori, poeți, învățați, scriitori, atâți luptători pentru înfăptuirea visului de înfrățire culturală a tuturilor neamurilor pământești—deveniseră obiectul de nimicire a unei forțe oarbe care nu știa măsura și nu avea țintă.

Și nu din remușcare, pentru că n'avea ce și imputa, ci dintr'o conștiință și inflăcărată datorie de străjer cultural, Gorky scrie — cu sângele său — nemuritoarea scrisoare care din punct de vedere al umanității, al maximului de conștiințiozitate și dintr'o sublimă confraternitate e mai prețios decât întreaga lui operă literară, o scrisoare care zdruncină autoritatea morală de șef, a lui Lenin ceea ce sute de mii de mii de soldați „albi” și generali restauratori, și puteri intervenționiste, nu putură să facă cu arma în mână și în timp de 3 ani.

„Eu protestez cu indignare împotriva acestei tactice, care izbește creierul poporului, ce și fără de aceasta e destul de sărac cu duhul. Știu, D-voastră veți răspunde cu cuvinte obișnuite: luptă politică. Cine nu e cu noi e împotriva noastră. Oameni neutri sunt primejdioși”.

Marea majoritate a reprezentanților științei pozitive — sunt neutrii și pozitivi ca și însăși știința: ei sunt oameni apolitici. Printre ei — în majoritate sunt bătrâni bolnavi. Temnița îi va ucide. Ei sunt istoviți de foame.

Vladimir Ilici¹⁾! Eu trec în partea lor și prefer arestul și temnița decât să particip la nimicirea tăcută a celor mai bune și mai înțelepte forțe ale poporului rus. Și acum văd foarte clar: „cei roși” sunt tot atât de vrăjmași ai poporului ca și „cei albi”. Eu personal prefer să fiu nimicit de cei albi — însă nici voi nu-mi sunteți tovarăși”.

(M. Gorky. Scrisoarea lui Lenin)

Din răzbunare, din prostie, dintr'o inexplicabilă criminalitate — Grișca Zinoviev, președintele Internaționalei a

¹⁾ Vladimir e numele, Ilici e numele de tată, Wiliânov — e numele de familie și Lenin — e pseudonimul.

III, la Petersburg, de o frică patologică ce-l chinuiește zi și noapte, — și Lenin dintr'o ghidușie de sadist la Moscova, admiseră și aprobară uciderea celor „72” la Petersburg: oameni învățați, printre cari celebrități europene și distinsul poet Gumilev.

Când și după această absurdă ucidere, Maxim Gorky văzù:

- Că maximalismul socialist, ca utopie, e o absurditate,
- Că maximalismul practic — realitatea acestui socialism — e o grandioasă prăbușire în Moarte a vieții unui popor de milioane,
- Că imperiul imens de odinioară al țărilor e astăzi un Imperiu roș, și mai cumplit și mai groaznic,
- Că profețiile lui Dostoevsky despre Apocalipsul rus se împlinesc cu o exactitate sfâșietoare de suflet,
- Că ghidușia savantă și sadistă a lui Lenin nu e o genialitate creatoare și folositoare,
- Că tragedia aceasta are proporțiile unei tragedii planetare, — el plecă la Berlin, și după ce aci scrise a doua scrisoare lui Lenin, în care acum spunea și mai clar și mai despicat — că voi sunteți aventurierii, hoții și uci-gașii profesionali din octombrie 1917 — căzu în brațele prietenului său Gerhard Hauptmann ca aici să găsească odihnă de ororile ce le văzu și cărora nu putu găsi nici rost și nici justificare,—
- Și mângâiere de atâtea și atâtea iluzii risipite, ale sale și ale proletariatului mondial.

G. M. Ivanov

CEI DOI DUȘMANI

*Era 'ntr'o zi, la munte, când se topea rășina
Și pirotea pe coaste în coapte erbi sulcina;
Era 'ntr'o zi de vară, la munte într'un sat,
Când cei doi veșnici dușmani—virtutea și păcatul—
Asupra lor privirea o clipă mi-au chemat.*

*În haină străvezie, spre casele din vale,
Din des brădiș păcatul se întorcea agale
Și-avea atâta farmec în toate de-ai fi zis
Că'n sat pădurea însăș trimis-a 'n clipa ceea,
Să-și plimbe frumusețea, văraticul ei vis.*

*Afară la o poartă, de sine încântată
Își lăuda virtutea, viața ei curată;
Când însă mai deaproape făptura i-am văzut,
Privirea întorcându-mi m'am întrebat cu groază:
Ce caută pe lume un chip așa de slut?*

*În satul dela munte când din pădurea deasă
Se întorcea păcatul și-afară la o casă
Își lăuda virtutea posomorâții ani,
În satul dela munte când i-am văzut deaproape
Am înțeles ce-i face deapururea dușmani.*

G. Rotică

GORUNUL

Caii lăsară drumul mare ce duce la târg și cotiră la stânga pe apa Luncăvățului. Șoseaua se întindea îngustă și cenușie ca o trambă de cânepă.

În fundul trăsurei ședea boier Ștefan în voie, înconjurat de cumpărăturile ce făcuse la oraș. În hainele lui aibe de vară, cu pălăria neagră, lată în margini, cu pielea feței întinsă nu părea de vârsta pe care o avea.

Plecaser de trei zile și dorul de casă și de ai lui, nu-i îngăduia să nu îndemne vizitiul la drum.

Șoseaua cotea pe sub coastă și în stânga se prăvălia în râu. Trecu de conacul Măldărescului, mai trecu prin albiile câtorva pârâiașe pe cari stăpânirea nu se mai îndura să facă podețe, și intră în hotarul moșiei.

De ce se apropia de casă cu atât aerul părea mai proaspăt și pe atât se înviora.

Cu ochi grijulivi cătă spre moara de la deal în care cele trei pietre măcinau porumbul moșiei, și cercă să deslușească dacă apa-i oprită pe scoc.

Ajunse la cârciuma dela trei fagi unde chiriașul îi dădă bunăziua, și trecu de ciutura cu apă limpede, adusă pe olane de sub coastă prin cheltuiala lui, spre pomenirea bătrânilor.

În dreapta se întindea Prisaca, pământ rodnic, semănat cu porumb, la care începuse de câteva zile copăitul.

În stânga livedea de prin vârateci se lăsa până în râu.

Boier Ștefan opri caii, se dădu jos din trăsură fiind mai deadreptul de mers pe picioare. Și drumul fusese destul de lung, trei poștii jumătate, popasurile scurte și picioarele bată-le focul, cam amortiseră.

Era repede poteca, dar îi cunoștea el toate cotiturile și toate pragurile cari din loc în loc o opreau.

Pe sub pruni fânul fusese cosit odată și vitele mai păscuseră pe ici și pe colo din cel crescut iar. Mai se opri la un pom, să vadă dacă a legat bine rodul, la altul mai rupse o cracă uscată și cu grija părintelui care îi sădise cu mâna lui, cerceta pe fiecare de sănătate.

„Pe aici iar au fost porcii“ zise el printre dinți și grăbi spre un loc rămat puțin și unde scoarța prunilor părea jupuită.

Dar se liniști, lemnul nu era vătămat.

Luncavățul curgea repede și limpede printre strejuirea de anini a zăvoiului. Puntea îngustă, cu rezemătoare lustruită, ducea până la mijloc unde se rezema pe un trunchi de copac, iar de acolo începe alta până la mal.

Mai stătu să răsuflă puțin.

Își scoase pălăria și cercetă vărzăria ce se întinde până sub coastă.

Șirurile de foi albastre se întretăiau în fel de fel de chipuri după cum te așezai să le privești. Din loc în loc strica simetria câte un lujer obraznic de hrean, iar mai în fund închidea privirea perdeaua galbenă a unui șir de muștar.

Și iar porni încet înainte, trecu pe lângă moara conacului, moară batrână, plecată într-o rană, dar destul de stăpână pe vâna de apă ce-i mână piatra, și pe lângă povarna ale cărei incueturi și lacăte erau la locul lor.

Coti apoi la dreapta de unde suișul se făcea mai aspru.

Aci se înfățișa privirilor lui Gorunul secular mândria lui și a moșiei, care ținea cu rădăcini adânci și vâjnoase întregul podiș al conacului. Din loc în loc pământul prăvălit de ploi lăsa la lumină crâmpee de rădăcini noduroase ce păreau încheeturile unei mâini uriașe infipte în coasta dealului. Sus pe culme, trunchiul gros cu coaja brăzdată de suferințe și ani, purta cu fală măreața și grozava podoabă a frunzelor.

Câte n'a văzut bătrânul gorun petrecându-se sub adăpostul lui?

Cați vânători nu și-or fi odihnit copoi și osteneala sub el, cați drumeți întârziați n'au gustat din răcoarea umbrei lui întunecate!

Poate pe vremuri a ascultat, martor fără grai, isprăvile ce puneau la cale răsvrățiții împotriva legilor omenesti ce le păreau nedrepte, poate mulți și-au dat suflarea de pe urmă în apropierea trunchiului lui, și cine știe dacă pe vremuri, în tinerețe, n'a adăpostit pe voinicii slugerului Tudor de pe Jii.

Și gândul boierului Ștefan se ducea când mai departe, când mai aproape de zilele lui.

De câte ori nu se oprea sub el în după amiezile de vară și singur se sfătuia cu mintea lui, chibzuind cum să-și așeze

gospodăria pe temelii mai puternice, cum să pregătească mai bine fericirea copiilor lui. Și hotărârile ce luase sub oblăduirea gorunului nu au fost rele, norocul le prefăcuse în belșug, cu prisosință.

Moșia căutată cu grijă și îmbunătățită din an în an îi indestula nevoile.

Pădurea o cruța mereu, iar livezile se întinereau în fie ce toamnă cu puiți proaspeți și slobanogi care prindeau puteri văzând cu ochii și rodeau însutit.

Greutăți avea destule: băeții, deși isprăviseră cartea la București și-și luaseră singuri sborul, totuși din când în când mai trebuiau ajutați.

Inceputurile vieții sunt grele și bătrânul dădea cu voie bună, amintindu-și de amărăciunile tinereții lui.

Dar acum putea fi liniștit.

Deschise poarta curții, câinii bătrâni îi săriră înainte șelălăind de bucurie, îi domoli cu mâna și ajunse pe pragul casei.

Câteva trepte lipite de zid urcau într'un foișor acoperit care se prelungea printr'un ceardac ce dădea brâu casei.

Din foișor o ușă cu un canat de stejar se deschidea într'o încăpere mai mare în jurul căreia alte patru odăi alcătuiau toată lumea reculeasă a bătrâneții lui.

Tavanele joase, sobele infundate câte una de fiecare două odăi, văcsuiala mereu improspătată a pereților și scândurile albe, lustruite de vreme, dădeau cuprinsului acel aer de tihnă și de curățenie în care le e dat să sălășluească frunților albite și mișcărilor domoale ale cumineniei bătrânești.

Acolo trăia boier Ștefan, cu cele două fete ce-i mai rămăsesse în casă, și cu slugile lui vechi, ascultătoare și supuse.

Ca niciodată dragă, i se păru astăzi, în după amiază de vară, casa lui.

Se așeză la masa pătrată din foișor acoperită cu o față de cânepă înălbită, și până să-i vie dulceața cu cafeaua, răsuci din tabachera de lemn de nuc o țigară.

O așeză cu tabiet în țigăreta de chihlimbar afumat și aspiră cu patimă primul fum albăstrui.

Inceputurile vieții fuseseră destul de grele pentru el.

Fiu al unui proprietăraș de pe apa Bistriței, s'a încumetat să ia cu arendă o moșie mare din împrejurimi. Câtă grije n'a avut atunci și câtă frământare de suflet n'a irosit până să facă pasul acesta însemnat pentru puținii galbeni ce-i luase dela bătrânul lui.

S'a increzut însă în cele din urmă în hărnicia de care se simțea în stare, și în sfaturile părintelui Dinu, un unchiu dinspre tată, care i-a spus când stetea în cumpănă: „Nepoate, omului cinstit și sârguitor, Dumnezeu îi stă într'ajutor“.

Și așa a purces la treabă și așa a fost.

Moșia era bine căutată, oamenii, fie dijmași, fie clăcași, socotiți cu dreptate, anii mănoși se perindau unul după altul iar starea lui Ștefan se imputernicia, se infiripa pe fie ce toamnă.

Căsătoria lui cu o fată de chiaburi din vecinătate, îi aduse nu numai potolirea svânturărilor tinerești oprindu-și toată dragostea asupra unei ființe, care i-o răsplătea din belșug dar și o tovarășie înțeleaptă și tot ca el de sârguitoare.

Mijloacele i-ar fi putut îngădui să cumpere chiar moșia pe care o avea în arendă. Stăpânul lua cașturile înainte pe doi, trei ani, banii nu-i ajungeau la Craiova unde erau jocuri de cărți și viața de risipă a orașului mare. Dar îl oprea un gând: era prea aproape de ai lui și nu ar fi stat bine să rămâie averea ce o clădise el, mereu în ochii tuturor; i se părea înavuțirea lui prea grabnică și ar fi deșteptat prea multă pizmă printre cei cari îl știuseră cum a început deși la urma urmei nimeni nu i-ar fi putut bănuî nici cinstea nici omenia.

Și n'a cumpărat boer Ștefan moșia de pe apa Bistriței, lucru care de altfel l'a costat mult, tot restul vieții; dar sunt gingășii sufletești, cari spre cinstea neamului omenesc, tot se mai arată în unele vieți câte odată.

Hotărit să-și facă aiurea cuibul, a găsit pe apa Luncă-vățului moșia de acum, i-a plăcut așezarea ei, deși nu era prea rodnică, dar ce se gândea el: cu zile și stăruință totul se prefăce în bine.

A cumpărat-o, a plătit-o în poli de aur după vreme și s'a așezat temeinic pe muncă.

A trecut an după an.

Băeții i-a trimis la București în cel mai bun internat la Bucholtzer, urmând la liceul Sfântului-Sava.

În fie ce toamnă îi ducea cu trăsura până la Pitești și de acolo cu trenul.

Le cumpăra tot ce le trebuia, îi da în seama directorului și împăcat se întorcea iar la moșia lui.

Lumea satelor pe vremea aceia trăia departe de orice preocupare politică. Stăpânirea făcea ce vroia, hotărârile ei se aplicau mai bine, mai rău, după cum se pricepeau să le

așeze prepușii cârmuirii și după cum erau de dibaci su-
pușii să le ocolească.

Oamenii de seamă printre cei ce trăiau la țară, puțini.
Boieri de oraș ciubuccii, îmbăcsiți de rele și muceziți de
civilizație grecească, destui.

Tineretul renovator care începuse să se miște, pătimaș
iubitor de țară și de mai bine, puteau găsi mai ușor în
lumea orășenească elemente care să-l ajute în mișcarea ce
o întreprinsese pentru deșteptarea neamului, dar oameni
care să glăsuiască în numele păturei imense de la talpa
casei, nu prea erau. Și pentru că fiecare județ urma să dea
deputați din toate treptele pentru divanul ad-hoc, numele
lui Ștefan începu să adie pentru cei ce găseau cu cale să
se sinchisească puțin și de treburile obștești.

I se vorbi lui Brătianu de el, și acesta dori să cunoască
pe proprietărașul de pe Luncăvăț despre care auzise nu-
mai bine.

Și boer Ștefan fu alesul țăranilor din județul lui.

Îi trecu prin fața ochilor deschiderea divanului, solem-
nitatea și însemnătatea acelei adunări, mulțimea însuflețită
a deputaților și strălucirea reprezentanților puterilor streine,
acoperiți de fireturi cu piepturile pline de cavalerii.

Vede balul domnesc și minunata splendoare a sărbăto-
rilor la care luase parte și amintirea atâtor clipe înălțătoare
îi umezesc ochii.

Dar boer Ștefan rămase acelaș. În hainele lui albe,
croite europenește, pe care nu le-a părăsit nici odată, își
purta plin de stăpânire statura înaltă, dreaptă, privirea de-
schisă, cu acea nobleță pe care numai generațiile stăpâni-
torilor de pământ o dau urmașilor, cu acea încredere în
sine și cu acel suflet de neatârnat pe care iarăși numai
proprietarii și cultivatorii de pământ îl au.

Cafeua cu caimac, în ceașca poleită luată din bălciul Rau-
renilor, își înălța aroma.

Sorbi din ea cu poftă, mai trase din țigară și apoi printre
verdeața hameiului ce se involbura pe stâlpii foișorului,
privi spre Prisaca.

Pe coastă se cobora încet cireada vitelor curții, vacile
vinete românești puține la trup, cu coarne mici, dar răb-
dătoare și spornice, boii munteni scurți în picioare cu părul
sbârcit dar vânjoși și în fine bivolițele greoaie ce legănân-
du-și pânțele pline, veneau cu boturile întinse.

Pe nesimțite amurgul își lăsa valurile, aburii la început,

pădurile se întunecau, invinețeau tufele de arbori răslețe pe dâmburi, iar de pe iasul morii veneau adieri răcoroase și umede mirosind a verdeață și a pământ jilăvit.

Pe ulița de lângă curte ce ducea la un cătun de câteva case, se întorceau oameni și femei, care cu coase, care cu furci, dela strâns de fân.

Mai doinea unul din frunză de salcie, ușor ca o îngânare ce se șterge, mai spârgea tăcerea un râs sglobiu de fată.

Ceasul acesta plin de taină al domolirii trudei omenеști se împreuna cu odihna vietăților și cu liniștea prielnică a firii.

Boer Ștefan se uita pe cer și căutând spre stânga unde culmile se topeau în șes, văzu o dungă de nori închiși.

Privirea i se încruntă și ochii lui de șoim bătrân deslușiră o geană de fulger frânt.

Acum urcă scara și logofătul moșiei, moș Enache, cu căciula în mână, așteptând porunci pentru a două zi.

— Enache, mâine ne plouă, a fulgerat la cornul caprii. Vezi de fân.

Logofătul plecă. Pașii lui făcură să scârțae treptele casei, răsunară pe podiș și se afundară în iarbă.

Se făcea seară.

De departe un chihurez arunca țipătul lui ca un semn de întrebare: Hu-hu, Hu-hu.

Acum câțiva ani am trecut iar pe valea Luncăvățului. Boer Ștefan murise de mult. N'a suferit, nici n'a bolit; s'a stins ca o candelă, fericită moarte a bătrânilor.

S'a simțit într-o după amiază rău, a stat în pat și către seară, a rugat pe cei din jurul lui să-l lase să iasă în foișor.

— Dacă mor, vreau să mai văd odată moșia.

Și a eșit bătrânul în foișor.

A respirat adânc atât cât îi mai îngăduiau puterile, cu nesațiu. S'a uitat de jur împrejur cât putea vedea cu ochii, a trecut dela pădurea Broștenilor, pe lunca de lângă casă, pe liveada dela fagi, pe Prisaca, a crezut că vede Poiana și Groapele, a văzut lunca Iancovească și s'a oprit în grădinița din fața casei unde un păr sădit de el își întindea ramurile și unde brazii bătrâni acum, steteau de veghe ca niște străjeri neadormiți.

Apoi a simțit o oboseală în tot trupul, a intrat în casă s'a așezat iarăși în pat, și-a închis ochii.

Feciorii lui risipiți în lume, mai veneau din când în când

vara pe la conac. Ședeau o săptămână, două, se plictiseau și plecau. Doi dintre ei, cei mai de seamă s'au prăpădit de curând.

Tocmai când mi se povestea aceasta, suiam încet urcușul care ducea la curte.

— Și gorunul boerului, gorunul care ține toată coasta nu mai are mult.

Cu adevărat, gigantul care cu strășnicia lui oprise prăvălirea întregului platou pe care era toată gospodăria boerului Ștefan, fusese trăsniț.

Focul ceresc îi rupsesse două din cele trei brațe care îi alcătuiau coroana, se scoborâse capricios tocmai pe partea dinspre vale.

Carbonizarea se lăsase ca o ederă de nenoroc pe trunchiul uriașului și se împrăștiase pe nervurile rădăcinilor golite de pământ.

Mi s'a părut atunci că zadarnic mai cearcă gorunul rănit să oprească masa imensă a podișului.

Va muri și el într-o zi, în slujbă, împotrivindu-se pentru cea din urmă oară la prăbușirea priporului, pe care apele îl săpa, apele nivelatoare și totuși dătătoare de belșug, apele cari vor prăvăli ceeace o viață întreagă de om a clădit și așezat, peste trunchiul gorunului trăsniț, tovarășul, sprijinul, icoana boerului Ștefan, și-a unui veac întreg.

N. Budurescu

APUS DE IARNĂ

*Brodade sălciile 'n promoroacă
In calmă rugă frunțile-și prosternă..
Pe când a soarelui oarbă lanternă
Din vârful unui deal razele-și joacă.*

*In sânul unui dâmb alb ca o pernă
l'un trunchi în care-o ghionoe toacă...
Și-un cer opac și rece de găoacă
Se surpă peste liniștea maternă.*

*Doar Inserarea, schioapă și săracă
Târânda-și pași'n șovăiri bolnave
Pe vânăta întinderilor placă*

*A'ncremenit, în vânt cu mâni schilave:
Roș, Soarele, s'a spânzurat de-o cracă
Holbând în gol privirile-i puhave...*

Ion Ojog

CONSIDERAȚIUNI IN PREAJMA SIMBOLISMULUI

Veșnica perindare a școlilor literare e un spectacol trist pentru cei cari, în artă ca și pretutindeni, sunt în căutarea adevărului unic și absolut. O școală literară cu formula ei estetică și cu realizările ei artistice nu e decât exponentul care înflorește din agitațiile oarbe ce se încrucișază în adâncurile sufletului contemporan; dar acest suflet nu rămâne niciodată identic cu sine și această improspătare constituie tocmai vitalitatea lui. Cum rămâne atunci cu capodoperele trecutului? Ele sunt răvașul, pe care ni-l trimite de peste veacuri un *alt* suflet? Înseamnă oare pentru aceasta că sunt condamnate la moarte? Nu; căci cele două suflete — unul cristalizat în opera trecutului, celălalt trăind în actualitate — sunt departe de-a se deosebi esențial. Amândouă conțin aceleași elemente; ceea ce le deosebește sunt raporturile ierarhice cari subordonează pe unele altora, scoțând azi pe primul plan ceea ce ieri era o simplă virtualitate și vice-versa.

Iată dar posibilitatea, poate și nevoia, unui fel nou de critică literară ¹⁾: aceea care va renunța la cercetările nefârșite impuse de metoda istorică a sec. XIX și se va mărgini să actualizeze creația artistică a trecutului prin scoaterea în evidență a celui caracter tocmai, care se află azi pe primul plan. Critica n'ar fi deci, în această ipoteză, decât „un organ de revivificare“ al operei literare. Evident, lucrul trebuie de aproape studiat, fiindcă articolul citat e doar o schiță. Iată-ne, ori cum, tot așa de departe de preceptele unei anume estetice metafizice însetate de *absolut* ca și de temeritățile unor june personaje din literatura franceză de azi.

Nu există frumusețe eternă — scrie J. Epstein — nici imagine poetică durabilă. Racine care oferea primilor săi auditori imagini numeroase și neașteptate nu mai înseamnă pentru noi decât platitudine ²⁾.

1) Cf. GABRIEL BRUNET. *Sur la critique* — *Mercur de France* — 15 Avril 1922.

2) Cf. ANDRÉ THÉRIE: *La nouvelle théorie du lyrisme*. Revue de Genève. Février. 1922. Autorul examinează așa-zisa estetică a futurismului, exprimată în cartea lui J. Epstein: *La poésie d'aujourd'hui*. Paris, La Sirène).

Vom continua dar să gustăm, într'un fel sau altul, creațiunile reprezentative ale sufletului înmormântat în trecut; dar nu vom mai putea scrie altele, cari să le sëmene ai-domă; vom scrie *nou*, fiindcă cele mai elementare cerințe ale psihologiei omenești așa vor; și mai ales vom scrii *nou*, fiindcă vom simți *nou*. În poetica psihologie a lui William James — ale căruia vederi au mai mult decât o apropiere întâmplătoare cu idealul simbolist — lucrul acesta se găsește expus cu autoritate și convingător.

Astfel de la un an la altul, vedem lucrurile în lumină nouă. Irealul devine real, interesantul insipid..... Unde e sensul misterios și profund al lui Goethe? sau puterea acestei pagini din John Stuart Mill? ¹⁾

De lucrul acesta romanticii și-au dat seama; și pentru a nu ne urca până la vestitele prefețe ale lui Victor Hugo — prefața lui *Cromwell* mai ales — e suficient să cităm două rânduri din cartea unui târzielinic istoric al romantismului:

«Noi, descoperim în raporturi mai complexe un farmec misterios care scapa urechii strămoșilor noștri, și alcătuim, după aceste raporturi, ritmuri expresive și pitorești, cari i-ar fi rănit dureros.» ²⁾

Romanticii — dar simbolistii? Moștenitori ai naturalismului fotografic — «această etalare dejosnică realitate, această afectare de posomorâtă desnădejde, această desfidere a tuturor formelor idealului, acest desgust de a trăi și a lucra» cum îl descrie René Doumic ³⁾ — noutatea lui a fost cu atât mai violentă, față de violența dogmatică a naturalismului. E suficient să parcurgem publicațiile periodice ale vremii pentru a ne da seama de conflictul aprig care s'a desbătut — cu o exagerată deslănțuire de patimi și de instincte contradictorii — între avant-garda temerară a tinerilor dela 1880 și inerția neînțelegătoare a înaintașilor.

André Barre ne povestește un episod expresiv al acestei lupte de reintronare a idealismului în literatură: cu prilejul unei reprezentări a lui *Lohengrin* de către Ch. Lamoureux la Eden-Théâtre — Wagner devenise o obsesie — poliția interzice piesa; și atunci — o, istoria care se repetă! — faimoasele «soirées d'Hernani» reinviază:

1) WILLIAM JAMES. *Précis de Psychologie*. Trad. Baudin et Berthier. IV-e éd. Paris, Rivière éd., 1915.

2) GEORGES PELISSIER. *Le mouvement littéraire au XIX-e siècle* Hachette, 1889. p. 118.

3) RENÉ DOUMIC. *Réponse au discours de réception de H. Bergson* p. 53.

Aceste reuniuni muzicale se sfârșesc prin țipete, urlete și lovituri. Se dau lupte de stradă pentru a semna publicului reîntoarcerea triumfală a idealismului.¹⁾

Căci simbolism—idealism—iată cea mai perfectă rimă din câte se cunosc. Incercarea silnică de a reduce fondul creației literare la fotografie — ceea ce presupune excluderea naivă și absurdă a factorului subiectiv-personal, adică uciderea poeziei—dogmatizarea și mai absurdă a unei Poetice și a unei versificații imutabile ca divinitatea, iată o lege al cărei contract cu eternitatea e foarte atacabil. Bravura aristocratică a Parnasienilor devine mit²⁾; cinismul trivial al ciracilor lui Zola, de asemeni; orgoliul a-tot-știutor al pozitivistilor materialişti devine caricatură, iar ochiul, care echivala esența lumii cu materialitatea ei aparentă, se ascute și pătrunde dincolo de material și aparent, în plin necunoscut:

Positivisti se înșelără, crezând că pot explica Întreg Cunoscutul făcând abstracție de Necunoscut.... Să fie bine înțeles: e doar o abstracțiune provizorie. Căci misterul nu e exterior realului, ci e în inima lui chiar; Necunoscutul nu se mărginește să dea ocol Cunoscutului, ci îl pătrunde.³⁾

Toată materialitatea aparentă nu e decât un prilej pentru Simboliști, un prilej ce deslănțuește Întreg dinamismul interior al poetului și având drept țintă expresia unui adevăr sufltesc, adânc, mistic. Tancrede de Visan — autor al unei lucrări esențiale asupra simbolismului — ne dăruiește un exemplu caracteristic: arunci o piatră 'n lac și o infinitate de cercuri și ondulațiuni se nasc, se sbuciumă, se pierd încet, multă vreme după ce piatra a dispărut în adânc. Naturaliștii rămân totuși la descripția fastidioasă a pietrii; simbolistii o neglijează.⁴⁾ Vorba faimoasă a lui Fr. Amiel «peisaigiul e o stare de suflet» pentru simbolism e creiată. *Inefabil, inexprimabil, impalpabil, insondabil*, iată noțiunile ciudate, cari după 1880, prilejuesc toate caricaturile imaginabile, în același timp în care se așează trainic, poate etern, la temelia estetice simboliste și a oricărei estetice posibile în viitor.

1) ANDRÉ BARRE.—*Le symbolisme*.—Jouve et Cie, 1911, p. 18.

2) Cf. LÉONCE de LISLE — *Poèmes barbares* — Famosul sonet «Les montreurs», mai ales.

3) ANDRÉ BEAUNIER. *La poésie nouvelle* — Paris — «Mercure de France» 1902, p. 19.

4) TANCREDE de VISAN — *L'attitude du lyrisme contemporain* — Paris — «Mercure de France». 1911 p. 442.

Dar forma! In poezie. Parnasienii respectau ca literă de evanghelie faimosul *Petit Traité de Poésie française* al lui Théodore de Banville, care ni se pare azi o glumă nespuse de comică. Pentru Banville tot ceea ce spune despre rimă e „lege”; și iată ce spune, după ce citează întreaga odă a lui S-te Beuve, *A la rime*:

Cine va fi citit bine aceste versuri va ști ce înseamnă *Rima* (sic!) și, de asemeni, ce înseamnă versul francezesc, căci *Rima*... este unica armonie a versului, ea e tot versul... De aceea *imaginația Rimei* este cea dintâi dintre calitățile ce constituiesc un poet.¹⁾

Dar asta nu-i nimic:

Fără consoană de sprijin nu există Rimă și, prin urmare, nici poezie.²⁾

Transcriu aici mai jos două capitole din Banville:

Licences poétiques. Il n'y en a pas.

De l'inversion. Il n'en faut jamais.

Atât. *Rima* majusculă a lui Banville ne apare ca o divinitate ursuză și fatală, ca un Jupiter antic, purtător de trăsnete; ca și el *Rima* este „une *Loi* (sic) absolue, comme les lois physiques.”³⁾

Oare un asemenea despotism de fond și formă nu justifică și oarecum, scuză, până și cele mai caricaturale temerități ale Simbolismului? Și Simbolismul nu e numai temeritate caricaturală. Adânc în acord cu cerințele ideale ale vremii, interpretând poetic intuiționismul mistic al lui Bergson⁴⁾, Simbolismul adâncește în interiorul obscur al sufletului liric romantică și interzice definitiv pentru posteritate adoptarea altei formule poetice decât aceea a poeziei interioare și mistice. Chiar excesele multiplelor cenacle post-simboliste de azi... «humanismul, unanimismul, integralismul, naturismul, paroxiștii, spiritualiștii, neo-clasicii, impulsionismul, intimismul, primitivismul, futurismul...» etc.,⁵⁾ nu fac altceva decât să pledeze, fie și stângaci ori naiv, în favoarea aceleași necesități poetice de a crea un univers nou, interpretând subiectiv aparențele.

1) TH. de BANVILLE. *Petit Traité de Poésie française*. Paris. Charpentier, 1891. p. 47.

2) Idem. p. 57.

3) Idem. p. 59.

4) Cf. T. de VISAN. op. cit. cap.: *La philosophie de M. Bergson et le lyrisme contemporain*.

5) GUSTAVE LANSON. — *Reflexions d'un vieux critique sur la jeune Littérature*. — Revue des deux Mondes 1 Déc. 1921.

William James, în capitolul psihologiei sale intitulat «Curentul conștiinței» găsește că adevărata valoare a imaginii nu stă în elementele quasi-materiale cu cari se înfățișază conștiinței; există anume «harmonice psihice» cari dau notei dominante—imaginei—tonalitatea ei veritabilă, calitatea ei misterioasă. Acest «ciucure al conștiinței» e alcătuit dintr'o infinitate de raporturi obscure ce se încrucișază în adâncurile inconștiente.

Ne putem închipui asemenea „ciucuri de conștiință“ și pentru obiectele materiale; și atunci întreg fondul simbolismului ar rezida în ipoteza psihologului englez. Căci tocmai acest *dincolo* de conștiință și de aparență materială constituie fondul simbolismului; acest *dincolo* invizibil care condiționează, ca o divinitate, Universul sufletesc și fizic, pe care simbolismul îl percepe prin intuiție, îl face sensibil și *prezent* prin instrumentul lui de expresie, prin *simbol*, adică printr'o acumulare, incoherentă aparent, de imagini sugestive.¹⁾

Vasile Munteanu

¹⁾ Intru cât privește definiția *simbolului simbolist*, căci simbolul romantic e mai mult o alegorie—cf. *T. D. Visan*. op. cit., cap: Maurice Maeterlinck et les images successives.

CRONICA SOCIALA

NOII SENATORI DE DREPT ȘI VOTUL UNIVERSAL

„Un popor consultat poate cel mult să arate ce guvern i-ar plăcea, dar nicidecum ce guvern i-ar trebui”.

H. Taine

Prin noua Constituție s'au creat o sumă de senatori de drept. — Cu ce scop? S'a vroit oare ca prin această știrbire a suveranității poporului să se vâsleze în spre așa numita *representare profesională* care — după cum ne spune D-l profesor Anibal Teodorescu — nu ar fi decât un «compliment logic și necesar al celeilalte reprezentări, *representarea proporțională*»?

Se prea poate. — Neîndoios însă este că, introducându-se în Senat *representanți* nealeși de poporul suveran, s'a urmărit ca măcar în aceasta a doua Cameră să se audă glasurile aceloră, care deși foarte destoinici, nu ar avea darul de a putea fi socotiți vrednici și unși în frunte cu sfântul mir de către mulțimea a tot stăpânitoare.

Ce însemnează aceasta? Că poporul este crezut vrednic de a-și alege pe cei mai buni ai săi reprezentanți? Nu, nicidecum. Aceasta mai curând însemnează că în drumul aleșilor națiunei se încearcă a se ridica vechile zăgazuri, care să țină în respect svăcnirile prea furioase ale demagogiei. Aceasta însemnează că de aici înainte și la noi, ca și în Italia și Anglia, cei din aristocrația meritului, care nu sunt în stare să se încovoale în fața patimelor josnice ale mulțimei, — vor avea puțința să-și spună cuvântul într'un corp legiuitor neizvorât măcar în parte din voința poporului suveran.

Bineînțeles că această neîncredere în maturitatea politică a mulțimii nu pot cei în drept să o mărturisească față. Ea însă se înrădăcinează în mintea oricui caută să vadă cum s'au petrecut lucrurile chiar acolo unde se crede că a dăinuit cea mai vrednică de invidiat guvernare a poporului prin el și pentru el. Și când spun aceasta, mă gândesc la străvechea Atenă, unde toți autorii sunt de părere că s'ar fi răsfațat democrația cea mai luminată. Ei bine, și acolo, într'un cadru foarte restrâns, și ca teritoriu și ca populație, ceea ce este foarte favorabil pentru practicarea democrației, — au fost rând pe rând condamnați: Miltiade, eroul dela Marathou, mort în temniță, Aristide cel drept, Temistocle, eroul dela Salamina și Cimon, învingătorul Perșilor, toți aceștia fiind pedepsiți cu exilul.

Au fost oare atenienii aceștia mari în adevăratul înțeles al cuvântului? Au adus ei însemnate servicii patriei și poporului atenian? De sigur. Cel puțin așa ni-i arată toți istoricii. În acest caz, pentru ce i-a tratat cu atâta vitregie luminata democrație ateniană? Pentru că, așa cred eu, — mult lăudata democrație ateniană n'a fost nici luminată, nici conștientă. Într'alt fel, — adică acordându-i brevetul de capacitate, — ar trebui numai decât să răsturnăm tot ce se spune în is-

torie despre Miltiade, Temistocle, Aristide și Cimon, — și să'i socotim drept niște netrebnici, buni numai de aruncat în carceră sau în exil. Căci, una din două: sau acești Atenieni au fost cu adevărat mari, și în acest caz democrația ateniană a fost cu totul inconștientă; — sau democrația ateniană pe drept i-a încarcerat și surghinit, — și în acest caz istoria minte când li ridică în slava cerului.

De altfel, și la noi se poate aplica acest raționament. Căci și la noi sunt oameni politici și ziarști mulțime, care cu sete au cerut de zor votul universal. Ei bine, — foarte mulți dintre acești ziarști și oameni politici, deși în vremea hulitelor colegii au făcut politică militantă, și uneori au fost aleși chiar în opoziție, — astăzi când au în fine acest mult dorit vot universal stau cu totul departe de luptele electorale, unii din ei după ce au îndurat una sau chiar două căzături. Au judecat ei bine atunci când, au cerut votul universal, susținând că poporul este destoinic să aleagă pe cei mai vrednici? În acest caz, verdictul rostit prin trântirea lor la alegeri, îi descalifică și li aruncă în rândul *non-valorilor* pe acești repudi-ați amănți ai poporului.

Altă încheere nu încapе aci. Afară numai dacă, revenind asupra primei lor păreri, ei ar fi dispuși să susțină acum că poporul nu este destoinic să pue mirul pe fruntea celor cu adevărat vrednici. Dar nu. Acești îndărătnici admiratori ai votului universal, — abia scuturându-se de praf, nu încetează să cânte imnuri de laudă poporului suveran, slăvindu'i priceperea și iscusința întru a judeca și deslega problemele politico-sociale, și întru a'si alege pe cei mai corecți și mai meritoși reprezentanți. De aceea, cred că foarte ciudată este atitudinea acestor ziarști și oameni politici, care uitându-se foarte cu jind în spre arena politică, nu cutează să se mai avinte într'ansa, cu toate că astăzi au în fine la îndemână acel vot universal, după care atâta amar de vreme au tot suspinat, și fără de care spuneau că nu puteau să pătrună în parlament adevăratele valori morale și intelectuale ale țării. De aceea, cred că perfectă dreptate are Faguet, care comentând pe Platon, ne spune:

«Trebuie să conchidem că democrația, judecând după exemplul Atenei, este un foarte rău stat politic, de vreme ce căpeteniile ei cele mai ilustre sunt totdeauna rău judecate de dânsa. Căci, din trei lucruri unul trebuie să fie adevărat: sau că democrația își alege șefi care sunt niște sclerați, și pe care ea se vede nevoită să'i lovească; — sau că își alege șefi atât de incapabili, în cât ei o fac mai feroce în loc s'o civilizeze; sau că democrația, când nu a fost oarbă, se grăbește să devie nerecunoscătoare; — și nici una din aceste nu este nici spre lauda democrației, nici de natură să ne facă să o dorim».

Și lucrul acesta nu e de mirare, căci adaugă același scriitor: «Democrația are cultul și idolatria incompetenței și se ferește de competență ca de un vrăjmaș. De aceea, democrația constă în a nu ține seamă de cei, cari au studiat știința guvernării și în a nu ține seamă de cât de toți ceilalți. Într'adevăr, ea transportă suveranitatea dela cei mai înțelepți la cei mai numeroși. În gloata acestora cei mai înțelepți și cei mai învățați sunt ca și cum nici nu ar fi, — și rezultatul operațiunii este că i-a suprimat, ca și cum i-ar fi exilat. Democrația deci are drept obiect, și chiar drept unic obiect să suprimе competența și să o înlocuiască prin însuși incompetența. Aceasta este să încredințezi o lucrare unuia, care nu știe să o facă;

aceasta este triumful incompetenței; aceasta este incompetența declarată competentă cu excluderea oricărei competențe.

Și, din nefericire nu într'altfel se petrec lucrurile ori unde cele mai de frunte interese ale Statului sunt în întregime date pe mâna necoptului și nevretnicului popor suveran. Așa, de pildă, în Franța foarte mulți dintre cei mai de frunte oameni politici, cari iubesc poporul, dar urâsc unelirile demagogiei, s'au văzut nevoiți să se retragă în fața fleacurilor și a negustorilor de vorbe goale. Și cum să nu se întâmple astfel, pe câtă vreme acolo, ne spune Gustave Le Bon:

«Opiniile și voturile alegătorilor sunt în mâinile comitetelor electorale, ai cărui conducători sunt de cele mai multe ori cărciumarii, foarte cu trecere la lucrătorii, cărora ei le dau pe datorie».

Cum să nu se întâmple astfel, pe câtă vreme ne spune Charles Gide: «În Franța puterea electorală a cărciumarilor este așa de mare în cât ei totdeauna au putut să facă să cadă toate proiectele de lege, care tindeau la limitarea numărului de cărciumi. Este sigur — adăugă Gide — că numărul cărciumarilor din Franța (aproape de 500.000, iar distilatorii, aproape de un milion) este nebunesc și că această corporație, care este una din cele mai mari puteri ale Statului, constituie prin ea însăși o mare primejdie publică».

De aceea, nu'i de mirare că sub apăsarea acestei formidabile coaliții de cărciumari și distribuitori, o mare mulțime din podobaile intelectuale și morale ale Franței și-au văzut cariera politică închisă. De aceea, nu'i de mirare că în al său volum: *Franzezii din vremea mea* sociologul D'Avenel constată următoarele:

«În Camera franceză — de alt fel ca în toate parlamentele din vechiul și din noul continent — se întâlnește un puternic contingent de nulități a căror situație este nezdruincabilă. Și se găsește în țară o respectabilă sumă de indivizi cu desăvârșire proprii, prin capacitățile lor speciale, ca să pătrună în Parlament, — dar care nu pot cu toate încercările repetate, să'i forțeze ușile».

Și sunt mulți scriitori, care confirmă faptul că și în Franța foarte multe capacități sunt alungate din arena politică de către democrația rezemată pe votul universal.

«Democrația — spune Paul Bourget în a sa *Încercare de Psihologie contemporană* — fiind întemeiată pe egalitate, consecința logică a acestui principiu greșit o silește vrând-nevrând să-și aleagă sufragiul universal și direct drept mod obișnuit al reprezentării sale politice.

Și nu'i trebuie mare putere de analiză pentru a recunoaște că și sufragiul vrând-nevrând este vrăjmaș omului superior. Așa că, pe de o parte moravurile democratice nu sunt deloc favorabile dezvoltării omului superior, iar pe de alta legile electorale nu sunt de loc favorabile intrării sale în afacerile publice. De aceea, toate mințile distinse ale Franței contemporane s'au văzut mai curând sau mai târziu puse în afără de recrutarea guvernamentală, sau — dacă cumva au triumfat în contra ostracismului la care îi condamna divorțarea lor de patimile vulgare, nu au obținut acest triumf decât renegându-se pe ei însuși. Ei au fost nevoiți să ascundă această divorțare și să se încatușeze în niște mărturisiri de credințe lipsite de orice sinceritate intelectuală».

Prin urmare, în Franța sub biciul votului universal, oamenii superiori s'au văzut nevoiți sau să plece din arena politică, sau să

se plece în fața celor mai josnice capricii ale mulțimii, silindu-se astfel, pentru a-i intra în voie, să joace cu desgust și cu fațarnicie rolurile cele mai nepotrivite înaltelor lor personalități.

«La Paris, în centru, — spune D'Avenel — alegerile se fac prin afișe și prin întruniri «contradictorii», în care se schimbă discursuri, adesea injurii și câteodată și lovituri. Se mai face și un turneu slugarnic pe la portari, cărciumari și negustorii cu mare clientelă, — pentru a le câștiga bunăvoința. Dar la țară este cu totul altfel.

«Căci acolo nu e de ajuns ca un candidat să cumpere sau să înțrețină agenți care să-i trâmbițeze binefacerile; trebuie să se ostenească și el personal. Sculat dis-de-dimineață, el stăbate satele, înfruntă soarele și zăpada, țâpăie prin noroaiele drumurilor de țară; sare peste păraie, escaladează garduri, condus fiind de un agent, care îl duce să viziteze pe notabili. Adversarii săi fac la fel. Ei intră cu mâna întinsă, cu figura zămbitoare, cu miere pe buze, cu gâtul gata să înghită toate băuturile cu o nesecabilă doză de voioșie și cu o dorință de a plăcea tot așa de aprinsă ca aceea a unui amant plin de iubire și de grije pentru iubita lui».

Și cel puțin dacă cu aceste nenumărate și umiltoare capitulări s'ar merge drept spre succesul electoral! Dar nu. Căci și acolo, ca și pretutindeni este foarte greu de găsit drumul în spre coarda simțitoare a mulțimei.

«Cine ne va arăta motivele popularității? se întreabă D'Avenel. Cine li poate sonda misterele? A căuta să-ți explici popularitatea unora, este tot una cu a căuta să-ți explici pentru ce femeile au purtat rochi cu malacov, și pentru ce nu le mai poartă.

«Unii domnesc în districtele rurale pentru cuvântul că știu să vindece scrântiturile, sau pentru că cunosc personal toți căii sau toate vacile pe o rază de zece leghe. Candidații bogați dau bani cu împrumut că o dobândă foarte mică și se și împrumută dela alegători cu o dobândă foarte mare. Ei devin astfel creaturile datornicilor și ale împrumuturilor lor, care se tem deopotrivă să nu ramburseze și să nu fie rambursați».

Și răul cel mare este că nicăieri luptele politice nu se desfășoară într-o atmosferă mai sănătoasă.

«Cât de puțin prevedeau oamenii, cări au provocat «Declaraarea Independenței» în America și au organizat Republica Statelor Unite — spune Herbert Spencer — că după câteva generații adunările legiuitoare aveau să cadă pe mâna șarlatanilor, că legiferarea avea să fie inspirată de goana după funcțiile bugetare, că acțiunea politică avea să fie pretutindeni viciată prin invaziunea unui element străin, care hotărăște balanța între partide, că alegătorii în loc să judece prin ei înșiși, aveau să fie târați cu gramada la urne de papușeri conducători, și că oamenii respectabili aveau să se retragă din viața politică, alungați de insultele și calomniile politicianilor de profesie».

Și lucrul acesta este confirmat de către toți scriitorii. Așa de pildă Bordeaux analizând cartea lui Ostrogorski: *Democrația și partidele politice*, ne mărturisește: «Din zel pentru binele public Ostrogorski a petrecut 15 ani pentru a studia la fața locului organizarea, funcționarea și isprăvile comitetelor electorale formate în afară de Parlament, în Anglia și în Statele Unite, comitete botezate cu ciudatul nume de *Caucus*, și care pun în mișcare toată mașina parlamentară. Ostrogorski cu o mână de maestru a zugrăvit după natură

portretele de neuitat ale acestor toptangii și detailiști ai influențelor politice, ai acestor samsari de legi, cari exercită o putere secretă, neresponsabilă, și care au devenit în Statele Unite ca și în Franța, adevărații conducători și principalii beneficiari ai guvernării democratice. Căci pe lângă tipurile de viclenie și de răutate pe care omenirea le-a produs dela Cain până la Tartufe, — secolul democrației a mai adăugat încă un tip: politicianul de profesie».

În asemenea împrejurări nu este oare firesc ca politicianul de profesie să lase cu totul în umbră pe omul cu adevărat superior? De altfel, oricine, judecând cât de puțin poate foarte lesne să pricăpă că simplista mentalitate a mulțimei nu poate să deosebească pe omul superior din noianul de secături și de demagogi. Și această deosebire este cu atât mai anevoie de făcut mai ales astăzi. Căci, ne deslușește Faguet în a sa scriere: *Socialismul în 1907*:

«Mai înainte, în starea de civilizație mijlocie, un om, același om, este și savant, și orator, și om de Stat, și general iscusit. Era cât se poate de firesc ca acest om să fi fost recunoscut de poporul întreg drept un om superior, drept un *aristos*».

Și astăzi?

«Astăzi — adaugă Faguet — în starea de civilizație foarte perfecționată sunt desigur oameni superiori, dar ei nu mai izbesc ochii mulțimei, și ajung de nedeosebit. Și aceasta numai din pricină că civilizația însemnează numai decât diviziunea și subdiviziunea neîntărmurită a muncii și a aptitudinilor. De aceea, în vremurile noastre un om foarte bine înzestrat, dacă este savant, nu va fi orator, nu va fi administrator, dacă este administrator, nu va fi general, dacă e chimist, nu va fi diplomat, și așa mai încolo. Cu un cuvânt, astăzi oamenii superiori, supraoamenii nu pot fi decât specializați, ei sunt limitați, și fiind limitați, cu toate că sunt tot atât de mari ca cei de altădată, ei nu pot să pară mari în ochii mulțimei. Cum vrei ca mulțimea să socotească drept om superior pe omul care, printr-o fatală necesitate a civilizației, nu reprezintă decât o zecime dintr'un om? Pentru mulțime omul superior este omul universal, și în starea noastră de civilizație înaintată, omul universal ne mai existând și ne mai căutând să existe, — om superior nu mai este pentru mulțime. De aceea, ea cu nedumerire conchide că oamenii prețuiesc unii cât și alții, și că nu este de făcut altceva decât să aleagă pe cei cari li plac».

Se naște înăa întrebarea: Dacă democrația rezemată pe votul universal nu poate să deosebească pe oamenii cu adevărat superiori, poate ca cel puțin să și aleagă drept reprezentanți pe cei cari cu adevărat li sunt pe plac? Nu, nu este de crezut. Și când răspund astfel, mă gândesc la faptul că cel puțin la noi unde avem și alfabetism și *scrutin de listă*, acest lucru este cu neputință.

«Ne știind citi și scrie — spune cu dreptate D-l Xenopol în studiul său din *Arhiva pentru Știință și Reforma Socială* — alegătorul nu va putea vota cu scrutinul de listă după conștiința lui, fiind obligat a se supune alegerii făcute de diferitele partide prin alcătuirea listelor respective, ce se pot deosebi prin semne sau culori, alegătorul neștiitor de carte neputând vota decât după semne, va fi obligat să voteze lista întreagă, conștiința și voința lui fiind astfel siluite în profitul unor candidați, cari n'au simpatia și încrederea lui. Aceasta duce la falsificarea votărei și la consfințirea pur și sim-

plu a unor alegeri făcute în prealabil de organizațiile politice de partid și impuse astfel marelui majorității a alegerilor».

Prin urmare, sigur este că la noi, multumită analfabetismului și scrutinului de listă, — alegătorul îndeobște nu poate să voteze pentru un anumit, sau pentru anumiți candidați. — ci este pur și simplu nevoit să voteze numai pentru un anumit semn, adică numai pentru o listă întreagă. Vreau adică să spun, că marea mulțime a neștiutorilor de carte, neputându-se călăuzi decât după semne, — se află din cauza scrutinului de listă în neputință de a-și alcătui lista numai cu candidații, cari cu adevărat le-ar fi pe plac. Și atât de adevărat este acest lucru, în cât oricine a putut constata, că la noi sub regimul votului universal, nici nu se poate spune că la trecutele alegeri ar fi existat unii candidații foarte preferați, iar alții mai puțin, sau deloc preferați. Abia dacă la o enormă masă de 20-30.000 alegători s'a putut observa o foarte neînsemnată deosebire de vreo 20-30 voturi între candidatul din fruntea listei și între candidatul din coadă. Și încă și această ridiculă deosebire este de multe ori datorită, nu voinței alegătorilor, ci unei simple întâmplări.

În orice caz neîndoios este că suntem departe de vremurile, când sub regimul restrânselor colegii, se putea adeseori vedea că dintre cei doi candidați aflați pe aceeași listă, — unul obține de pildă 400 de voturi, iar cellalt numai 200, sau chiar nici atât. Vreau adică să spun că astăzi când pentru cel puțin 80% dintre alegători, semnul este singura călăuză, nu mai este chip să se mai pretindă că cutare candidat ar putea da listei pe care s'ar afla înscris vre-o cât de puțin serioasă șansă de reușită. Mai curând se poate spune că astăzi la noi candidații sunt în ochii alegătorilor, — nu niște proeminente personalități, — ci niște foarte șterși anonimi, așa precum sunt numerele înșirate la căpătăiurile bolnavilor dintr'un spital. De aceea, nu cred că greșesc, când spun că s'ar putea prea bine, ca sub ochii alegătorilor nici să nu se mai înșire numele candidaților, ci pur și simplu să li se tipărească spre votare numai diferitele semne, rămânând ca în urmă organizațiile partidelor, — potrivit cu numărul voturilor obținute de aceste semne, să fixeze numele și numărul reprezentanților, care urmează să compue Parlamentul.

Oricum însă, este mai presus de îndoială că multă dreptate are D-l Xenopol, când în al său studiu din *Arhiva* ne spune că: «Înainte de toate scrutinul de listă asigură tirania partidelor și a politicienilor de meserie, împiedicând în cele mai multe cazuri valorile independente și care nu pot încheia compromisuri cu organizațiile de partid, ca să se manifeste și să aducă concursul lor în opera de legislație și control a Parlamentului. Greutățile propagandei și ale campaniei electorale în circumscripții prea mari vor împiedica iarăși pe izolați de a putea izbuti fără concursul organizațiilor de profesioniști ai politicii».

Întelegeți?

Pe vremea restrânselor colegii, organizațiile partidelor, oricât de constrângătoare și apăsătoare erau, nu put-au totuși să facă imposibil jocul unor anumite personalități politice. Căci sigur este că pe aceea vreme, organizațiile partidelor trebuiau numai decât să țină seamă de adevăratele valori politice, care oricând și cu un probabil succes puteau să amenințe cu disidența.

Și astăzi?

Astăzi, mai ales din cauza scrutinului de listă, tirania organizațiilor de partid este ajunsă la apogeu. Căci firesc este ca astăzi amenințările și svârcolirile tuturor desidenților și ale independenților să nu poată turbura pe nimeni. Mai ales organizațiile din provincie nu au de ce să mai menajeze nici chiar pe cei, care ar pretinde că posedă darul și meșteșugul de a plăcea în ochii alegătorilor. Căci, încă odată: pentru nici o listă nu ar putea fi de vreun folos faptul că într'ansa s'ar afla tipărit numele cutăriei candidat, care desigur cu nu ar putea să fie de loc observat de pusderia celor 80%, alegători analfabeți. De aceea, cred că la noi intrucâtva ar fi mai preferabil sistemul scrutinului uninominal.

«Scrutinul uninominal — spune D-l Xenopol — e de o mănuire mult mai ușoară pentru toată lumea: el face cu puțință o alegere mai bună și mai lesnicioasă, punând în mai deaproape contact, circumscripția fiind mult mai mică, pe alegători cu toți candidații. Alegătorii vor putea vota oamenii lor de încredere. El face campania electorală mai ușoară, mai puțin costisitoare, permițând și independenților, izolaților să pătrună în Parlament. El scapă, până la oarecare punct, masa alegătorilor de sub tirania partidelor, lăsând câmp deschis și candidaturi'or individuale. În țările, unde analfabetismul e răspândit, scrutinul uninominal e singurul fel de scrutin care face pentru toți cetățenii dreptul de vot o realitate. Prin scrutinul uninominal, fiecare alegător, nevotând decât un singur candidat, grație semnului pus în dreptul fiecăruia sau a culorii alese de candidat, alegătorul neștiutor de carte va putea vota pe acela care are încrederea sa, ceea ce asigură sinceritatea alegerii».

Știu bine că și acestui scrutin uninominal i se aduc nenumărate învinuiri. Așa între altele se spune, că el ar încuraja cultivarea strămtelor interese locale, că ar înlesni corupția electorală și că ar face imposibilă reprezentarea minorităților. Dar nu trebuie să se uite că numai mulțumită acestui scrutin uninominal ar putea să fie reprezentate și minoritățile orășenești, care acum prin scrutinul de listă sunt înecate în gloatele populațiunei dela țară. În orice caz, fapt neîndoios este că prin scrutinul uninominal, alegătorul având să voteze numai pentru un singur candidat, adică numai pentru un singur semn, va fi oricum mai în puțință de a alege pe cel care ar izbuti să-i placă. Zic oarecum, pentru că știu bine, că și în acest caz se vor găsi candidați, care spre a înșela pe analfabeții alegători, nu se vor codii să adopte semne de ale adversarilor modificate și măsluite.

Negreșit că și prin această constatare nu ajungem decât la trista încheiere, că la noi cel puțin înscăunarea votului universal nu se poate deloc justifica, nici chiar dacă avem față de el pretențiuni cât se poate de scăzute. Vreau adică să spun că la noi cel puțin însăr cinarea votului universal nu se poate justifica, nici chiar dacă nu i cerem analfabetului alegător, decât să aleagă, — nu pe cel mai bun, — ci doar pe cel care ar avea meșteșugul de a i se furișa în suflet.

De aceea, cu atât mai mult justificate mi se par stăvilarele, pe care prin crearea senatorilor de drept noua constituție încearcă să le ridice în drumul neascultătorului și nedisciplinabilului curent al votului universal.

TEATRU

D. Caton Theodorian. *Stăpâna* piesă în trei acte.

Tecla Balaș, fiică de boer, devenită, în urma căsătoriei cu administratorul moșiei părinților, Tecla Stoica Breazu, disprețuinându-și soțul impus de tatăl ei, iubește pe Griguță Zotescu pentru care, fiind și el boer, are preferinți instinctive. Totuși căsătoria, la care a consimțit silnic, îi aduce pe Dida. Încă de pe când nu se știa ce are să se întâmple, bunicul ei, boerul Balaș, o rânduisese pentru când va fi de căsătorit lui Griguță Zotescu: numai astfel nu i s'ar fi înstreinat averea.

Dar Dida, ridicată într'un mediu sănătos de țară, capătă prin diverse sporturi (odată a fost chiar scăpată dela înec de Ivan—servitor bețiv) o robustime de temperament specific rustică.

Crescând trăește mai mult pe lângă tatăl său, iar mama îi rămâne aproape străină.

Voinicia ageră a lui Stoica Breazu care îi trecuse în vine prefăcută într'un îndemn obscur, o aruncă irațional în brațele aspre ale noului administrator de moșie — Gheorghe. Mama ei se bucură secret pentru că numai astfel va putea iubi neturburată pe Zotescu.

Totuși prin perfidii feminine neliniștește pe Stoica, amintindu-i neconținut de dorința bunicului Didei „lăsată cu limba de moarte”. Și Breazu care își scotea pălăria ori de câte ori vorbea cu ea și îi zicea, tot ca pe vremea când era administrator, „stăpână”, este adânc îngrijorat; respectul ce i-l purtase de-alungul celor 20 ani de căsnicie nu-i dă voie să înțeleagă ceace căuta ea să disimuleze cu aceste lucruri.

Și nu poate înțelege nici chiar atunci când Dida, surprinzând-o în miezul nopții îmbrăcată în dantelării, îl strigă să-și vadă soția ducându-se spre camera lui Zotescu. Stoica Breazu, dintr'un amestec de naivitate sinceră și timiditate de clasă, nu înțelege hohotul de plâns echivoc în care izi ucnește Dida de data aceasta.

A doua zi Tecla administrează fiicei sale o reprimandă severă, ba chiar violentă; atitudinea acestei minore dărze și de neînduplecat o surescită și o face să-i mărturisescă — aproape cu stridența nebuliei — disprețul ce-l are pentru «ursul» de Stoica și mizeria morală în care se află.

Uneltind perfid să plece într'o mică plimbare dimpreună cu Zotescu, la întarcere găsește pe Dida și Gheorghe îmbrățișați în salon.

Chiamă răzbunător pe Stoica Breazu care, stupefiat, convine după sfatul soției să concedieze pe Gheorghe. Dar odată cu Gheorghe pleacă și Dida, oprindu-se la o rudă din apropiere.

Situația penibilă îl face pe Zotescu să-i părăsească în ziua următoare. Tecla, evident, îl întovărășește o parte din drumul spre gară. Și astfel, în absența ei, Stoica află dela Ivan — bătrânul servitor bețiv — care îl muștră cu îndurerare de plecarea fetei, de plimbările

lor nocturne și de niște scrisori dintr'un anumit sertar. Cutremurlung și năruitor simte supusul de întotdeauna al „stăpânei“, aflând. Și numai acum înțelege plânsul Didei din miezul acela de noapte, lipsit de sens pe atunci.

Fiind găsiți la ruda unde se opriseră, trimite să-i cheme. Se înapoiază și Tecla care-l găsește schimbat.

Urmează o explicație încordată (ținută din partea lui, ireverențioasă și chiar agresivă din partea ei) care ajunge, prin rezolvarea timidității lui Stoica în violență, la o încercare de sugrumare a Teclei, neisbutită din cauza intervenției subite a lui Ivan.

Încercase să o omoare, „să-i facă parte de un mormânt creștinesc“ dar, fiindcă ea a vrut să fugă, îi deschide larg ușile, lăsând-o să se înglodeze în netrebnicie.

Iar el, trecând averea toată asupra fiicei sale, rămâne să sufere.

Astfel cortina se lasă peste un imens vid dramatic.

Avem trei acte și tot atâtea planuri care se suprapun, fără să se imbuce. D-l Theodorian, confuz în intenție, s'a desmințit în realizare. Vrând, poate, să ne dea prăpastia socială în căsnicie și să închege prin aceasta o dramă, ne-a dat în trei acte trei drame.

Atențiunea e prinsă astfel, rând pe rând, de fiică, mamă și tată. După spectacol oricine se poate întreba de rostul titlului, singurul element prin care, pare-se, autorul a vrut să indice natura subiectului.

Personagiile, fiecare dintre ele fiind câte un erou, dezorganizate și incongruente, nu se solicită cu reciprocitate într-o unitate definitivă. De altfel, nu sunt nici noi în teatrul d-lui Theodorian.

Timiditatea lui Stoica Breazu, vecină cu frica, precum și înclinarea Teclei către semenii ei de sânge, sunt psihologii pe care le cunoașteam, mai dinainte, deosebite numai formal. Singurul personaj nou este Ivan. Dar și el are întâi vina de a nu face parte din nici un strat social românesc și în al doilea rând de a fi în totdeauna un mare și neașteptat desnodător de încurcături.

Totuși talentul recunoscut al d-lui Theodorian a lăsat, prin câte-va scene, urme luminoase.

Dar ceea ce înălțat în demnitate spectacolul a fost interpretarea, generoasă în masivitatea ei, a d-lui Bulfinski aliată, în dublură, cu gestul ornamental al d-nei Angela Luncescu.

În acelaș rol al Didei, d-ra Zimniceanu este aparent de o prea matură feminitate și fără capacitatea unei adânci înțelegeri active a situației.

Dida este o fire deși sentimentală, totuși volnică; o natură care, pentru a se face sensibilă, cerea atitudinea tranșantă a unei artiste care se crează savant.

D-na Angela Luncescu a utilizat fructuos aceste posibilități, amintind totodată serviciul adus d-lui Sorbul prin interpretarea, dată lunile trecute, Tofanei.

Adâncind liric desbinurile sentimentale, d-na Luncescu le dă prestigiul energetic al voinței; gestul răsare rupt, definitiv, tare ca o afirmație și subliniind până la punct o serie de procese sufletești. Mișcarea exterioară a gestului se integrează, așa dar, mișcării interioare a sbuciumului.

E un suflet cu o plastică proprie; susceptibil, printr-o flexibilitate tenace, să se învâde fără să plesnească, se răsfrâie fără să se piardă.

Numai astfel d-na Luncescu a putut ca rolului Didei, de o simplitate melodică, să-i dea o amplificare simfonică.

E un temperament de o prestigioasă autenticitate creat pentru roluri adânc sentimentale, deci voluntare.

Și d-na Luncescu știe să intensifice chiar o dispoziție sufletească pentru a o transforma mai întâi în voință, iar apoi, și în prelungire, în acțiune.

E o artistă a lirismului volițional.

Iar acum o chestiune care, deși umilă, este totuși destul de importantă.

Este de neînțeles cum Direcțiunea Teatrului Național îngăduie ca pe afișe să figureze într'un rol un nume, iar pe scenă un altul.

Este un lucru care, prin repetare, capătă gravitate.

„Ciuta” a dat prilejul oricui să citească pe pereții Capitalei numele d-nei Luncescu, în rolul Carmen, iar pe scenă să observe de câte-va ori apariția D-nei Kernbach Popa.

Premiera „Stăpânei” a scos pe scenă, în Dida, pe D-ra Zimniceanu în timp ce afișele toate indicau pe D-na Angela Luncescu.

Iar după o săptămână pe când afișele purtau numele d-rei Zimniceanu, pe scenă apărea D-na Luncescu.

Aceasta să fie oare scopul de curând introdusei dubluri? Întrebarea aceasta e pusă, fără să se mai atragă atențiunea că în toate incurcăturile citate un nume isbește frequent.

Dar noua direcțiune, aplaudată pe drept în mai toate periodicele noastre, desigur că în dorința ei de a nu fi suspectă o vom vedea circumspectă și va ține deci seama de lucrurile acestea, mărunte ca însemnătate pentru publicul cu răsul gras, imense însă pentru dezvoltarea certă a unui artist tânăr.

V. Sângeru

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Istoria literaturii române moderne, Intăii poeți munteni, lecțiuni de G. Bogdan-Duică (Biblioteca Daco-României, No. 1, ed. „Ardealul”, Cluj, 1923, 318 pag., 80 lei).

Lucrarea, așa cum a ieșit, cu tăeturile care se arată, aduce o mare bogăție de document, cernut critic, pentru o monografie a lui I. Eliade Rădulescu. Nu trebuie să înșele că scriitorii cercetați în capitole, sunt de toți opt. Soarele care-i luminează pe toți și are cea mai stăruitoare luare aminte din partea autorului e Eliade. Rând pe rând ei se așază și se mișcă în jurul lui, într-o legătură din cele mai strânse. E un sistem planetar pentru literatura întăiei jumătăți a veacului al nouăsprezecelea, destul de isteț grupat în spațiu și plimbat pe tot mai largile-i orbite.

Opera pe-alocuri nu e numai de informație, ci se revarsă peste cadul ei și se poleește în aureolă. Istoricul nostru literar neîntrecut în amănunt, ajunge tocmai el să facă dreptate uitărilor și să le ridice adevăr atele monumente. Pe sub uscăciunea scrisului, bate acest sânge cald și se ascunde patosul acela al faptei, care n'are nevoie de cuvânt. În judecarea cărții, trebuie să se pue în cumpănă amândouă aceste însușiri: și adausul de cunoștințe dintre scoarte, dar și entuziasmul plutitor în atmosfera ei.

Nu se poate zice că d-l Bogdan-Duică o face fără să știe. Dar dacă ar ști la tot pasul că o face, numai prin această discreție și dozare, *Istoria literaturii* ar fi mult mai artistică decât este. Iată felul morocănos în care arată scurt și geneza și obiectul și valoarea încercării sale. Rândurile se găsesc pela sfârșitul prefeței: „Începuturile eroice ale literaturii noastre moderne mi-au devenit simpatice din momentul în care m'am convins, pela 1868, că sunt prea puțin cunoscute Românilor. Mă simțeam eu umilit de atăta lipsă de interes! Am început atunci cercetările asupra lui Gr. Alexandrescu; în cartea aceasta mă simt pe acelaș drum, descoperitor de material bun și uneori de puncte de vedere noi”. Arhitectonic, însă, volumul e numai o schiță. Nu cunoaștem ceva, studiu, traducere literară, articol de ziar sau discurs, lucrat de d-l Bogdan Duică fără acest caracter de neisprăvit și de perfectibil. Metoda sa critic-analitic-documentară, care privește cu neîncredere încheerea și sinteza, îl vor ține totdeauna în aceste regiuni. Sunt regiunile de întuneric și de vâlmășag unde încă n'a sunat cuvântul luminii. De cum prind să se închege întăile alcături, descălcătorul acesta își lasă locul, zeului care ușor va scoate de acolo o cosmogonie, și se afundă în alt vâlmășag și întuneric. Munca lui va avea preț și durată, mai ales întrucât va fi ținută în construcția de spiritualitate și de stil a acestuia. Zei de acest fel s'au și găsit de altminteri. Au transcris aproape câte un volum între al celuilalt, și-au pus numele propriu pe el, și nici zeul, nici creatorul cel adevărat, nici lumea n'au găsit lucrul de mirare. Alt-

minteri am fi intrat în folklor, cu Gheorghe Voinicul, care omoară balaurul și-i ia numai limbile, și cu Țiganul, care-i ia capetele, stă la masa împărătească lângă fata cea mândră, dar ajunge și legat de cozile armăsarilor.

Două lucruri li-am zice împrumutate, în *Istoria literaturii*, dela d-l Niculae Iorga. Increderea transcrierii unor lecții aidoma ținute studenților și legătura lor adesea cu cea mai trecătoare actualitate. Numai că lecțiile marelui istoric sunt niște convorbiri-discursuri, care pornesc dela o documentare ținută înadins ascunsă și se lasă în toată voia unei improvizații, cu rezultate neașteptate pentru însuș autorul lor, și uneori începuturi de teorii sau de schimbare de punct de vedere. Lecții de acest fel au furat tinerețea noastră. Ele erau trei sferturi ceeace în retorică se chiamă acțiune. De aceea rămă-nem azi puțin desamăgiți și neînțelegători în fața stenogramei lor dată cu slabe rețușări la tipar. Nu numai mișcarea capului și văpaia ochilor, dar aproape tot ce era scăpărătoare aluzie sau batjocorire sau înaltare a unui eveniment, din acea zi sau de ieri, lipsește. Tre-bue să le punem noi cari le-am ascultat, dela noi între rânduri. Iar ceiați au, puși alături de noi, numai urzeala, bătută cam repede și cu fire cum s'au nimerit, a lecției.

Domnului Bogdan Duică, acelaș procedeu îi poate vătăma numai. Lecția n'are nimic neprevăzut și e probabil scrisă toată dinainte. Așa se simte cel puțin, și e atunci acelaș lucru. Până și ce e nesigur, ruperile de fir, rămasul în mijlocul drumului, care dincolo își au rostul și farmecul, aci au fost ticluite și corectate poate cu un an mai de vreme. Dar e destul să punem alături pe d-l Niculae Iorga și autorul *Istoriei literaturii* ca să se înțeleagă acest lucru fără nevoe de lămuriri. Și e vorba, nu de imitare, neexistentă și imposibilă, ci de împrumut sau de întrebuintare numai, de procedee așijderea. Prea se vede, bunăoară, țărănismul autorului, xenofobia, antiliberalismul politic românesc, antisemitismul lui. Nepărtinirea omului de știință rămâne însă nesmintită: C. A. Rosetti și Boliac nu ies ciunțiți, dar nu sunt bătuți mai puțin la tot pasul cu metehnele lor. Iată cum: „po-litica intră în versuri, care de-ar avea conștiință, ar elimina-o, deși ea este, în viață, vrednică de toată cinstea și de deplină aprobare”, cum apare „jidantul Gramont”; Rosetti, grecul cu bulbucății ochi de broască și demagogul liberal, „cruzimea fanariotească a lui C. A. Rosetti nu cunoștea margini”; „d-l Lazăr Schein-Șăineanu”; „în ascendența lui Cezar Boliac, e un Dr. Bogliako, medic jidan, care constatare de rasă explică, de sigur, câte ceva din firea lui Boliac”. Și altele asemenea, pentru care nu facem, în sine, o vină celui ce le scrie, cât ca strecurare a lor aici, în miezul unei lecții; și trebue în-chipuite, ca să-și aibă tot înțelesul, cu acea mișcare de tic nervos a ochelarilor, prinsă așa de bine de Soreanu în crearea rolului de in-spector din „Institutorii” lui Otto Ernst, unde l-a luat ca model.

Dar acestea toate sunt amănunte și trăsături neînsemnate. Ceeace le dă un rost și îngăduință e că se fac în jurul unei lucrări de va-loare. Ușor e, și ispita vine singură, când ești cu un zdravăn tova-răș de drum, să lași deoparte lauda puterii lui și ceeace pentru toată lumea e vădit, că să glosezi în jurul a ce e mai al clipei sau desco-pere, pentru propria plăcere, ochiul observatorului vorbăreț. Nu e pentru micșorare, ci pentru înțelegere și apropiere. Obiectivul nu poate fi pătruns în lăuntrul lui închis decât de fasciculul de lumină al criteriilor subiective.

Despre activitatea literară a unor membri ai familiei Goleșcu în cursul secolului al XIX-lea, discurs scris dar ne rostit, de Gheorghe Bengescu, și răspuns de N. Iorga (Academia Română, discurs de recepție, 39 pag., 10 lei).

Știți cum intră Dinicu Goleșcu, pe tălpi neuzite, de foc de lună, în noul volum de versuri al lui Ion Pillat, „Pe Argeș în Sus“:

*Când iată, fără vești,
A și intrat în casă Dinicu din Golești,
Cu barba-i de cărbune și ochii lui de jar.*

Era oaspele unui vecin, cu toate că trecuse prin Europa și prin moarte ca să ajungă. De aceea, poate, vechea zicere se schimbă, răsucită în rimă, din fără veste, în fără vești, iar versul al treilea se mișcă, spiritual, între jar și cărbune. Chiar prin aceasta, și cu un meșteșug rar, Marele Logofăt ni-e mai aproape. E un oaspe care, într'un fel sau altul, ne vine din trecutul lui de zaveră, destul de des. Poetul îl strecoară printre doi alexandrini; istoricul literar îl aduce cu întreagă vremea, și mai ales cu toată ctitoria casei sale.

E sarcina pe care și-a luat-o Gheorghe Bengescu. Și-a luat-o atât cât poate îngădui o cuvântare de primire la Academie între un elogiu membrului înlocuit, interesant de multe ori pentru noul nemuritor numai prin aceea că i-a lăsat scaunul, și tot felul de plecăciuni alesei adunări, care-i urmărește fără milă toate mișcările de abia-sosit.

O recepție de acest fel cuprinde cel puțin două biografii. Ele pot fi cel mult micșorate la proporțiile unor portrete în care, ca trăsurile făcute de unii miniaturisti dintr'un text microscopic pe o carte poștală, un profil științific, literar sau cultural e încheiat din seci date bibliografice și laude de protocol. Dar biografiile nu lipsesc: aceea a predecesorului, care și-a dat locul, și a proaspătului Academician. Iar dacă acesta trece repede peste înaintaș, pedeapsa și-o primește numaidecât, de la cel care-i e naș la cununia aceasta, fără moarte, cu Minerva. Ceeace a făcut el, iată că i se face și lui. Câteva date strânse grăbit în toarta unei măguliri. Fotografii la minut. Trebuie ferite de aer și de soare.

Pe lângă aceste biografii de etichetă Gheorghe Bengescu nu s'a temut să mai aducă vre-o două, trei, cu acelaș prilej. Nepotul lui Iordache Goleșcu, filologul și legiuitorul de școli, și al lui Dinicu, călătorul, a chemat amintirea lor între noi. Vechea boierie, veghe-toare la începuturile noastre culturale, a înviat într'o lumină liniștită de foisor de culă, la lăsarea serii. Evocatorul poate că s'ar fi găsit mai la larg în altă epocă și altă cultură. Poate că alt cercetător ar fi aruncat mai bine amănuntul neașteptat. Plutește aici, printre rânduri, un aer de curtenie mândră în purtare, și de precizie uscată în răsfoirea arhivei, care nu e dela noi. Dar ceeace n'ar fi izbutit nimeni și mișcă în aceste puține pagini e legătura care se simte între cele două rânduri de oameni, cel ce vorbește și ceice-l ascultă din veacul depărtat. Ei se amestecă și-și zămbesc. Sunt aceiași. Stau deodată la olaltă, ca niște ctitori pe un zid de mănăstire, în șir, alături, în haine de odăjdii, cu ctitoria lor culturală plină de turlă și de smălțuri și aur, ținută ușor pe degetele inelate. Nu e un om de știință, citindu-și comunicarea, ci un purtător de trecut, coborât între noi cu însuș acel trecut.

Chemarea aceasta, Gheorghe Bengescu n'a putut-o face decât în scris. Ziua citirii n'a mai apucat-o. Citorii pe cari i-a chemat, l-au vrut între ei. Și astăzi toți, uniți iară, bunici și nepoți, dregători de țară abia încheșată și diplomați prin țări apusene, cercetători de-ai lui Voltaire, Antihărțul strămoșilor, caută la noi din aceeași firidă.

Viaggio ai regni di Madonna Poesia de Ramiro Ortiz (F. Cam-pitelli-Foligno, 142 pag., 7.50 lire).

Învățătul profesor de limba și literatura italiană dela Universitatea din București a mai scos o carte. Lucrările sale, care trebuie urmărite în două limbi, sunt prilej de mai multe observații. Pe lângă valoarea documentară sau estetică, după cum sunt cercetări de istorie literară sau culturală, ori operă de critică și impresii, ele mai au una, necăutată dar deopotrivă de prețioasă. Omul de știință sau literatul se trage discret de o parte, ca o călăuză în fața unui monument, și lasă a vorbi numai acesta. Ele sunt și o propagandă, între noi, pentru sufletul și biruințele din orice domeniu, ale Italiei, iar, acolo, în țara de plecare, pentru rosturile noastre din vechi sau mai noi, și tot ce avem mai ales în casa noastră răsăriteană.

Ne temem că furați de ceea ce asemenea cărți înfățișază în istoria literară, alții se vor opri mai cu seamă la adausul de cunoștințe sau de frumusețe venit între noi cu ele. Dar se vor opri la jumătate cale. Iar omul și ostenele lui au dreptul la mai mult. Au dreptul la o cunună, în care, oridece fel s'ar nimeri păreri, printre laurul laudei nu se va mai strecura și frunza țepoasă a contestării. Căci la urma urmei activitatea scriitorului își are în sine legea și răsplata. Cine ia condeiul și-l ține o viață între degetele înfiorate, o face din poruncă lăuntrică. Nu poate altminteri! Se supune! Își trăiește menirea! N'are dreptul la nicio recunoștință. Iar, dacă descopere fântânile, de care i este sete veacului, panteonul, cu firidele lui de aur, se deschide. Dar pentru ceea ce nu mai e simplu fapt literar și personal, ci se desvolta alături și peste el, în înrăurire culturală și socială, se țese cu vremea, o mișcă, se pierde în ea și poate fi găsit doar prin săpături ca într'un strat geologic. nici odată nu vom fi luători aminte în destul. Pe oamenii, dela cari atari curente pornesc trebuie să-i știm și să-i deosebim între ceilalți. Opera lor e de iubire, nu numai precăt e a oricărei creații. Și dela ceea ce n'așteaptă nimic, se cuvine să le vie mai mult. Le suntem printre datornicii de cari n'au știre și cu fiecă rând și i sporesc.

"Călătoria în Țara Domniței Poezia" cuprinde, în forma ușoară arătată de titlu, lamuriri și aprecieri despre poezia lirică, din literaturile curente autorului prin cunoașterea limbii și lectură de-a dreptul: italiana modernă și contemporană, dela Carducci până la D'Annunzio; franceza, cu Paul Fort; latina, cu Horațiu; elena, cu Safo și Alceu; spaniola, cu Maragall, Unamuno și Ricardo León. Din această pribegie fantezistă, în care singura merinde și plată de vamă e o provizie de melancolie, nu lipsesc Bucureștii, pictorul Ste-riadi, Castaldi, Eminescu. Iată traducerea unei strofe cunoscute (Auto-rul are gata, pentru o casă de editură italiană, pe Eminescu în italianește):

Oggi, quand'anco tornassi,
non potrei intenderti più.
Dove sei, o fanciulleza
Col tuo bosco, con tutto?

(Nu știm dacă versul din urmă nu suferă prin traducerea prea literală. „Cu pădurea ta cu tot” nu e tot una cu acest „Col tuo bosco, con tutto”, care, în afară că e născut în zodia lui *Co*, dar ar trebui, ni se pare, să redea și alt înțeles, de întreg, mai larg și sugestiv).

„Calătoria” e bogată în document, în închipuire, în spirit, în știință a compoziției. Ea izbutește să-și strecoare informația ducând prin grădini literare și lăsând să se creadă într-o plimbare poetică; dar se înarmează cu destule date și citate, pentru ca florile să nu turbure pe oamenii „gravi”.

E, credem, ceeace se urmărea. Și îmbrăcarea aceasta a intențiilor exact în formula potrivită, se capătă, dacă nu ne înșelăm, prin stil. E, poate, însuș stilul. D-l Ramiro Ortiz ne-a dat de rândul acesta o carte de stil.

Em. B.

Emile Vandervelde.—*Socialismul în Agricultură.*—Traducere de Șerban Voinea.—Cultura Națională.

Este nelindois că socialismul, care măcar în teorie este la larg atunci când este vorba de confiscarea bunurilor dela orașe,—se găsește în mare încurcătură ori de câte ori vrea să opereze asupra bunurilor dela țară. Și toată încurcătura vine din constatarea că propaganda socialistă ortodoxă, adică aceea care crede cu habotnicie în Marx, vede cu durere că țăranul de pretutindeni este un îndârjit individualist, având întrânsul adânc înrădăcinată „dragostea stupidă de pământ”.

De aceea, se și observă că nevoile electorale au silit mai pe toți socialistii să se lepede de Marx, cel care fâțiș spune: „Regimul capitalist al micilor proprietari de pământ trebuie nimicit”.

„În mod general”—spune Vandervelde—în privința proprietății rurale, în toate școalele socialiste se observă două grupări, care se contrazic într-o oarecare măsură. Una purcede dela socialistul belgian Colins, cealaltă dela Karl Marx. Cea dintâi propune proprietatea colectivă a pământului, dar menține regimul capitalist. Grupul marxist, din potrivă, cere nu numai colectivitatea solului, dar și pe aceea a capitalurilor și a mijloacelor de producție în general. Colins atribuie în deosebi o mare însemnătate însușirii colective a solului, pe când marxistii o acordă capitalurilor în general. Colins nu așteaptă prefacerea socială dela sfortarea proletariatului, ci dela convulsunile, și revoltele, care vor împinge clasele diriguitoare să realizeze reformele. El mai cere ca actualii proprietari rurali să fie despăgubiți.

Dar și pe cei din grupul lui Colins și pe cei din grupul lui Marx îi ține în loc următoarea chestiune: Individualism sau colectivism, aceștia sunt termenii dilemei, care ni se înfățișează. Vom avea deci să cercetăm în care sens are loc evoluția, dacă ea se îndreaptă către proprietatea țărănească individuală, sau dacă dimpotrivă se îndreaptă către proprietatea colectivă; către proprietatea socială.

De aceea își pune întrebarea: «Precum în industrie, înfrâng marile exploatare și în agricultură pe cele mici?» Și examinarea chestiunii mai ales în Franța îi arată că «sporește fărâmițarea, așa în cât proprietatea țărănească se prefacă în proprietate parcellară». Adică invers de ceeace se observă în industria mare dela orașe, unde aplicarea mașinismului și diviziunea muncii a făcut imposibilă existența

micilor ateliere. De altfel, și ultima expropriere dela noi evidențiază și mai mult că proprietatea rurală merge spre fărâmițare.

De aceea, autorul împreună cu Kautsky crede că deși micile culturi țărănești câștigă teren, totuși aceasta constituie o «stare transitorie». Scăparea deci ar fi în adoptarea soluției, după care proprietatea rurală trebuie să fie colectivă și lucrată de lucrători asociați.

De aceea, pentru a face simpatică această soluție. Vandervelde, citând pe economistul Quesnay, înalță imnuri de laudă marilor exploatați agricoli, cari din punct de vedere tehnic, ar fi cu foarte mult superioară și avantajată față de cele mici. Citind aceste laude aduse marelui proprietăți, ai putea crede că auzi pledând pe unul din aristocrații latifundiați.

Dar Vandervelde nu are alt scop de cât să tragă apă la moara socializării solului exploatat de lucrători asociați.

«Dacă cercetăm—spune D-sa care sunt măsurile, cari ar putea fi aplicate cu succes, pentru a elibera pe țăran de dependența față de interesele capitaliste, nu cooperarea este remediul ce ni se înfățișază, ci exproprierea, *socializarea industriilor agricole*».

Lucrarea aceasta, tradusă de D-l Voinea, este negreșit interesantă, mai ales dacă ne gândim la mulțimea datelor ce conține. Cred însă că cu toată mărturisita tendință de vulgarizare, și cu toată afirmarea traducătorului, care ne asigură că «prelegerile» D-lui Vandervelde sunt «extrem de clare», lucrarea de care ne ocupăm nu este prea limpede. Atâta putem să pricepem dintr'ansa că, autorul, cu totul câștigat fiind pentru teoria după care solul trebuie socializat,—nu se sfiște să treacă ușor și peste banalul adevăr că tot omul, și mai ales plugarul,—nu muncește cu spor decât numai atunci când se știe singur proprietar, adică nu în asociație, și nici măcar în obște.

În orice caz, vina nu este a D-lui Vandervelde. Căci sigur este că oricine a încercat să facă propagandă socialistă la sate, s'a izbit de două greutăți. Adică s'a izbit de constatarea că evoluția agricolă nu este nici de cum identică cu evoluția industrială. De aceea, concluziile generale ale marxismului cu privire la concentrarea capitalistă în industrie nu se pot aplica la domeniul agriculturii. Și apoi mai este ceva: țăranul, mai mult de cât orașanul, este un încăpățânat individualist, iar nicidecum *socialist*, în ceea ce privește proprietatea.

De aceea,—socialiștii când vor să-si furișeze propaganda electorală pela sate, sunt siliți să inventeze anume pentru săteni un așa numit «socialism în opinci» «socialisme en sabots»,—adică să umble prin sate cu steagul roșu, nu desfășurat, ci ascuns în buzunar. Ei bine, din această anevoioasă situație, fatal rezemată pe nesinceritate, izvorăște și faptul că prelegerile D-lui Vandervelde nu sunt tocmai clare. Căci nu ni se spune prea mult, când ni se spune că e nevoie de o «muncă de adaptare» pentru a putea aplica și celor dela țară reformele cerute de proletariatul industrial.

M. Mihăileanu

Albinele de Aur de Al. Macedonski

De subț păsle cenușie, cu privirea ușor ridicată sub ochelari, de sprâncenele ce fac să zâmbească înprejurul ochilor crețurile mici, să se întindă pe chipul întreg acea glumă blândă de care gura între deschisă pare mai străină de cât mustățile — două aripioare subțiri

plângându-se de neastâmpărul degetelor, trudindu-se greu să răsbătă până la marginea buzei — autorul nopților, poetul din „Bronzes”, „La Steppe”, „Le Calvaire du Feu”, cată iarăși de pe coperta unei ediții noi. (Viața Românească, lei 12).

Pentru cine cunoaște numai pe energetistul elen, pe îndârșnețul infruntător al pudicității din „Talassa”, pe cântărețul faunului, al efebului, al atâtor întru chipuri coborâte de pe tărâmurile simboliste, pe poetul melancoliilor de barcarole, al răsvrătirii și al sarcasmului romantic din ramura Bolintineanu — Nicoleanu sau pe credinciosul prieten al latiniștilor, cu nemărginită îngăduință neologismului, — latura ceastaltă a lui Macedonski, de farmec al vieții patriarhale, al înfățișării vremii de altă dată, de cunoaștere bogată a vocabularului de cronicari, de gust al amănuntelor pământene, e neașteptată și cu deosebire simpatcă.

A înțeles nota privilegiilor românești și le-a zugrăvit în multe tablouri de culoare; a zugrăvit înfățișarea orașelor noastre de acum cinci zeci de ani, cu caracterul lor oriental, cu obiceiurile rămase încă ale trecutului, cu chipurile boerilor ce tocmai lepădaseră giubeau ca să ia straele nemțești, slujitori, căpitani de poște, chervangii, surugii fete de dragoste, lautari, argătime supusă. Delfa acestă lume prinsă în chiar minutele prefacerii, în cinci zeci de ani, ce schimbare! O, cu cât mai pitoresc a fost acel București al lălelelor și cu cât mai frumos dacă și-ar fi păstrat aerul său de orient, casele cu sacnasie și cu ferestre tainice, ori cele subț streșini late cu cerdacuri și poarta de stejar învecinată de gârliciul pivniței, grădini nesfârșite de flori și pomărit ascunse după ziduri lungi de piatră! Ne-am putea mândri astăzi cu o estetică nutrind legături vii cu istoria, decât înstrăinarea aceasta de stiluri bălțate, neîncetate adaosuri de lucruri aduse, turnuri medievale pe linii pitice, cochetării de Baroc și măreții de Renaștere, jalnice amestecuri, uimite de a privi pe uliți înguste, piețe strâmbe, hudiți întortochiate și noroioase.

Înțeleg, în felul acesta, de ce-i pare rău după Turci, „prietenii ai apei și a grădinilor”. Au dovedit o cumplită necunoaștere a trecutului pe care o întrecut-o numai lipsa lor de gust, maimarii nostrii. Vreau s-o dregă, chipurile, scoțind la iveală acei cozonaci dulci și înfloriți cărora le zic „stil românesc”, gătite în ulcele cu verdeață și colivii cu păsărele.

Trece prin descriirile lui Macedonski, o căinare a trecutului, și — interesant penru cel ce cunoscuse confortul parisian — o plângere de urmările civilizației. Niciodată nu mi-a părut atât de poet decât când vorbește cu așa dragoste de flori de nesfârșite spețe de trandafiri din răzoarele de mireasina ale Bucureștilor de odinioară. Cu fântănilor lui primitive, cu cucoane în malotele, strânse cu baris pe cap. Pacat că dintr'un stil legănat, mătăsos pe alocuri, te deșteaptă aluzii crude la nevoi banale, ori ieftine ironii. Ce importă cu ce preț își vinde popa trandafirii ori altele de acest soi!

Cu înțelegerea geniului băstinaș, care nu trebuie să fie numai decât țărănesc în folosirea celor văzute de-a dreptul și puțin element de cronici, ce n'ar fi putut da? Dacă Macedonski ar fi folosit acest isvor care-i sta atât dela îndeamnă, stăruind asupra limbii pe care o stăpânea când voia — (când nu, pierzându-se în greșeli de cuvinte și chiar de ortografie) — ar fi găsit un tărâm mai temeinic decât rătăcirea după glorie ușoare prin literaturile lumii.

Fără latura socială nu ne-am putea întregi înfațișarea lui Al. Macedonski. În privirea drumului străbătut în deobște de scriitorii noștri, ridicându-se mai adesea din pături modeste, el pleca de sus. Mai ferit, de sigur, de dorul să ajungă, dar pândit de altă slăbiciune: mondenitatea. E căutarea efectului, nerăbdare succesului, neliniștea de păreri ale celorlalți. Ea nu îngăduie obrazului să se arate fără un praf de pudră, gestului să se traducă fără anumită poză, graiului fără anumită modă. Iar când moda e franțuzească, poetul trebuie să cânte în limba lui Moliere. Macedonski depășește marginile firești ale curentului, înstrăinându-se cu totul, spre o fi o notă răsleată în cercurile pariziene.

Nazuia de sigur la o răspândire largă peste hotare, căci numele părea că-l sortise a fi Macedonul poeziei noastre. Dar Ducipalul e dobitoc năraș. Cucerire înțeleasă greșit. Nu era vorba să dovedim că avem inteligență, căci lucrul acesta se putea presupune, în principiu, ci, că avem un gând al pământului în care se colorează o anumită simțire, un fel de viață anumită. Nu devii scriitorul unei țări decât în măsura unei legături strânse cu pământul și Macedonski era mai legat de pământul Olteniei, unde-i erau îngropați moșii din partea onoarei sale, și bunul său, serdarul și bunii bunilor lui, — decât cu țara adoptivă a marchizului de Ronsard. Opera lui laudată de meștri ca Richpin, Moreas, Tailade, nu poate fi cu adevărat franceză și l'a păgubit dela desăvârșirea unui grai pe care l-ar fi putut face oricât de bogat și de ales.

Strălucirile care au furat ochii copilului unui frumos praporgic cu epoleții de aur, îl făcuseră să aștepte, în Împărăția literelor o faimă care să amintească de flamurile și stema vechi case domnești din Lituania, despre care pomenea povestea moșilor săi din castelele îndepărtate. Greșită plecare, drum greșit. Nu știa că meșterii gândului numai în închipuire își durează palate și nu se pot adăposti într'insele la vreme grea?

Înfațișarea poetului, așa cum era concepută odinioară, o păstra statornic acest visător din stofa eroilor „byron” — ieni. Ori, efigie din tinerețe, cap inspirat ridicând fruntea de gânduri în profil cucernic, peste haina ce-l înfașoară într-o mantie de noapte, împrejurul său plutind ca o presimțire de învecinarea morții, — ori, după furtuni și înfrângeri, bătrânul uscățiv pe care mulți l-am cunoscut, păstrând distincțiunile căutate ale trecutului, dela ghetele cenușii, la lăvali-eră și bastonul, pălăriile cu streășini largi. Era ceva dureros și nobil în această voință de păstrarea unei demnități de stil pe care mecanismul orb al roților lumii, îl năruia fără să știe. La fel de mândru și conservator în sărăcia lui, neputând renunța la formula unei elegante de clasă, îmi apare în amintire: Conetabilul.

În salonul lui Macedonski, toată beția de majestate lua ființă. Între jilțuri înguste de stejar cu perne stacojii, strane ale smei capiști unde se slujește un cult solemn, între console de aur pe care ard policandre, ce să vezi? — Un tron, un tron adevărat, suit pe trei trepte îmbrăcate în covor! Pe spetează, o placă de bronz unde între stelele de ametist și topaze, linii vagi schițau o faptură neînțeleasă. Nu-mi îngăduiam să cercetez prea stăruitor, acest lux ciudat.

— Stii ce e? mă întreabă maestrul
— ?!

— E Talassa, arzând la marginea mării.

Marturisesc că n'aș fi ghicit. Deslușeam atunci cu bună voință pe eroul „Chinului foc”, pe un rug în văpăi, pe care-l mistuiesc patima pe țărmii stâncoși ai Insulei Șerpilor. — Acuma văd că în poetul eroismului, în energetul elen, zăcea și gustul lucrului bătrânesc și al elementului ferit de înstrăinare, care e cuvântul neaș.

Cora Irineu

I. G. Marinescu. *Pedagogia experimentală după I. Biervliet.* Ed. Steinberg.

Suntem în plină criză a învățământului.

Problemele pedagogice au început să se pună stăruitor. În toate ramurile de învățământ se încearcă prefaceri.

În universități încep să dispară vechile cursuri dictate: studentul se silește nu numai să rețină concluziile la cari au ajuns savanții, ci să controleze el singuri rezultatele.

În special învățământul primar e obiectul unor vii discuții.

S'a dovedit că uniformitatea metodei nu dă rezultate strălucite de oarece copilul nu e un om în mic, ci o ființă cu o mentalitate specială. Noile curente ale pedagogiei din apus au avut răsunet și la noi. Reforma învățământului e la ordinea zilei. Opera de vulgarizare și talmăcire a curentelor pedagogice din apus o încearcă la noi d. I. G. Marinescu, directorul școlii normale Carol I.

Într-o serie de lucrări ca „Școala și copilul” după Dewey, „Idei noi asupra copiilor” a lui Binet, sau alcătuit cu discernământ antologie pedagogice ca de ex. „Cele mai frumoase pagini din psihologie și pedagogie” D-l I. G. Marinescu a căutat într'un grai curat românesc și'n ediții eftine să ducă dascălilor depe plaiurile cele mai îndepărtate svonul nouilor prefaceri în educația copilului.

În noua sa lucrare, D-sa talmăcește „Pedagogia experimentală” a savantului profesor din Gand, I. Biervliet.

Pedagogia experimentală este aceea care analizează cu răbdare procedeele de diferențiere intelectuală a copiilor, întemeindu-se pe datele experienței

Scopul învățământului primar e ascuțirea facultăților intelectuale prin o pregătire sistematică a imaginației memoriei și inteligenței.

Pentru a forma de ex. imaginația sau memoria copilului—și aici se depărtează de pedagogia clasică—trebuie să determinăm calitativ și cantitativ aceste facultăți, apoi întemeindu-ne pe datele obținute să căutăm exercițiile cari măresc puterea imaginației sau a memoriei.

Or-procedee sigure ne dă Pedagogia experimentală care experimentează asupra unui cât mai mare număr de elevi, contrariu pedagogiei clasice care generalizează concluziile unor examene individuale.

Cărtea cuprinzând experiențe interesante asupra dezvoltării memoriei, imaginației, etc. este un auxiliar prețios pentru acei cari se interesează de educația copilului.

Inițiativa fecundă a D-lui I. G. Marinescu de a populariza pedagogii din Apus e o contribuție serioasă la dezvoltarea culturii pedagogice la noi în țară.

Creдем că și periodicele noastre vor sprijini acțiunea culturală a D-lui I. G. Marinescu pornită din gândul curat de a promova cunoștințele corpului dascălesc.

P. Cancel. *Originea Poeziei Populare. Precizări, Distincțiuni*. Edit. Casei Școalelor 1922 Pr. lei 8.

Servindu-se de cercetările profesorului Murko și făcând prin aceasta o operă de pură extracție logică—D-l P. Cancel deosebește în creațiunea populară elementul de contribuție individuală, plurală și colectivă. Aportul colectivității se subdivide și el după durată în simultană și succesivă. Iar această ultimă subdiviziune a aportului colectivității naște, prin natura ei, circulațiunea creației populare—cale sigură spre desăvârșire.

Acestea toate l-au îndreptățit pe D-l P. Cancel să-și subintituleze cartea precis și distinct: *Precizări, Distincțiuni*.

Rigoarea disciplinară a raționamentelor clădite pe temelia datelor precise ale lui Murko ne face să vedem, pe fiecare pagină în proiectie, simetria unei gândiri geometrice.

E o siguranță rectilină în deducțiunile d-lui Cancel. E o intersecție—secretă dar matematică—de linii drepte, de diagonale care se frâng în punctul opus plecării, pentru a se transforma după demararea punctului central prin întâlnirea lor și după alte întretări, în secantele unui cerc care închide exact acest poliedru mintal.

Cartea d-lui Cancel e un manual de logică încheșată.

VI. Str.

Răspundem „Idei Europene” că revista noastră, care se bucură de prețioasă colaborare literară a D-lui T. Arghezi nu ia parte la polemicile pe care D-sa le duce prin revista sa personală „Națiunea”, polemici care nu pot angaja „Cugetul Românesc”.

■

Articolul D-lui V. Vălcovici „Problema Spațiului și Fizica” publicat în No. 8—9 al revistei noastre, a fost o conferință stenografată.

BIBLIOGRAFIE

- Cezar Petrescu. *Scrisorile unui răzney*, 30 lei, Edit. Cultura Națională, București.
- Ion Pillat. *Pe Argeș în sus*. (Poezii). 30 lei, Edit. „Cultura Națională”. București.
- Profesor Dr. G. Marinescu *Pasteur, Viața, Suflul și Opera lui*, Prețul 20 lei, Edit. „Cartea Românească” București.
- I. Caragiale, *Novele, Povestiri*, 20 lei, idem.
- Dr. Urban Jarnic. *Bunica, de Bojena Niemcova*, Prețul 30 lei, idem.
- Pantelimon Diaconescu și P. Cosmulescu, „*Cartea bunului gospodar*”, scrisă pe înțelesul și pentru folosul poporului, Prețul 12 lei, idem.
- Despina M. Sadoveanu. *Un drăcușor de nepoată (după L'Oncle et mon Curé) de Jean de la Brète, în românește*, Prețul 20 lei, idem.
- Th. Speranția. *Tot Anecdote populare vol. III*, Prețul 30 lei, idem.
- I. Găvănescu profesor universitar, *Curs de Pedagogie Generală*, Pr. 55 lei, idem.
- Dr. Miron Cristea, Mitropolitul Primat. *Cuvântări, Trei ani de propovăduire pastorală*, Prețul 60 lei, idem.
- I. L. Caragiale. *Teatru, vol. II*, Prețul 20 lei, idem.
- Serafim Ionescu. *Ispravă, Piesă în două acte*, Prețul 5 lei, idem.
- Matilda Poni. *Povestiri adevărate*, Prețul 12 lei, idem.
- Liviu Rebreanu. *Plicul, (Comedie în 3 acte)*, Prețul 18 lei, idem.
- Maria Cunțan, *Pagini Alese N-rele 127-128, (Poezii)*, Prețul 2 lei, idem.
- C. Motăș. *Cunoștințe Folositoare Seria C No. 10, Viața în adâncul mărilor*, Pr. 2 lei, idem.
- Ion Slavici. *Pagini Alese N-rile 129-130, (Budulea Taichii)*, Prețul 2 lei, idem.
- ” ” ” ” 123-124, (Nuvele) Prețul 2 lei idem.
- I. L. Caragiale ” ” ” 125-126, (Kir Ianulea), Prețul 2 lei, idem.
- G. T. Niculescu-Varone, *Biblioteca „Minerva” No. 182, (Singur)*, Pr. 3 lei, idem.
- Alex. Macedonski, *Pagini Alese No. 121-122, (Poezii)*, Prețul 2 lei, idem.
- Apostol Culea, *Cunoștințe Folositoare Seria C. No. 9, Olanda (Țara și Poporul)*, Prețul 2 lei, idem.
- Isabela Sadoveanu. *Biblioteca Minerva No. 41, (Fire de tigroaică) după G. Verga, în românește*, Prețul 3 lei, idem.
- G. Talaz, *Râsul apei (Poezii)* Prețul 14 lei. Edit. Casa Școalelor, Depozit General la „Cartea Românească”.
- G. T. Niculescu-Varone, *Biblioteca Minerva No. 192, (Elogiul Frumuseții)* Prețul 3 lei. Edit. „Cartea Românească”.
- Ludovic Daus. *Flaubert G. D-na Bovary (Roman) traducere*, 30 lei, idem.
- D. Anghel și St. O. Iosif, *La Fontaine, Fabule, traducere*, 20 lei, idem.
- M. Sadoveanu, *Povestiri*, 25 lei, idem.
- M. Biciulescu, *Desenul și modelajul la copii. Educația prin desen. (Noua metodă a desenului și modelajul în familie. grădina de copii și școala primară)*, 40 lei, Depozitul „Cartea Românească”. București.
- I. Găvănescul, *La o răspântie a Istoriei Naționale, Orientare asupra politicii culturale a României întregite*, 15 lei idem.

SUMARUL

C. Diamandy	Amintiri din viața diplomatică: <i>II. În tem- nița dela Petropavlovsk.</i>
Lucian Blaga	Piatra vorbește (<i>versuri</i>)
N. M. Condiescu	Note de drum: <i>Străbatând Indiia.</i>
Ion Pillat	Arhondaricul (<i>versuri</i>).
M. Beza	Amintire.
G. Bacovia	Dimineața, Vânt (<i>versuri</i>)
Gh. Brăescu	O excursiune de plăcere.
I. Vinea	Îngerul a strigat (<i>versuri</i>).
G. Cardaș	<i>Documente literare: Scrisorile lui Duiliu Zamfirescu către Iacob Negruzzi.</i>
A. Maniu	Ispita (<i>versuri</i>).
I. M. Sadoveanu	Sfântul Francisc din Assisi.
Vladimir Streinu	Urma (<i>versuri</i>).
Emanoil Bucuța	Românii dintre Vidin și Timoc.
Vintilă Russu Șirianu	Primăvară nouă (<i>versuri</i>).
V. Bogrea	Mărturie despre latinitatea noastră la uma- niștii Italiani.
Perpessicius	La micul cupidon de bronz (<i>versuri</i>).
G. M. Ivanov	Maxim Gorky.
G. Rotică	Cei doi dușmani (<i>versuri</i>).
N. Budurescu	Gorunul.
I. Ojog	Apus de larnă (<i>versuri</i>).
Vasile Munteanu	Considerațiuni în preajma simbolismului.
M. Mihăileanu	Cronica socială: <i>Noii senatori de drept și votul universal.</i>
V. Sângeru	Teatru: „Stăpâna” de C. Theodorian.

Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.

Prețul: 28 lei numărul.

ABONAMENTUL { 200 lei pentru particulari.
 { 300 lei pentru autorități, instituții și societăți.

CARTEA ROMÂNEASCĂ — Tip. Rasidescu.—1539